

บทที่ ๘

บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองการปกครอง

วัตถุประสงค์การเรียนรู้ประจำบท

เมื่อได้ศึกษาเนื้อหาในบทนี้แล้ว ผู้ศึกษาสามารถ

๑. อธิบายบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองตามพระธรรมวินัยและประวัติศาสตร์ได้
๒. อธิบายพระวินัยสงฆ์กับการเมืองการปกครองได้
๓. อธิบายบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยได้
๔. อธิบายบทบาทพระสงฆ์กับการเลือกตั้ง:ส่งเสริมประชาธิปไตยหรือทำลายความเป็นกลางได้
๕. อธิบายแนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖) ได้
๖. อธิบายบทบาทพระสงฆ์กับข้อจำกัดการเมืองการปกครองไทยได้

ขอบข่ายเนื้อหา

- ❖ บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองตามพระธรรมวินัยและประวัติศาสตร์
- ❖ พระวินัยสงฆ์กับการเมืองการปกครอง
- ❖ บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทย
- ❖ บทบาทพระสงฆ์กับการเลือกตั้ง:ส่งเสริมประชาธิปไตยหรือทำลายความเป็นกลาง
- ❖ แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖)
- ❖ บทบาทพระสงฆ์กับข้อจำกัดการเมืองการปกครองไทย

สื่อการเรียนการสอน

๑. เอกสารประกอบการสอน
๒. PowerPoint
๓. การบรรยายในชั้นเรียน
๔. เว็บไซต์ที่เกี่ยวข้อง

การวัดผลและประเมินผล

๑. ฟังการบรรยาย อภิปราย รายงาน และซักถาม
๒. แสดงความคิดเห็น การวิเคราะห์ การวิจารณ์
๓. ตรวจสอบคำถามท้ายบท
๔. ถามตอบเป็นรายบุคคล

ความนำ

เรื่องราวพุทธศาสนากับการเมืองโดยเฉพาะประเด็นด้านพระสงฆ์ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน “ความดี ที่เคยสร้าง ความงามที่เคยทำ” ควบคู่กับการร่วมพัฒนาสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ปัจจุบันการเข้าแทรกแซงของเจ้าหน้าที่รัฐซึ่งกระทำโดยต่างศาสนา ถึงแม้ว่าจะเป็น “คนกลุ่มน้อย แต่มากด้วยอำนาจ” เข้ามากำหนดแผนแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้จากภัยคุกคามทางศาสนานับวัน ยิ่งรุนแรงและแผ่ขยายออกไปเรื่อยๆ เช่น เหตุการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตลอดถึงเหตุการณ์กำจัดพุทธทางอ้อม เช่น การห้ามทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล การสั่งให้ขนย้ายวัตถุที่ไม่ใช่พุทธศาสนาออกไปจากวัด เป็นต้น ประการสำคัญประเทศไทยเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพในการเลือกเคารพนับถือสิ่งใดก็ตาม อันไม่ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย ก็คงจะไม่ผิดแต่ประการใด แต่กลับต้องโดนเจ้าหน้าที่ของรัฐสั่งห้ามหรือให้ขนย้ายออกไปจากวัด ตลอดถึงอีกหลายหลากประการ จนทำให้พระสงฆ์หลายรูปออก มาเคลื่อนไหวทางการเมืองทั้งยื่นข้อเสนอเรียกร้องให้บรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติลงในรัฐธรรมนูญแต่ไม่สัมฤทธิ์ผล ทำให้อดเป็นห่วงไม่ได้ว่าในอนาคตบ้านเมืองจะเป็นอย่างไร แต่ถ้าเราศึกษาใน เรื่องของประวัติศาสตร์ประเทศเพื่อนบ้านแล้วนั้นการลุกฮือของพระสงฆ์ทั้งประเทศ อันนี้ก็เป็นที่น่าห่วง อยู่พอสมควร

๘.๑ บทบาทพระสงฆ์กับการเมือง^๑

ความเข้าใจที่ว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเป็นผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย บำเพ็ญพรตภาวนาอยู่แต่ในอารามนั้น ในความเป็นจริง พระสงฆ์มีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อยู่เสมอ เพราะปัจจัยการดำรงชีพของพระขึ้นอยู่กับชาวบ้าน ดังพระบาลีที่ว่า "ปรปฏิพธา เม ชีวิกา" แปลว่า การเลี้ยงชีพของเรา (พระ)เนื่องด้วยผู้อื่น ด้วยชีวิตที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นที่เป็นชาวบ้านหรือคฤหัสถ์นั่นเอง จึงเป็นความจริงที่ต้องยอมรับว่า พระสงฆ์ไม่ได้หนีไปจากสังคมแต่ประการใด ดังนั้น บทบาทหน้าที่ที่สำคัญ คือ การตอบแทนแก่ชาวบ้าน ซึ่งการตอบแทนแก่ชาวบ้านนั้น พระสงฆ์จะทำตอบแทนอย่างไร แค่นั้น จึงจะเหมาะสม พอดีและพองาม

ในส่วนของคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับ"การเมือง" หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำให้บ้านเมืองสงบสุขนั้น พระสงฆ์ได้วางตนดำรงสถานะอย่างไรต่อเรื่องดังกล่าว เพราะความหมายหนึ่งที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ คือ การเมือง หมายถึง การจัดการทำให้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เป็นไปอย่างสันติสุข สงบสุข (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: ๖) เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์ย่อมมีหน้าที่โดยตรง เช่นกันที่จะสอนธรรม แสดงธรรม หรือเผยแผ่ธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุข สันติสุขแก่ชาวเมือง

ปัจจุบันความหมายของคำว่า "การเมือง" ได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเป็นความหมายในแง่ลบ เป็นเรื่องของอำนาจ กิเลส การแย่งชิง มีเรื่องการเมืองฝักฝ่าย และเป็นเรื่องของผลประโยชน์ จึงทำให้มองภาพพระสงฆ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว ได้รับการมองไปในทางลบด้วย หรือการเข้า

^๑ พระภุชงค์ วัฒนพัฒน์, พระสงฆ์กับการเมืองไทย, (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <https://www.baanjomjut.com>. (๒๐ พฤษภาคม ๒๕๖๐)

ไปยุ่งเกี่ยวในแง่กิจกรรมทางบ้านเมือง เช่น กรณีเจ้าพระฝางในอดีต และพระสงฆ์บางกลุ่มในสมัยกรุงศรีอยุธยาล่มสลายใหม่ ๆ ได้มีบทบาทในทางบ้านเมืองโดยตรง จึงทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา ในแง่ของพระธรรมวินัย ความเหมาะสม หรือแม้กระทั่งการพยายามอาศัยความเป็นสงฆ์เพื่อประโยชน์ในทางการเมือง เช่น การบวชเพื่อหลบราชภัย การบวชเพื่อแสวงหาช่องโอกาสในการขึ้นสู่อำนาจในทางบ้านเมือง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ก็มีตัวอย่างมากมายเช่นกันที่แสดงให้เห็นว่า แม้พระสงฆ์จะเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็เกี่ยวข้องอย่างน่าชมเชย เช่น กรณีสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว พร้อมพระราชาคณะสงฆ์ผู้ใหญ่ ถึง ๒๕ รูป ที่เข้าไปแสดงธรรมถึงในพระราชฐานแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อยับยั้งโทษประหารชีวิตแม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทันคราวกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา และมังจาชะโรแห่งกรุงหงสาวดี เป็นต้น

ในปัจจุบัน ยังพบเห็นหรือได้ยินเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ต่อเรื่องการเมืองในแง่ต่าง ๆ เช่น การเทศน์สอนผู้นำทางการเมือง ผู้บริหารบ้านเมือง แม้กระทั่งการใช้วัดเป็นสถานที่เลือกตั้งหรือคัดสรรบุคคลเข้าไปบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย และบางครั้งพระสงฆ์ก็ต้องเป็นผู้กระตุ้นเตือนชักชวนในการสร้างประชาธิปไตย ดังนั้นการที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง จึงอาจจำแนกได้ใน ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑) พระสงฆ์ได้พยายามแสดงธรรม เสนอธรรมเพื่อความผาสุกสวัสดิ์ของชาวเมือง

๒) พระสงฆ์และผู้อาศัยความความเป็นสงฆ์เป็นช่องทางเพื่อหาผลประโยชน์ในทางการเมือง

เราจะเห็นพระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่มีการเรียกร้องให้มีกระทรวงพระพุทธศาสนา ในที่สุดก็ได้มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากนั้นเป็นต้นมา ขบวนการเรียกร้องของพระสงฆ์ก็มีให้เห็นมากขึ้น เช่น กลุ่มรัฐสภานารามเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล จนถึงปัจจุบันได้มีพระสงฆ์อดอาหารเพื่อเรียกร้องให้บรรจุกำว่า "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ" มีชาวพุทธหลายกลุ่มทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ไทยจึงได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางการเมืองทั้งทางโดยตรงและโดยอ้อม และทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

(๑) หน้าที่ของพระสงฆ์

๑.๑ ความหมายของพระสงฆ์

พระสงฆ์ คือ หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า. ในทางรัฐศาสตร์ พระสงฆ์หรือองค์การทางศาสนาเป็นกลุ่มทางสังคม ที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง (รวมด้วย) คือ ให้รัฐบาลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์และมีนโยบายการพัฒนาคณะสงฆ์ / พระพุทธศาสนา

การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองเป็นเรื่องแห่งปัจจุบันสมัยที่ทุกคนควรเข้าไปเกี่ยวข้อง บางคนที่มีความคิดล้าหน้ามองว่า พระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการเรียกร้องสิทธิของคณะบุคคลเท่าที่ควรจะเป็น โดยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงคงเหลือบทบาทหรือพันธกิจอยู่

เพียง ๒ บ และ ๒ ส คือ บ = บิณฑบาต บ = บังสุกุล และ ส = สังฆทาน และ ส = สวตมนต์ ซึ่งเป็นเรื่องกิจวัตรและกิจกรรมทางพิธีกรรม โดยไม่ได้ใส่ใจต่อทุกขสัจของสังคมาบัตถัน

๑.๒ หน้าทีของพระสงฆ์

หน้าทีของพระสงฆ์ มีทั้งหน้าทีหลักและหน้าทีรอง ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจทีพระสงฆ์ไม่อาจเลี่ยงได้ การจะปฏิบัติกิจใด ๆ ก็ตามต้องไม่ละเลยการประพฤติในส่วนทีเรียกว่า "พรหมจรรย์" ซึ่งเป็นความประพฤติเพื่อความประเสริฐ เพื่อบรรลุถึงความสิ้นกิเลส โดยประพฤติให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติ และต้องเอื้อเพื่อ ไม่ละเมิดพุทธอาณัติอันเป็นข้อห้ามมิให้ประพฤติ หรือเรียกว่าประพฤติให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ซึ่งถือว่าหน้าทีนั้นเป็นหน้าทีหลักของพระสงฆ์ เพราะพระธรรมวินัยนี้เป็นหน้าทีหลักการของพระพุทธศาสนาได้ทั้งหมด จึงถือได้ว่าการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหน้าทีแรกของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักข้อกำกับควบคุมการกระทำหน้าทีอื่น ๆ ได้ทั้งหมดของพระสงฆ์ ซึ่งหน้าทีทีสำคัญนั้นมี ๔ ประการ ได้แก่

๑. หน้าทีในการศึกษาธรรม
๒. หน้าทีในการปฏิบัติธรรม
๓. หน้าทีในการเผยแผ่ธรรม
๔. หน้าทีในการรักษาธรรม

(๑) หน้าทีในการศึกษาธรรม
หน้าทีแรกของสมณะทีพระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ในสมณสูตร^๒ มี ๓ ประการ ดังพุทธดำรัสทีว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย กิจของสมณะทีสมณะควรทำ ๓ อย่างนี้ ๓ อย่างเป็นไฉน ? คือ การสมาทานอธิศีลสิกขา ๑ การสมาทานอธิจิตสิกขา ๑ การสมาทานอธิปัญญาสิกขา ๑ ดูก่อนภิกษุทั้งหลายเพราะฉะนั้นแหละ ท่านทั้งหลาย พึงศึกษาอย่างนี้ว่า เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิศีลสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิจิตสิกขา เราจักมีความพอใจอย่างแรงกล้าในการสมาทานอธิปัญญาสิกขา ดูกรภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลายพึงศึกษาเช่นนี้แล"

การศึกษาพระธรรม คือ การศึกษาในการเรื่องอธิศีล อธิจิต และอธิปัญญา ศีลจิต (สมาธิ) และปัญญา เป็นสิ่งทีสมณะในพระพุทธศาสนาจะต้องศึกษาให้เคร่งครัดแล้วจึงจะนำไปสู่กระบวนการทีจัดเจน หมายความว่าหน้าทีศึกษาจะนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติทีถูกต้อง. สิกขา ๓ หรือไตรสิกขานั้นหมายถึงข้อทีจะต้องศึกษา ข้อปฏิบัติทีเป็นหลักสำหรับศึกษาคือฝึกหัดอบรมกาย วาจา จิตใจ และปัญญา ให้ยิ่งขึ้นไปจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ พระนิพพาน. หน้าทีการศึกษาจะนำไปสู่การกระทำหรือการปฏิบัติทีถูกต้องศึกษา ๓ หรือไตรสิกขา^๓ นั้น มีความหมายดังนี้

^๒ อก.ติก. ๑๒/๘๒/๓๐๘.

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๓๔, (กรุงเทพ : ผลิธัมม์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนทีโฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๗.

๑. อธิศีลสิกขา สิกขา คือ ศีลอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมในทางความประพฤติอย่างสูง

๒. อธิจิตตสิกขา สิกขา คือ จิตอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมจิตเพื่อให้เกิดคุณธรรม เช่น สมาธิอย่างสูง

๓. อธิปัญญาสิกขา สิกขา คือ ปัญญาอันยิ่ง, ข้อปฏิบัติสำหรับฝึกอบรมปัญญา เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งอย่างสูง

(๒) หน้าที่ในการปฏิบัติธรรม

การปฏิบัติธรรมนั้นถือได้ว่าเป็นรากแก้วชิ้นสำคัญในพระพุทธศาสนา ถ้าไม่เช่นนั้นจะไม่ได้รับผลใด ๆ เลย แต่การจะเห็นคุณค่าแห่งการปฏิบัติธรรมได้ บุคคลนั้น ๆ ย่อมจะเล็งเห็นประโยชน์มองเห็นโทษในความประมาทหมัวเมาในชีวิตเร่งคิดหาวิธีที่จะบำเพ็ญตนให้ได้รับความสุขสูงสุด ความสุขสูงสุดที่จะบังเกิดได้ย่อมมาจากการประพฤติปฏิบัติธรรม

ในอรกานุสาสนีสูตร^๔ พระพุทธเจ้าได้ทรงยกเรื่องอภิกษุสามเณรขึ้นมาตรัสแก่ภิกษุทั้งหลาย เพื่อไม่ให้ประมาทหมัวเมาในวัย ในชีวิต ให้เร่งรีบชวนชวายุปฏิบัติธรรม โดยทรงชี้ให้เห็นว่าชีวิตนี้สั้น ควรรีบทำกุศล ควรประพฤติพรหมจรรย์ เพราะสัตว์ที่เกิดมาแล้วจะไม่ตายไม่มี ในปัจจุบันนี้อย่างมาก อยู่ได้ก็เพียงร้อยปี หรืออาจจะน้อยกว่าบ้างมากกว่าบ้าง โดยทรงเตือนว่า... "ภิกษุทั้งหลาย กิจใด ศาสดาผู้แสวงประโยชน์เกื้อกูล ผู้อนุเคราะห์เอื้อ เอ็นดู พึงกระทำแก่สาวก กิจนั้น เรากะทำแล้วแก่เธอทั้งหลาย ดูกุณิกษุทั้งหลาย นั้นโคนไม้ นั้นเรือนว่าง ขอเธอทั้งหลาย จงเพ่งพินิจ อย่าประมาท อย่าต้องเป็นผู้เดือดร้อนใจในภายหลังเลย นี่คือนุศาสนีของเราสำหรับเธอทั้งหลาย"

การปฏิบัติธรรมมีจุดมุ่งหมาย ๒ ประเด็น คือ เพื่อให้ตนหลุดพ้นจากกองกิเลส ตัณหา ๑ และเพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ ๑ ในประเด็นหลังนั้นพอมองเห็นได้แม้จะไม่มากในสังคม แต่ก็ไม่ใช่ไม่มี ส่วนประเด็นแรกอาจจะถือเป็นประเด็นหลัก เพราะถ้าไม่ปฏิบัติจนสามารถละ ลดกิเลสของตน การที่เราจะอำนวยประโยชน์แก่ผู้อื่นก็เป็นไปได้ยาก การทำให้ตนหลุดพ้นหรือให้ถึงภาวะเกลี้ยงเกลา ไม่มี ความทุกข์นั้นมียู่

วิธีที่จะทำให้จิตใจของคนแต่ละคนเข้าถึงภาวะเกลี้ยงเกลา ไม่มีความทุกข์เลยนั้นก็ คือได้แก่การปฏิบัติที่ใจของตัว คือการจัดการกับจิตใจของตัวเสียใหม่ และพยายามที่จะรู้จักตัวนั่นเอง กล่าวคือ ถ้าถือว่าจิตใจเป็นตัวเราก็พยายามรู้จักตัวเรา หรือถ้าจะถือว่าตัวเราทั้งหมดก็พยายามรู้จักทั้งหมด คือ พยายามรู้จักโลก แล้วปฏิบัติไปให้ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ หรือกฎความจริงที่เกี่ยวกับตัวเราหรือจิตใจนั้น เมื่อนั้นก็จะถึงภาวะที่จะเป็นความดับทุกข์ได้อย่างเกลี้ยงเกลา

(๓) หน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม

ในหน้าที่ที่สาม คือ การเผยแผ่ธรรมนั้น นับว่าเป็นหัวใจของการสืบอายุพระพุทธศาสนา และเป็นการแสดงเจตนาต่อพุทธประสงค์อย่างแท้จริง ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสฝากวัตถุประสงค์ที่สำคัญให้แก่พระอรหันต์สาวก ๖๐ องค์ว่า... "พวกเธอจงเที่ยวจาริก เพื่อประโยชน์และความสุขแก่ชนหมู่มาก

^๔ อัง.นวก. ๑๕/๗๕/๑๖๗

เพื่ออนุเคราะห์โลก เพื่อประโยชน์เกื้อกูลและความสุขแก่ทวยเทพและมนุษย์ พวกเธออย่าได้ไปรวมทางเดียวกันสองรูป จงแสดงธรรมงามในเบื้องต้น งามในท่ามกลาง และงามในที่สุด จงประกาศพรหมจรรย์พร้อมทั้งอรรถทั้งพยัญชนะครบบริบูรณ์ บริสุทธิ์."

หน้าที่หรือว่าบทบาทในการเผยแผ่นี้ เป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญหากจะเทียบกับบทบาทด้านอื่น บทบาทนี้นับว่าเป็นงานที่คณะสงฆ์จัดทำมากกว่าอย่างอื่น. อนึ่ง ในการเผยแผ่นั้น พระสงฆ์ก็ดำรงตนในบทบาทหน้าที่ดังที่พระพุทธองค์เคยดำรงมาแล้วเพราะการเผยแผ่ธรรมนั้นเป็นการให้ปัญญาแก่พุทธบริษัท จำต้องตั้งตนอยู่บนพื้นฐานความเป็นธรรม ผู้แสดงต้องมีภูมิธรรมความรู้ด้วย ดังพุทธพจน์ที่ว่าจงเที่ยวจาริกไป เพื่อประโยชน์นั้น คือ การกระทำหน้าที่หลักของพระสงฆ์ สิ่งใดที่เป็นประโยชน์เกื้อกูล แม้จะต้องจาริกรอนแรมไปยังสถานที่ไกล ๆ ก็ตาม พระสงฆ์ต้องทำหน้าที่เป็นผู้ให้ธรรมะ แจกธรรมะแก่ชนทั้งโลก

พระสงฆ์สาวกในสมัยพุทธกาล เป็นพระสงฆ์ที่ต้องใช้ความเพียรมาก เพื่อนำธรรมให้เข้าถึงประชาชนหรือนำประชาชนให้เข้าถึงพระศาสนา ซึ่งอาจจะเรียกกระยะแรกนี้ว่า ระยะออกไปหาประชาชนและในการประกาศพระศาสนาหรือเผยแผ่พระศาสนานั้น เป็นหลักการสำคัญที่จะต้องระลึกถึงหลักโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงไว้แก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูป ในวันมาฆปุรณมี คือ วันเพ็ญขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๓ ซึ่งเป็นพุทธโอวาทที่ประมวลสรุปพุทธวาจา ด้วยข้อความเพียง ๓ คาถากึ่ง ฉะนั้น พระวาหานี้จึงนับถือว่าได้แสดงหัวใจพระพุทธานุศาสน์ไว้

โอวาทปาฏิโมกข์^๕ แปลว่า หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา หรือคำสอนอันเป็นหัวใจของพระพุทธ ศาสนา ได้แก่ พระพุทธพจน์ ๓ คาถากึ่ง ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระอรหันต์ ๑,๒๕๐ รูปผู้ไปประชุมกันโดยมิได้นัดหมาย ณ พระเวฬุวนาราม ในวันเพ็ญเดือน ๓ ที่ เราเรียกกันว่าวันมาฆบูชา โอวาทหรือคำสอนที่เป็นหลักเป็นประธาน อย่างที่เรียกว่าเป็นหัวใจพระพุทธานุศาสน์ และถ้ามองในแง่ที่เผยแผ่ ก็ถือว่าโอวาทปาฏิโมกข์นี้เป็นหลักในการเผยแผ่พระพุทธานุศาสน์ด้วย การแสดงโอวาทปาฏิโมกข์นี้ ในมหาปทานสูตร กล่าวถึงว่าพระพุทธเจ้าทุกพระองค์จะทรงแสดงในที่ประชุมสาวกครั้งใหญ่ มิใช่เฉพาะพระสมณโคดมของเราทั้งหลายเท่านั้นที่ทรงแสดงใจความตามมหาปทานสูตร^๖ ว่าดังนี้

"ขันติ ความทนทานเป็นตบะอย่างยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตรัสว่าพระนิพพานเป็นธรรมอย่างยิ่ง ผู้ทำร้ายผู้อื่น ผู้เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ชื่อว่าเป็นบรรพชิต ไม่ชื่อว่าเป็นสมณะเลย. การไม่ทำบาปทั้งสิ้น การยังกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตของตนให้ผ่องใส นี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย

การไม่กล่าวร้าย ๑ การไม่ทำร้าย ๑ ความสำรวมในพระปาฏิโมกข์ ๑ ความเป็นผู้รู้ประมาณในภัตตาหาร ๑ ที่นอนที่นั่งอันสงัด ๑ การประกอบความเพียรในอธิจิต ๑ หกอย่างนี้เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย"

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๓๑, (กรุงเทพฯ : ผลิตภัณธ์ ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนท์โฮม จำกัด, ๒๕๕๓), หน้า ๖๓๗.

^๖ ที.ม. ๑๐/๙๐/๕๐.

หน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามในคาถาในตอนที่ ๓ นั้น เป็นจุดประสงค์คือหน้าที่ของพระสงฆ์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ที่พึงดำรงตนอยู่ในหลักปฏิบัตินี้ ในหลักการเผยแผ่ พอจะสรุปได้ดังนี้ คือ

- ไม่โจมตี (ได้แก่ข้อไม่กล่าวร้าย)
- ไม่เบียดเบียน (ได้แก่ข้อไม่ทำร้าย)
- รักษาศีล (ได้แก่ข้อสำรวมในพระปาฏิโมกข์)
- ไม่เห็นแก่กิน (ได้แก่ข้อรู้ประมาณในภัตตาหาร)
- ไม่เห็นแก่นอน (ได้แก่ข้อที่นั่งที่นอนอันสงัด)
- ฝึกสอนใจตนเอง (ได้แก่ข้อประกอบความเพียร ฝึกฝนพัฒนาจิตของตนเอง)

จึงนับว่าเป็นการแสดงปฏิบัติที่จะนำเอาใจความตามตอนที่ ๑ และที่ ๒ นั้นไปสั่งสอนผู้อื่นอีกต่อไป พระโอวาทที่เรียกว่า พระโอวาทปาฏิโมกข์ทั้งหมดนี้พระพุทธเจ้าได้ตรัสแก่พระอรหันต์ทั้งนั้น จึงมิได้มุ่งที่จะอบรมให้ท่านบรรลุธรรมผล แต่ว่ามุ่งที่จะวางแนวพระพุทธศาสนา

หลักอีกประการหนึ่งซึ่งจะขาดเสียมิได้ในการเผยแผ่ คือ การใคร่ครวญตามหลักพุทธวาจา ๖ ประการ^๗ ที่ทรงมุ่งประโยชน์เป็นสำคัญ และทรงเลือกกาลเวลาที่จะอำนวยประโยชน์อย่างจริง. ในพระสูตรต้นตปิฎก ที่ขนิทาย ปาฏิโกวรรค นั้นเป็นการเฉลยเหตุที่ได้พระนามว่า "ตถาคต" โดยได้ตรัสกับจุนทะไว้ให้เห็นว่า พระตถาคตนั้นทรงรู้ธรรมทั้งที่เป็นอดีต อนาคตและปัจจุบัน ถ้าหากไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ ก็จะไม่ทรงพยากรณ์ กับทั้งในมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปัณณาสก์ ก็แสดงให้เห็นถึงว่า พระพุทธองค์ทรงเลือกที่จะตรัสเฉพาะวาจาที่ประกอบด้วยประโยชน์เท่านั้น อาจสรุปได้ดังนี้

- ๑) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น-ไม่ตรัส
 - ๒) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น- ไม่ตรัส
 - ๓) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, ไม่เป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - เลือกเวลาตรัส
 - ๔) คำพูดที่ไม่จริง ไม่ถูกต้อง, ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส
 - ๕) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, แต่ไม่เป็นประโยชน์, ถึงเป็นที่รักที่ชอบใจของผู้อื่น - ไม่ตรัส
 - ๖) คำพูดที่จริง ถูกต้อง, เป็นประโยชน์, เป็นที่รักที่ชอบใจของคนอื่น - เลือกกาลตรัส
- ดังนั้น ตถาคตจึงเป็น กาลวาที, สัจจวาที, ภูตวาที, ธรรมวาทีและวินยวาที

เมื่อกล่าวดังนี้แล้วย่อมพิจารณาได้ว่าหัวใจสำคัญในการเผยแผ่พระธรรมวินัยพระพุทธศาสนาก็เพื่อประโยชน์สุขของชาวโลก และประโยชน์ตามพุทธประสงค์ก็ทรงวางไว้ ๓ หลัก เรียกว่า อัตตะ^๘ คือ ประโยชน์, จุดหมาย, ผลที่มุ่งหมายปรารถนา ดังนี้

๑. ทิฏฐธัมมิกัตถะ (ประโยชน์ในชาตินี้)
๒. สัมปรายิกัตถะ (ประโยชน์ชาติหน้า)
๓. ปรมัตถะ (ประโยชน์อย่างยิ่ง คือ พระนิพพาน)

^๗ ม. ม. ๑๓/๙๑/๙๔.

^๘ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๑๐.

ประโยชน์หรือจุดมุ่งหมายทั้ง ๓ ประการนี้ คือ สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงวางไว้ให้พุทธบริษัท ๔ เพื่อที่จะไม่คลาดไม่พลัดตกจากประโยชน์อันพึงจะได้ในพระพุทธศาสนา

(๔) หน้าที่ในการรักษาธรรม

การรักษาธรรม เป็นหน้าที่ซึ่งจะต้องรักษาพระธรรมวินัยให้บริสุทธิ์ บริบูรณ์ อีกทั้งเป็นการธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนาในหลาย ๆ วิธีการ แต่สิ่งที่จะต้องคำนึงถึงเป็นอันดับแรก คือ ความตั้งมั่นแห่งพระพุทธศาสนา การไม่ทำให้พระธรรมวินัยวิปริตแปรปรวนนั่นเอง สิ่งที่พระพุทธองค์ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้ เป็นสิ่งที่ต้องใคร่ครวญและปฏิบัติตาม ไม่เพิกเฉยละเลยทอดทิ้ง ตรงกันข้ามสิ่งใดที่มีได้ทรงแสดงไว้บัญญัติไว้ที่ขัดต่อพระธรรมวินัยก็ไม่ควรกระทำ เพราะจะนำโทษทุกข์มาให้ ภิกษุสงฆ์ทั้งหลายไม่ชวนชวายเป็นเด็ดขาด ดังพุทธดำรัสว่า

"ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุพวกที่แสดงอธรรมว่าธรรม แสดงสิ่งที่มีไฉวินัย ว่าเป็นวินัย ที่วินัยว่าไม่มีไฉวินัย พระดำรัสที่มีได้ภาซิตไว้ว่าภาซิตไว้ ที่ภาซิตไว้ว่ามีได้ภาซิตไว้ แสดงกรรมอันตถาคตมิได้ สัมผัสไว้ว่าทรงสัมผัส ที่สัมผัสไว้ว่ามีได้ทรงสัมผัส สิ่งที่ตถาคตมิได้ทรงบัญญัติไว้ว่าทรงบัญญัติ ที่บัญญัติไว้ว่ามีได้ทรงบัญญัติ แสดงอาบัติว่าอาบัติ ที่อาบัติว่าอาบัติ แสดงลหุกาบัติว่าครุกาบัติ ที่ครุกาบัติว่าลหุกาบัติ แสดงอาบัติที่ชั่วหยาบว่าไม่ชั่วหยาบ ที่ไม่ชั่วหยาบว่าชั่วหยาบ แสดงอาบัติมีส่วนเหลือว่าไม่มีส่วนเหลือ ที่ไม่มีส่วนเหลือว่ามีส่วนเหลือ แสดงอาบัติที่ทำได้ว่าไม่ได้ ที่ไม่ได้ว่าได้ ภิกษุเหล่านั้นชื่อว่าเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อไม่เป็นประโยชน์เกื้อกูล เพื่อไม่เป็นสุขแก่ชนเป็นอันมาก เพื่ออนัตถะมิใช่ประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนเป็นอันมาก เพื่อความทุกข์แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย ทั้งยอมประสบบาปมิใช่บุญเป็นอันมาก และยอมทำให้สัตถธรรมนี้อันตรธาน"^๙

สิ่งสำคัญที่พระพุทธองค์ทรงมีวัตถุประสงค์ ในการที่ทรงบัญญัติพระวินัยขึ้นมาก็เพื่อประโยชน์อันไพศาล มิใช่จำเพาะกลุ่มหรือเพื่อพระพุทธองค์เอง ทั้งนี้เพื่อให้พระภิกษุตระหนักไม่เพิกเฉย หรือละเลย ดังวัตถุประสงค์ที่ว่า

๑. เพื่อความตั้งอยู่ด้วยดีแห่งสงฆ์
๒. เพื่อความอยู่สำราญแห่งสงฆ์
๓. เพื่อข่มบุคคลผู้เก้อยาก
๔. เพื่อการอยู่สำราญแห่งภิกษุทั้งหลายผู้มีศีลเป็นที่รัก
๕. เพื่อป้องกันอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในปัจจุบัน
๖. เพื่อกำจัดอาสวะทั้งหลายอันเป็นไปในสัมปรายภพ
๗. เพื่อความเลื่อมใสแห่งบุคคลทั้งหลายผู้ยังไม่เลื่อมใส
๘. เพื่อความเจริญยิ่งแห่งความเลื่อมใสของบุคคลทั้งหลายผู้เลื่อมใสแล้ว
๙. เพื่อความตั้งมั่นแห่งสัตถธรรม
๑๐. เพื่ออนุเคราะห์พระวินัย

ในวัตถุประสงค์ทั้ง ๑๐ ข้อนี้ย่อได้ ๕ หมวด คือ ๑๕

^๙ อัง.ติก. ๒๐/๑๔๐/๒๐

- ๑) เพื่อประโยชน์แก่สงฆ์หรือส่วนรวน ได้แก่ ความในข้อที่ ๑ และ ๒
- ๒) เพื่อประโยชน์แก่ตัวบุคคล ได้แก่ ความในข้อที่ ๓ และ ๔
- ๓) เพื่อประโยชน์แก่ชีวิตของมนุษย์เอง ได้แก่ ความในข้อที่ ๕ และ ๖
- ๔) เพื่อประโยชน์แก่ประชาชนทั่วไป ได้แก่ ความในข้อที่ ๗ และ ๘
- ๕) เพื่อประโยชน์แก่ตัวพระศาสนา ได้แก่ ความในข้อที่ ๙ และ ๑๐

มีเหตุการณ์ที่เป็นจุดแห่งการคำนึงถึงความดำรงอยู่แห่งพระพุทธศาสนาอยู่เหตุการณ์หนึ่งคือภายหลังพุทธปรินิพพานไปแล้วเพียง ๗ วัน รอยริ้วแห่งสังฆมณฑลได้เริ่มเผยแผ่ออกมาอย่างโจ่งแจ้ง โดยที่มีพระภิกษุรูปหนึ่งผู้บวชเมื่อแก่ นามว่า สุภททะ ได้กล่าวจ้วงจาบคือ กล่าวดูหรือกล่าวติเตียนพระธรรมวินัยโดยประการต่าง ๆ และแสดงความดีใจอย่างออกหน้าออกตาในการปรินิพพานของพระพุทธองค์. ไซ้ว่าจะมีแต่สุภททะก็หาไม่ แต่ยังมีภิกษุที่เป็นฝักฝ่ายของพระเวททัตอีกมากที่มีความเห็นเช่นเดียวกับพระสุภททะ ด้วยวาหะที่ได้กล่าวในท่ามกลางภิกษุทั้งหลายในคราวนั้นว่า

"อย่าอาวุโส พวกท่านอย่าเศร้าโศก อย่ารำไรไปเลย พวกเราพ้นดีแล้ว ด้วยว่าพระมหาสมณะนั้น เบียดเบียนพวกเราอยู่ว่า สิ่งนี้ควรแก่เธอ สิ่งนี้ไม่ควรแก่เธอ ก็บัดนี้ พวกเราปรารถนาสิ่งใด ก็จักกระทำสิ่งนั้น ไม่ปรารถนาสิ่งใด ก็จักไม่กระทำสิ่งนั้น"

ถ้อยคำของสุภททะทำให้ท่านมหากัสสปะ สังฆพจนานุกรม คือ พระสงฆ์ผู้อาวุโสที่สุดนั้น มาใคร่ครวญคำนึงด้วยความวิตก และสังเวช พร้อมกับดำริที่จะชำระมลทินเพื่อชำระไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา รักษาพระธรรมไว้ จึงชักชวนพระอรหันต์สาวกทั้งหลายตั้งนี้ว่า... "เอาเถิด ท่านทั้งหลาย พวกเราจงสังคายนาพระธรรมและวินัยเถิด ในภายหน้าสภาวะมิใช่ธรรมจักรุ่งเรือง ธรรมจักเสื่อมถอย สภาวะมิใช่วินัยจักรุ่งเรือง วินัยจักเสื่อมถอย ภายหน้าธรรมวาทีบุคคลจะมีกำลัง ธรรมวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง อวินยวาทีบุคคลจักมีกำลัง วินยวาทีบุคคลจักเสื่อมกำลัง" หน้าที่ในการชำระรักษาพระธรรมวินัยจึงเป็นสาระที่สำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในหลาย ๆ หน้าที่ของพระสงฆ์นับแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา

๑.๓ สรุปหน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย

เมื่อพิจารณาตามความในพระไตรปิฎก พบว่าเครื่องมือที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์แห่งสงฆ์มีอยู่ ๒ ส่วน

๑) หลักพระธรรมวินัย ซึ่งเป็นหลักใหญ่ เป็นแม่แบบที่พระสงฆ์จะพึงปฏิบัติทั้งในส่วนตัว การศึกษาธรรม การปฏิบัติธรรม การเผยแผ่ธรรม และการรักษาธรรม

๒) หลักจตุปาริสุทธิศีล และหลักการพิจารณาตามเหตุผลตามความเหมาะสมคือ หลักให้พิจารณาโดยเทียบเคียง ตรวจสอบ

(เรียกโดยรวมทั้งสองส่วนนี้ว่าหลักธรรมและหลักศีล)

ถ้าเพ่งในแง่ประโยชน์ส่วนที่ว่าด้วยข้อธรรมทั้งหลายนั้น มุ่งเน้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้อื่นเป็นส่วนใหญ่ คือ เมื่อพระสงฆ์ดำรงชีพด้วยการอาศัยก่อนข้าวชาวบ้านแล้ว พระสงฆ์ย่อมจะ

อำนวยการประโชยน์ให้แก่ชาวบ้านเป็นการตอบแทน ด้วยการประพฤติปฏิบัติธรรมเป็นแบบอย่าง และเสนอแนะให้แนวทางในการดำเนินชีวิตแก่บุคคล ชุมชน ข้อธรรมจึงเป็นประโยชน์ภายนอก (แก่สังคม) สำหรับส่วนที่ว่าด้วยข้อศีลทั้งหลายนั้น มุ่งเน้นเพื่อโดยตรงสำหรับฝึกหัดขัดเกลาพระสงฆ์ โดยเฉพาะ และเป็นขีดขั้นหรือพรหมแดนที่จะขีดลงไปว่า พระสงฆ์มีกรอบสำหรับความเป็นสงฆ์ซึ่งแตกต่างจากคฤหัสถ์ เพราะตนอยู่ในฐานะพิเศษ ครองศรัทธาของชาวบ้านอยู่ เมื่อประพฤติล่วงศีล ก็ทำให้ความเป็นสงฆ์ต่างพร้อย และผิดศีลขั้นสูงสุดคือขาดจากความเป็นสงฆ์ หรือหมดสภาพความเป็นสงฆ์ อยู่ร่วมในสังฆกรรมหรือสังคมเดียวกันไม่ได้ ข้อศีลจึงเป็นประโยชน์ภายใน (แก่ตนเอง)

(๒) บทบาททางการเมืองของพระสงฆ์ในประวัติศาสตร์

นอกจากพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลักทั้ง ๔ ประการแล้ว พระสงฆ์ยังมีหน้าที่ที่ต้องคำนึงถึงอุปการคุณของคฤหัสถ์ โดยปฏิบัติต่อคฤหัสถ์ ๕ ประการ ได้แก่

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว
๒. (สั่งสอน)ให้ตั้งอยู่ในความดี
๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยฟังไม่เคยรู้
๕. บอกทางสวรรค์ให้ (สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ)

หน้าที่ของพระสงฆ์ตามพระธรรมวินัย ซึ่งถือว่าเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ ส่วนพระสงฆ์กับการเมืองในทางกายกรรมเป็นสิ่งที่พึงระวังในคติโลก เพราะไม่เช่นนั้นจะทำให้การข้องเกี่ยวกลายเป็นมลทินในพระศาสนาไป แทนที่จะกลายเป็นสิ่งเกื้อกูลกัน. การแสดงบทบาทและหน้าที่ของพระสงฆ์ คือให้พระสงฆ์ดำรงอยู่ในหลักพระธรรมวินัยพร้อมๆ กับให้สั่งสอนธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในทางปกครอง การเป็นอยู่ในสังคมร่วมกันอย่างชอบธรรมและเป็นธรรม มิให้พระสงฆ์ลงมือไปในทางกายกรรม แต่จะเน้นหนักไปในทางวจีกรรม คือการเทศนาสั่งสอนธรรมด้วยมโนกรรม คือ ใจที่ประกอบด้วยเมตตาปรารถนาดีต่อประชาชน พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาจึงไม่ใช่พระสงฆ์ที่แสวงหาอำนาจใด ๆ โดยเฉพาะอำนาจทางการเมือง เพื่อทำตนให้เป็นใหญ่ในเมือง ตรงกันข้ามพระสงฆ์ต้องมุ่งปฏิบัติเพื่อลด หมดตัณหา มานะ ทิฎฐิ เพียงแต่ดำรงตนเป็นกลางในสังคม นโยบายของผู้มีเรือนกับผู้ไม่มีเรือนนั้นต่างกัน

พระสงฆ์เป็นบุคคลประเภทหนึ่งซึ่งมีบทบาทและหน้าที่จำเพาะในทางการเมือง บทบาทและหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญก็คือ การแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงามชอบธรรมและเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการการเมืองและปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ความเหมาะสมหรือความสมควรแก่สมณเพศในการแสดงบทบาทดังกล่าวก็คือ การตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์ กล่าวคือมีความเป็นกลางที่จะแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนตัว แก่บุคคลกลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด

ในประวัติศาสตร์ได้มีพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในทางการเมือง เพื่อให้ความคิดและเป็นสื่อกลางระหว่าง"หลักการ"กับ"วิธีการ"เพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข ดังตัวอย่างเหตุการณ์ต่อไปนี้

๒.๑ พระพุทธเจ้ากับการเมือง

๒.๑.๑ กรณีห้ามการระงับข้อพิพาทไข่น้ำเข้านาของพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย^{๑๐}

พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เมื่อทั้ง ๒ ฝ่าย มีความตึงเครียดเผชิญหน้ารอให้มีการปะทะออกมา อันจะก่อให้เกิดความสูญเสียทำลายชีวิตผู้คน กรณีนี้คือเรื่องการห้ามหรือการระงับข้อพิพาทไข่น้ำเข้านาของพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายศากยวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระบิดา และฝ่ายโกถียวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระมารดา พระพุทธเจ้าทรงสอบสวนไต่ถามถึงที่มาของเรื่องและทรงให้ข้อคิดแก่บรรดาพระญาติว่า

"มหาบพิตร ทะเลาะด้วยเรื่องอะไรกัน"

" พวกข้าพระองค์ไม่ทราบ พระเจ้าข้า "

" แล้วใครจักทราบเล่า "

บรรดาพระญาติจึงสอบถามไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้อง แล้วกราบทูลว่า "ทะเลาะกันเพราะน้ำพระเจ้าข้า"

" น้ำมีราคาเท่าไร มหาบพิตร "

" มีราคาน้อย พระเจ้าข้า "

" กษัตริย์ทั้งหลายมีราคาเท่าไร มหาบพิตร "

" ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายประเมินค่ามิได้ พระเจ้าข้า "

" การที่พวกท่านทำให้กษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะเหตุแห่งน้ำที่มีค่าเพียงเล็กน้อย สมควรแล้วหรือ"

บรรดาพระญาติยอมรับโดยดุษณีภาพ สุดท้ายพระบรมศาสดาจึงตรัสเตือนพวกพระญาติว่า "มหาบพิตร เพราะเหตุไร พวกท่านจึงกระทำการกรรมเช่นนี้ เมื่อเราไม่มีอยู่ ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตจกไหลนอง พวกท่านทำการกรรมไม่สมควร เป็นผู้มิเวรด้วยเวร ๕ มีความเดือดร้อนเพราะยังเต็มไปด้วยกิเลส มีความขวนขวายแสวงหากามคุณอยู่ แต่เราตถาคตมีนัยตรงกันข้าม"

๒.๑.๒ กรณีห้ามการทำสงคราม^{๑๑}

อีกกรณีหนึ่ง พระเจ้าวิฑูทกะ โอรสพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวลาที่พวกศากยจะก่อไว้จึงยกกองทัพไปเพื่อจะล้างแค้นพวกเจ้าศากยที่ดูหมิ่นตน พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงเสด็จไปประทับ ณ ร่มไม้ใบบางต้นหนึ่งในรัฐสักกะ ดักทางที่กองทัพพระเจ้าวิฑูทกะจะผ่านไป เมื่อพระเจ้าวิฑูทกะเสด็จไปถึงที่นั่น ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ จึงเสด็จเข้าไปถวายอภิวาท นิมนต์ให้เสด็จไปประทับที่ร่มไม้อีกต้นหนึ่งในรัฐโกศลซึ่งมีใบหนาที่บสนนดีกว่า แต่

^{๑๐} พุ.สุ.อ. ๒/๓๖๒/๑๗๖, พุ.ชา.อ. ๒/๗๖/๑๑๘.

^{๑๑} พุ.ธ.อ. ๓/๓/๓๕

พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า "ช่างเถอะมหาบพิตร ร่มเงาของญาติเย็นสบายดี" พระเจ้าวิฑูทกะก็ทรงทราบ
ว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาคุ้มครองพระญาติ จึงถวายบังคมยกกองทัพกลับกรุงสาวัตถี

เมื่อทรงนึกถึงการดูหมิ่นของพวกศากยะขึ้นมาอีก ความแค้นอาฆาตก็พุ่งขึ้นจึงยกกองทัพ
ไปอีกถึง ๒ ครั้ง พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปประทับนั่งให้เห็นอย่างนั้น ทำให้พระองค์ต้องยกทัพกลับ ใน
วาระสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงวางเฉย เพราะทรงเห็นบุญกรรมของพวกศากยะที่ทำไว้หนักนัก เมื่อพระ
เจ้าวิฑูทกะยาดราหณ์ออกไปไม่เห็นพระพุทธเจ้าก็บุกทะลวงเข้าไปจนถึงกรุงกิลพัสดุ์ แล้วสั่งให้ฆ่า
พวกศากยะตายไปมาก กระทั่งแม่แต่ทารกที่ยังดิ้นมมอยู่ก็ไม่ไว้ชีวิต แต่พวกศากยะที่หนีรอดไปได้ด้วย
กลอุบายก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก พระเจ้าวิฑูทกะเมื่อล้างแค้นได้สมประสงค์แล้วก็ยกทัพกลับไปพัก
อยู่ที่หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี เผลอในคืนนั้นฝนตกหนัก จึงเกิดน้ำหลากไหลมาท่วมกองทัพของ
พระเจ้าวิฑูทกะจนน้ำตายเสียเป็นจำนวนมาก พระเจ้าวิฑูทกะเองก็สิ้นพระชนม์ในคราวนี้ด้วย เมื่อ
พระเจ้าวิฑูทกะสิ้นพระชนม์แล้ว รัฐโกศลก็ขาดกษัตริย์จึงต้องตกอยู่ในอาณัติของพระเจ้าอชาตศัตรู
แห่งรัฐมคธ

๒.๑.๓ กรณีปราบแคว้นวัชชี^{๑๒}

ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นาน พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์แห่งแคว้น
มคธทรงประสงค์จะเสด็จกรีธาทัพไปตีแคว้นวัชชี แต่เพราะไม่แน่ใจว่าจะได้ชัยชนะ พระเจ้าอชาตศัตรู
จึงส่งวัสสการพราหมณ์ให้ไปเลียบเคียงถามพระพุทธเจ้าว่า ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีหรือไม่ เมื่อวัส
สการพราหมณ์ทูลถามปัญหานี้ พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสตอบโดยตรง ถ้าพระพุทธองค์ทรงตรัสตอบว่า
ควรยกทัพไปตีแคว้นวัชชี ชาววัชชีก็น้อมไม่

๘.๒ พระวินัยสงฆ์กับการเมืองการปกครอง

สุภาชิตลาตินโบราณได้กล่าวว่า “Ubi Societas Ibi Jus” แปลว่า ที่ใดมีสังคมที่
นั้นก็มีกฎหมาย กฎหมายเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเกิดขึ้นของสังคมกฎหมายถือเป็นระบบที่ใช้ควบคุม
สังคม เนื่องจากมนุษย์ เป็นสัตว์สังคมที่ต้องอยู่ร่วมกัน^{๑๓} ดังนั้นกฎหมายจึงหมายถึง กฎข้อบังคับ
ของรัฐหรือประเทศ ที่ใช้บังคับความประพฤติของบุคคล อันเกี่ยวข้องกับเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างกัน
ถ้าใครฝ่าฝืนหรือไม่ประพฤติปฏิบัติตามก็จะต้อง มีความผิดและถูกลงโทษ กฎหมายจึงอยู่ในลำดับ
เดียวกับศาสนาและจรรยา คือ เป็นปรากฏการณ์ทางชุมชน ที่ รวมกลุ่มกันเป็นสังคมหนึ่งๆ เพื่อให้
สังคมสงบสันติ

พระพุทธศาสนามีศีล วินัย ดูคล้ายกับจะเหมือนกฎหมายบ้านเมือง แต่ในความเป็น
จริงแล้วศีลเป็น กฎระเบียบข้อบังคับให้พระภิกษุและอุบาสกอุบาสิกาประพฤติปฏิบัติตาม แต่ศีล
หรือวินัยไม่ได้เหมือนหรือมี ลักษณะเดียวกับกฎหมาย หากผู้ละเมิดฝ่าฝืนจะต้องได้รับโทษทัณฑ์
ส่วนศีลหรือพระวินัยพระพุทธเจ้าทรง บัญญัติเพื่อให้ประพฤติปฏิบัติ เพื่อนำตนและสังคมไปสู่
ความเจริญไปสู่ความสุข ผลหรือโทษมีอยู่ในตัวเป็นการเฉพาะ หากใครละเมิดก็จะได้รับผล คือ

^{๑๒} อจ.นวก. ๒๓/๒/๓๒

^{๑๓} ชูติมา เกษียรสินธุ์, “ubi societas, ibi jus.....ที่ใดมีสังคมที่นั่นมีกฎหมาย”, ๓ มกราคม ๒๕๖๐

วิบากกรรม ที่จะต้องชดใช้ในปัจจุบันและอนาคต ดังนั้นศีลธรรม ทางพระพุทธศาสนาเป็นกฎหรือข้อที่ควรประพฤติตั้งแต่วัน และปฏิบัติเพื่อเป็นไปในทางเจริญ

จะเห็นได้ว่า พระวินัยของพระพุทธศาสนาจึงเป็นรากฐาน การเกิดวัฒนธรรม จารีต ประเพณี แล้ว ได้ถูกพัฒนาการมาเป็นกฎหมายออกมาบังคับใช้สังคม ที่เห็นผลเชิงประจักษ์ กำหนดบทลงโทษให้เห็นทันใด แต่พระวินัยให้เห็นผลก็ต่อเมื่อเจ้าตัวสำนึกผิดในสิ่งที่ทำ ลงโทษให้สำนึกในความดีให้ใส่ใจปิดทางอบาย

มีคำกล่าวว่า “มนุษย์เป็นสัตว์สังคม” มนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมกันในสังคม จึงต้องปฏิบัติตามกฎหมายกฎระเบียบหรือข้อบังคับอื่นๆ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎ ระเบียบ ข้อบังคับ รวมทั้งกฎหมายต่างๆ ได้เข้ามาเกี่ยวข้อง ในชีวิตของเราอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จำเป็นต้องมีกฎหมายก็เพราะว่า

๑. สังคมของมนุษย์มีจำนวนสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จำเป็นต้องมีกฎออกมาควบคุมพฤติกรรม
๒. กฎหมายสร้างความมั่นคงปลอดภัยให้แก่มนุษย์ ป้องกันภัยที่เกิดจากมนุษย์และอื่นๆ
๓. กฎหมายสร้างระเบียบให้แก่สังคม ทำให้สังคมมีระบบระเบียบรักษาสีธรรมมนุษย์ด้วยกัน

จะเห็นได้ว่า กฎหมายมีความเกี่ยวข้องกับมนุษย์ เพราะเหตุที่มนุษย์จำเป็นต้องติดต่อสัมพันธ์กับผู้อื่นกฎหมายจึงเป็นตัวกลางที่คอยกำหนดความสัมพันธ์ของบุคคลในระดับต่างๆ พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องจิตใจ เป็นส่วนใหญ่ มีศีลเป็นตัวควบคุมกายภาพ มีบางคนได้ให้ทัศนะไว้ว่า พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจ ไม่ควรเกี่ยวข้องกับการเมืองโดยเฉพาะเรื่องกฎหมาย ดูเหมือนจะเป็นความคิดที่ไม่ถูกต้อง เพราะว่า พระภิกษุ สงฆ์ก็เป็นผู้นำทางด้านจิตใจ และเป็นผู้ที่มีบทบาทในการรักษาพระศาสนาเอาไว้ การใช้ชีวิตในวัดไม่ได้มีแค่ พระธรรมวินัย ที่จะปฏิบัติเพื่อขัดเกลากิเลสในจิตใจ แต่พระสงฆ์จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับกฎหมายอย่าง หลีกเลียงไม่ได้ และกฎหมายก็ปกป้องความเป็นผู้มีกิเลสเบาบางได้เช่นกัน หากปฏิบัติได้อย่างเคร่งครัดกิเลสก็เบาบางจากใจได้ พระสงฆ์ในบ้านเราจึงมีกฎระเบียบบังคับไว้ ดังนี้

๑. กฎของพระวินัย เป็นกฎที่มาทั้งในสิกขาบทและนอกสิกขาบท
๒. กฎหมายคณะสงฆ์ เป็นกฎที่ออกโดยรัฐและกรรมการเถรสมาคม
๓. กฎหมายบ้านเมือง เป็นกฎที่ออกโดยอำนาจรัฐและจารีตประเพณี พระสงฆ์ก็ต้องอยู่ภายใต้กฎพระวินัย กฎหมายบ้านเมือง กฎหมายคณะสงฆ์ และพระภิกษุสงฆ์ก็เป็นผู้ที่สืบทอดพระศาสนาโดยตรง พระพุทธศาสนาจะเจริญรุ่งเรืองหรือเสื่อมก็ขึ้นอยู่กับสถาบันของสงฆ์ เมื่อมีเหตุการณ์ทางบ้านเมืองเข้ามากระทบสิทธิ์และเสรีภาพของวงการสงฆ์ ก็มีผลกระทบต่อนักบวชของพระพุทธศาสนาโดยตรง จะกล่าวว่า พระพุทธศาสนาเป็นเรื่องของจิตใจอย่างเดียวไม่ได้ เมื่อนักบวชของพระพุทธศาสนาผู้มีหน้าที่ในการรักษาศาสนาโดยตรงและมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องและอยู่ภายใต้กฎหมาย พระพุทธศาสนาจำเป็นต้องอาศัยอำนาจบ้านเมืองเป็นหลัก และอยู่ใต้กฎเกณฑ์ของบ้านเมือง ถ้าไม่ทำเช่นนั้น ความสงบสุขเรียบร้อยของสังคมก็เกิดขึ้นไม่ได้

ดังนั้น พระพุทธศาสนาจะอยู่เพียงลำพังหรือไม่เกี่ยวข้องกับอะไรกับสังคมภายนอกเลยไม่ได้ การกระทำในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่เป็นไปเพื่อความหลุดพ้น แต่เป็นไปเพื่อความหลุดโลก การกล่าวว่าพระพุทธศาสนา เป็นเรื่องของจิตใจ ไม่เกี่ยวกับการเมืองนั้นจึงถือว่าเป็นการมองเพียงด้านเดียว ในลักษณะคล้ายกับคนตาบอด คือมูทะลุเชื่อในความเห็นของตนเพียงด้านเดียว แบบชนิดที่ไม่ยอมฟังใคร ลักษณะความเห็นเช่นนี้จึงใช้ไม่ได้ เป็นความเห็นที่ดูคล้ายจะถูกแต่ผิด เพราะการเมืองเป็นเรื่องทางกายภาพ ในขณะที่ศาสนาก็มีเรื่อง กายภาพด้วยเช่นกัน แต่ที่แตกต่างกันก็อยู่ที่จิตใจ มีเป้าหมายเพื่อความหลุดพ้นจากความทุกข์เช่นกัน แต่ การเมืองอยู่ในระดับโลกียะ ส่วนศาสนาอยู่ในระดับโลกุตระ แต่การจะเข้าถึงโลกุตระจะต้องผ่านโลกียะไป ก่อน

๘.๒.๑ พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองการปกครอง

จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา ในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าไม่ได้ทรงห้าม พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวทางการเมืองโดยตรง ทรงสั่งสอนให้พระสงฆ์จาริกไปเพื่อเผยแผ่ หลักธรรมคำสั่งสอนทาง พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ก็ปรากฏในพระวินัยส่วนที่เป็นอาทิ พรหมจาริกาสึกขา (ข้อปฏิบัติอันเป็นส่วน เบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์) คือ คีล ๒๒๗ ข้อ มีสิกขาบทที่พอจะ เกี่ยวกับการเมือง ดังนี้

๑.๑ ในปาจิตตีย์ อเจลกวรรค สิกขาบทที่ ๘ มีว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับ อยู่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลได้ไปทำสงคราม ได้มี พระภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ได้ ออกไปดูกองทัพ เผลอญ่าพระองค์ได้เห็นก่อนจึงได้ตรัสเรียกมาถามว่า “พระคุณเจ้าพากันมาทำไมกัน...?” พระภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ตอบว่า “พวกอาตมาอยากดู มหาบพิตร” จึงมีรับสั่งว่า “การที่พระคุณเจ้ามาดูผู้ เพลิดเพลินในการรบไม่มีประโยชน์ พระคุณ เจ้าควรจะไปดูพระพุทธเจ้าถึงจะดี” เมื่อพวกชาวบ้านได้เห็นต่างก็ พากันติเตียนว่า “พระสงฆ์มาดู กองทัพ พวกที่มาเป็นทหารเพราะต้องเลี้ยงชีพ ต้องมีหน้าที่ดูแลลูกๆ และเมีย พระสงฆ์มีผู้มา ถวาย มีชีวิตที่ดีอยู่แล้ว ไม่ควรมา” พระสงฆ์ได้ยินชาวบ้านพูดเช่นนั้น ก็พากันไปกราบทูล รายงานพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้บัญญัติอุยยุตตสิกขาบทว่า “ภิกษุดูกองทัพที่ยกไปเพื่อจะ รบกัน เป็นปาจิตตีย์”^{๑๔}

๑.๒ ในปาจิตตีย์ อเจลกวรรค สิกขาบทที่ ๙ มีว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับ อยู่วัดพระเชตะวันมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะได้ไปทำสงคราม ได้มี พระภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ ได้ออกไปดูกองทัพ หากมีการกิจจำเป็นที่จะต้องเข้าไปร่วมในกองทัพ แต่ อนุญาตให้อยู่ได้เพียง ๓ วัน ๓ คืน เท่านั้น แต่พระภิกษุพวกฉัพพัคคีย์ออกไปอยู่มากกว่านี้ เมื่อ พวกชาวบ้านได้เห็นต่างก็พากันติเตียน พระสงฆ์ได้ยินชาวบ้านพูดเช่นนั้น ก็พากันไปกราบทูล รายงานพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้บัญญัติเสนาवासสิกขาบทว่า “ภิกษุพักอยู่ในกองทัพเกิน ๓ คืน เป็นปาจิตตีย์”^{๑๕}

^{๑๔} วิ.มหา. ๒/๕๖๒-๕๖๖/๔๙๖-๔๙๙.

^{๑๕} วิ.มหา. ๒/๕๖๗-๕๗๐/๕๐๐-๕๐๑.

๑.๓ ในปาจิตติย อเจลกวรรค สิกขาบทที่ ๑๐ มีว่า ในสมัยที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดพระเชตุพนมหาวิหาร เมืองสาวัตถี ในคราวที่พระเจ้าปเสนทิโกศลจะได้ไปทำสงคราม ได้มีพระภิกษุพัศคีย์รูปหนึ่งได้เข้าไปอยู่ในค่ายกองทัพ ตามกําหนดการที่อนุญาตให้อยู่ได้เพียง ๓ วัน ๓ คืน ในเวลาที่อยู่นั้นได้ เข้าไปดูการสู้รบการตรวจตราพลทหาร การจัดกระบวนทัพทหาร หมู่ทหารที่จัดพลเรียบร้อยแล้ว การ ฝึกซ้อมการใช้อาวุธ เมื่อพวกเขาได้เห็นต่างก็พากันดิเตียน พระสงฆ์ได้ยินชาวบ้านพูดเช่นนั้น ก็พากันไปกราบทูลรายงานพระพุทธเจ้า พระองค์จึงได้บัญญัติอุยโยธกสิกขาบทว่า “ภิกษุดูการรบ การตรวจพล การจัดทัพและทัพที่จัดเป็นขบวนเสร็จแล้ว เป็นปาจิตติย”^{๑๖}

แต่ก็ทรงยกเว้นสำหรับบางกรณีจำเป็น เช่น มีญาติป่วยอยู่ในกองทัพ ก็ทรงอนุญาตให้เข้าไปกองทัพได้ แต่พักได้ไม่เกิน ๓ คืน และระหว่าง ๓ คืนนั้น ก็ทรงไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเตรียมกองทัพ

๘.๒.๒ การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์ผิดพระธรรมวินัยหรือไม่

พระวินัยที่เกี่ยวข้องกับการเมืองข้างต้นนั้น จะเห็นได้ว่า ไม่ทรงประสงค์จะให้พระภิกษุไปยุ่งเกี่ยวกับศึกสงครามซึ่งเป็นเรื่องของบ้านเมือง หรือผู้ปกครองบ้านเมืองจะทำการต่อสู้ป้องกันดินแดนของตน หรือการขยายเขตพระราชอำนาจออกไปยังดินแดนต่างๆ ซึ่งการดังกล่าวต้องมีการรบราฆ่าฟันกันตามปกติ วิสัยของการสงคราม แต่ไม่ใช่ปกติวิสัยของสมณะที่จะไปร่วมยินดีกับการดังกล่าวด้วย

ความเกี่ยวข้องทางการเมืองที่เราต้องการศึกษา ไม่ได้มีลักษณะของการไปดูกำลังพลการไปพักอยู่ในกองทัพ หรือการไปดูการซ้อมรบ แต่เรากำลังหมายถึงการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง การออกไปร่วม ชุมนุมของพระสงฆ์ การออกไปร่วมชุมนุมกับฆราวาส เพื่อเรียกร้องบางสิ่งบางอย่างจากรัฐ ซึ่งเมื่อตรวจสอบข้อห้ามในพระวินัยก็จะพบว่า ไม่มีข้อห้ามการแสดงออกทางการเมืองในลักษณะดังกล่าวข้างต้น

ในเบื้องต้นก็พอจะสรุปได้ว่า พระวินัยห้ามการไปยุ่งเกี่ยวกับกองทัพการศึกสงคราม แต่ไม่ได้ห้าม การแสดงออกทางการเมืองในลักษณะอื่นๆ เช่น การแสดงความคิดเห็นหรือการชุมนุม สิ่งที่พระพุทธเจ้า ไม่ได้ห้ามไว้นี้ ก่อนจะปฏิบัติควรพิจารณาโดยใช้หลักพระธรรมวินัยดังนี้

๒.๑ วัตถุประสงค์ในการบัญญัติวินัย ๑๐ ประการ ซึ่งมีใจความสำคัญที่เกี่ยวข้องประเด็นนี้ คือ เพื่อความเรียบร้อยดีงามของคณะสงฆ์ เพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส และเพื่อความเลื่อมใส ยิ่งขึ้นของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว^{๑๗} และในอภิสุตตหนึ่งอธิบายว่า สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันได้กับสิ่งที่ไม่ควรและขัดกับสิ่งที่ควร สิ่งนั้นไม่ควร แต่สิ่งใดไม่ได้ทรงห้ามไว้ว่าไม่ควร แต่เข้ากันได้กับสิ่งที่ควรและขัด กับสิ่งที่ไม่ควร สิ่งนั้นควร^{๑๘}

^{๑๖} วิ.มทา. ๒/๕๗๑-๕๗๔/๕๐๒-๕๐๔.

^{๑๗} วิ.มทา. ๑/๒๐/๓๗.

^{๑๘} วิ.มทา. ๕/๙๒/๑๓๑.

๒.๒ **หลักมหาปเทศ ๔** ซึ่งมีใจความสำคัญที่เกี่ยวข้องว่า การอ้างพุทธพจน์ การอ้างสงฆ์ การอ้างพระเถระจำนวนมาก และการอ้างพระเถระรูปหนึ่งขึ้นว่า คำพูดนี้ได้มาจากแหล่งดังกล่าวก็ไม่ ควรยืนยันหรือปฏิเสธทันทีแต่ควรตรวจสอบกับพระธรรมและพระวินัยดูก่อนแล้ว จึงเชื่อถือและปฏิบัติตามได้^{๑๙}

๒.๓ **หลักตัดสินพระธรรมวินัย ๘ ประการ** ซึ่งมีใจความว่า ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อความ คลายกำหนด ความหมดเครื่องผูกมัด ความไม่พอกพูนกิเลส ความมักน้อย ความสันโดษ ความสงัด การ ประกอบความเพียร และความเลี้ยงง่าย ธรรมเหล่านี้เป็นศาสนของ ศาสดา^{๒๐}

๘.๒.๓ กฎมหาเถรสมาคมห้ามพระสงฆ์อยู่การเมือง

มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งเรื่องห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๘ ไว้ ในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๘๓ ตอนที่ ๑ วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๘ ว่า^{๒๑}

“...ข้อ ๔ ห้ามพระภิกษุสามเณรเข้าไปในที่ชุมนุม หรือในบริเวณสภาเทศบาล หรือสภา การเมืองอื่นใด หรือในที่ชุมนุมทางการเมือง ไม่ว่ากรณีใดๆ

ข้อ ๕ ห้ามพระภิกษุสามเณรทำการใดๆ อันเป็นการสนับสนุนช่วยเหลือโดยตรงหรือ โดยอ้อมแก่ การหาเสียง เพื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสภาเทศบาลหรือสภา การเมืองอื่นใดแก่บุคคลหรือ คณะบุคคลใดๆ

ข้อ ๖ ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมชุมนุมในการเรียกร้องสิทธิของบุคคลหรือคณะบุคคลใดๆ

ข้อ ๗ ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมอภิปรายหรือบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการเมืองซึ่งจัดตั้ง ขึ้นทั้งในวัด

ข้อ ๘ ให้พระสังฆาธิการตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป ผู้มีอำนาจหน้าที่ในทางปกครองชี้แจง แนะนำผู้และนอกวัดอยู่ในปกครองของตนให้ทราบคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้ และกวดขันอย่าให้มีการฝ่าฝืนละเมิด

ข้อ ๙ พระภิกษุสามเณรรูปใดฝ่าฝืนละเมิดคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้ ให้พระสังฆาธิการ ผู้ปกครอง ใกล้ชิดดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของตนถ้าความผิดเกิดขึ้นนอกเขตสังกัด ให้เจ้าคณะ เจ้าของเขตที่ความผิดเกิดขึ้นว่ากล่าวตักเตือนแล้วแจ้งให้พระสังฆาธิการผู้ปกครองใกล้ชิด ดำเนินการ”

มหาเถรสมาคมได้แสดงเหตุผลของการห้ามพระภิกษุสามเณร ที่เขาไปเกี่ยวข้องกับการเมืองไว้ด้วย ท่านชูชาติ สุทระ ได้แสดงทัศนะและสรุปไว้ ดังนี้

๑. การเมืองเป็นหน้าที่ของฆราวาสผู้มีสิทธิตามกฎหมายโดยเฉพาะไม่ใช่หน้าที่ของพระภิกษุ สามเณรผู้อยู่นอกเหนือการเมือง จึงไม่มีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง

^{๑๙} ที.ม. ๑๐/๑๑๓-๑๑๖/๑๔๔.

^{๒๐} วิ.จุล. ๗/๕๒๓/๓๓๑.

^{๒๑} ชูชาติ สุทระ, “พระสงฆ์กับการเลือกตั้ง : ส่งเสริมประชาธิปไตยหรือทำลายความเป็นกลาง”, ๓ มกราคม 2554 <http://www.mcupyo.com/> > (27 May 2017)

แม้ผู้ได้รับเลือกเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้ว หากบวชเป็นพระภิกษุสามเณรใน พระพุทธศาสนา ก็ขาดจากสมาชิกภาพแห่ง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทันที

๒. การที่พระภิกษุสามเณรเข้าไปเกี่ยวข้อง หรือช่วยสนับสนุนการเลือกตั้งบุคคลใดๆ เพื่อเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาเทศบาลเป็นต้น ย่อมเป็นการประพฤติดิฉวิสัยของ สมณะ (ผู้สงบ) บรรพชิต (ผู้เว้นกิจกรรมอันเศร้าหมอง) นำความเสื่อมเสียมาสู่ตนเองและหมู่ คณะตลอดถึงพระศาสนา เป็นที่ติเตียนของ สาธุชนทั้งในและนอกพระศาสนา เพราะสมณะและ บรรพชิตสมควรวางตนเป็นกลาง ทำจิตให้กว้างขวาง ด้วยเมตตาทั่วไปแก่ชนทั้งปวงผู้ทำนุบำรุง พระพุทธศาสนาโดยไม่เลือกหน้า

๓. ในตำแหน่งที่มีผู้แข่งขันช่วงชิงกันมากคน พระภิกษุสามเณรเข้าช่วยให้ผู้ใดได้ ย่อม เป็นที่พอใจ ของผู้นั้น แต่ผู้ที่ไม่ได้อีกเป็นจำนวนมากกับพวกพ้องย่อมไม่พอใจ เสื่อมคลายความ เคารพนับถือ

๔. ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์และความดำรงอยู่ของพระศาสนา ขึ้นอยู่กับความเคารพ นับถือของประชาชน พระภิกษุสามเณรจึงควรทำตนให้เป็นที่เคารพนับถือของประชาชนทั่วไป ไม่ ควรทำตนให้เป็นที่เกลียดชัง เป็นฝ่ายของผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งจะทำให้ชนทั้งหลายเห็นว่าไม่ตั้งอยู่ในธรรม เกิด ความเบียดเบียนคลายความนับถือ และติเตียนต่างๆ

แต่หากพระสงฆ์ท่านใดไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแล้ว ความมัวหมองของศีลของข้อวัตร ปฏิบัติของท่านก็ มักตามมาทันที จะเกิดการแบ่งกลุ่มของประชาชนจะเกิดการชิงดีชิงเด่น แก่งแย่งชิงกันและกัน ในที่สุดอาจ นำมาซึ่งการทำลายล้างผลาญกันก็อาจเป็นไปได้

ดังนั้น พระสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ์ปราศจากความขัดแย้ง หรือการชิงดีชิงเด่นเหล่านี้ ท่านจึง ต้องอยู่เหนือ การเมือง ไม่ให้ท่านมายุ่งเกี่ยวการเมือง พระพุทธเจ้าเองก็ทรงมีความสัมพันธ์กับ นักการเมือง แต่พระองค์ทรง มีฐานะอยู่เหนือการเมือง มีความเป็นกลางทางการเมือง ทรงเข้าไป เกี่ยวข้องในฐานะการให้คำปรึกษาแนะนำ เพื่อให้การปกครองสมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถอำนวย ประโยชน์ให้กับประชาชนได้มากขึ้น^{๒๒}

หลักการบัญญัติกฎหมายทั่วโลก ไม่ว่าจะป็นกฎหมายฉบับใดที่ตราออกมาบังคับใช้กับคน ทุกประเทศ กรอบแนวคิดมาจากจารีตขนบธรรมเนียมประเพณี และวัฒนธรรมที่สร้างมา ต้นคิดมา จากคำสอนทางศาสนา ที่คนในชาติได้สืบทอดนับถือกันมา หากกล่าวถึงศาสนาก็คือกฎระเบียบที่เป็น หลักปฏิบัติพื้นฐาน ที่เราเรียกว่า ศีลธรรม อย่างในพระพุทธศาสนาก็จะมีหลักศีล ๕ ที่นิยมเรียกว่า หลักมนุษยธรรม (human rights) เป็น คุณธรรมที่ทำให้เป็นมนุษย์เป็นปกติของความเป็นมนุษย์ มนุษย์มีจิตที่ประเสริฐกว่าสัตว์ทั้งหลาย จึงได้ชื่อว่า มนุษย์ ใจมนุษย์จะประเสริฐได้ต้องมีใจเป็นปกติ ใจเป็นปกติก็คือมีศีล ๕ ศีลก็คือปกติของความเป็นมนุษย์ เป็นทุนเดิมที่ต่ำสุดของความเป็นมนุษย์ เมื่อ

^{๒๒} พระมหาธรรมรัต อริยธมโม, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒). หน้า (บทคัดย่อ).

ทำผิดศีล ๕ แล้วคุณสมบัติความเป็นมนุษย์ก็จะขาดหายไป อาจ กล่าวได้ว่า ศีลเป็นข้อปฏิบัติที่มนุษย์ แสดงออกต่อกัน เพื่อสร้างความสงบสันติต่อกัน

กล่าวโดยสรุป หากจะกล่าวถึงว่า พระสงฆ์สามเณรยุ่งเกี่ยวกับการเมืองได้หรือไม่ นั้น เป็นข้อที่สรุปได้ยากพอสมควรเพราะในสมัยพุทธกาลพระพุทธเจ้าก็ปฏิบัติ และแสดงออกทาง การเมือง ที่ปรากฏให้เห็นพอสมควร ในฐานะ ผู้ประกาศความสงบสันติแก่มวลชน และบัญญัติ พระวินัยให้พระภิกษุ ไม่เข้าไปยุ่งเกี่ยวโดยตรง แต่ให้เข้าไป เพื่อเป็นตัวกลางให้ลด ละ เลิก ความ ชัดแย้งที่มีต่อกัน และสร้างความปรองดองสมานสุขต่อกัน วางตนเป็น สัญลักษณ์แห่งความดี งาม ก่อให้เกิดความสุขต่อส่วนรวม พระพุทธเจ้าได้วางโทษอย่างเบาต่อผู้ฝ่าฝืน แต่ไม่ได้ปรับ เป็นอาบัติอย่างหนัก อาจจะไม่ถึงถึงความสำคัญ เพื่อให้เข้าไปลด ละ ความขัดแย้ง ให้เข้าไป สร้างหลักความดีต่อกัน ปรับเปลี่ยนทัศนคติให้เห็นผิดเป็นชอบ และชักนำผู้เห็นว่าเห็นทางนำไปสู่ ความสงบสันติ ต่อมาเมื่อพระพุทธศาสนาว่างเลยมาถึงกาลปัจจุบัน ได้มีกลุ่มสาวกและผู้นำรัฐเห็นว่า อาจมีพระสงฆ์ บางรูปยังไม่เข้าใจบทบาททางการเมือง ตามกาลเวลาที่เปลี่ยนไป มหาเถร สมาคมในฐานะผู้กำกับดูแล การ ปกครองพระสงฆ์ จึงได้ออกกฎระเบียบข้อบังคับมา เพื่อ บังคับใช้ให้พระสงฆ์ตระหนักในหน้าที่หลัก ของ พระสงฆ์เอง ส่วนรัฐก็ออกกฎหมายมา เพื่อ ไม่ให้พระสงฆ์เข้าไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง เพื่อให้เกิดข้อ แตกต่างกับพระสงฆ์ต่างประเทศ ที่มีบางรัฐบางพื้นที่ได้อนุญาตให้พระสงฆ์เล่นการเมืองเหมือนชาวบ้าน แต่ ความจริงนั้นขึ้นอยู่กับ ความเห็นชอบของชาวบ้านว่า พระสงฆ์เล่นการเมืองมีความเหมาะสมหรือไม่ พื้นที่ การเมือง อยู่ในระดับไหน บ้านเมืองเราส่วนหนึ่งมองว่าให้ท่านมีสิทธิ์ตามหน้าที่พลเมือง แต่ให้ท่านวางตัว ใน กรอบธรรมาธิปไตย เพื่อนำหลักธรรมาธิปไตยไปสู่ชาวบ้าน อีกฝ่ายกลับมองว่า ให้ท่านอยู่ แบบสมณะสารูปไปเลย ไม่ควรลงมายุ่งเกี่ยวในเรื่องของชาวบ้าน ให้ทำหน้าที่หลักกำจัดกิเลสมี เป้าหมายคือพระนิพพาน

๘.๓ บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย^{๒๓}

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับสถาบันสงฆ์ จะเห็นได้ว่าสถาบันสงฆ์เป็นที่ยึดเหนี่ยว จิตใจ ของประชาชนไว้ให้มั่นคง ยามเกิดศึกสงครามขึ้นมาพระสงฆ์ก็มีบทบาทในการรวบรวมกำลังพล ปลุกขวัญ กำลังใจ ให้บรรดานักรบไทยออกศึกสงคราม โดยไม่หวั่นเกรงต่ออริศัตรู โดยในยุคปัจจุบัน บทบาทพระสงฆ์กับ การเมือง มิใช่เป็นเรื่องแปลกหากได้ศึกษาประวัติพระพุทธศาสนาในเมืองไทย แล้วจะทำให้เข้าใจอย่างชัดเจน และถ่องแท้ว่า เมื่อสังคมหาข้อยุติอะไรไม่ได้ มักจะให้พระเถระออกมา พูดออกมาเตือนและออกมาปรามตาม เหตุผลโดยไม่มีอคติ ผู้บริหารฟังแล้วนำไปไตร่ตรองพิจารณาหา เหตุผล จากกรณีห้ามพระพูดถึงการเมืองผ่าน สื่อโทรทัศน์แต่สิ่งที่น่าคิดคือ สิ่งที่คนทั่วไปต้องการจาก พระสงฆ์คือ หลักธรรมคำเตือน ข้อคิดให้แก่ประโยชน์ ส่วนรวมหรือประเทศชาติมากกว่าประโยชน์ ส่วนตัว พวกพ้องและวงศ์ญาติ การดิ่งการเมืองเข้ามาหา ธรรมไม่ใช่เรื่องเลวร้าย แต่การเมืองที่

^{๒๓} วิมลรักษ์ ศานติธรรม, **บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย**, เอกสารข่าวงานวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑๔๑ ประจำเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๗, หน้า ๑๐-๑๔.

ออกจากธรรมยังเป็นสิ่งที่เลวร้ายต่อประเทศชาติเป็นอย่างยิ่ง ปัจจุบันมี งานวิจัยและบทวิเคราะห์มากมายเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย ดังนี้

พระมหาทรรษา ธมฺมหาโส, รศ.ดร.^{๒๔} ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖ – ๒๕๗๖) โดยผลการศึกษาวิจัยพบว่า บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะศึกษาถึงบริบทของพระสงฆ์กับการเมืองในประเทศต่าง ๆ คือ ศรีลังกา พม่า กัมพูชา ในฐานะที่ประเทศทั้งสามนับถือพุทธศาสนาเถรวาท และมีรูปแบบการเมืองการปกครองใน ระบอบประชาธิปไตยเช่นเดียวกับประเทศไทย โดยมีข้อสังเกตว่าพระสงฆ์ในต่างประเทศ เช่น ศรีลังกา นั้นได้ พัฒนาสถานะของตนเองจากพระสงฆ์ที่เคยสัมพันธ์กับการเมืองไปสู่การเป็นพระนักการเมือง (Political Monks) ซึ่งการดำเนินบทบาทในลักษณะนี้ ถือว่าเป็นการพัฒนาบทบาทของตนเองกับการเมืองเกินขอบเขตที่ ปรากฏในพระธรรมวินัย โดยตีความธรรมวินัยให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมและการเมือง การที่พระสงฆ์บางรูปเป็นผู้นำในการกระตุ้นกลุ่มคนให้จับอาวุธเพื่อฆ่ากลุ่มคนที่รุกรานทางการเมืองและมีความเชื่อที่แตกต่างนั้น ไม่ได้ปรากฏเฉพาะในประเทศศรีลังกา และพม่าเท่านั้น หากแต่ปรากฏการณ์นี้ได้เคยเกิดขึ้นในประเทศไทย เช่นเดียวกัน ดังจะเห็นได้จากพระเจ้าฝางซึ่งตั้งก๊กของพระขึ้นมา แล้วนำชาวบ้านฆ่ากลุ่มคนที่พยายามจะแย่งชิงพื้นที่การปกครองเพื่อความอยู่รอดของบ้านเมือง จะเห็นได้ว่า พระสงฆ์ในประเทศต่าง ๆ หากจำเป็นต้อง เลือกแล้วกลุ่มพระสงฆ์เหล่านั้น จะคำนึงถึงความอยู่รอดของสังคม การเมือง และชาติพันธุ์ โดยนำหลักธรรมที่ ปรากฏในศาสนามาเป็นเครื่องมือสำคัญในการตีความเพื่อรองรับอุดมการณ์และความอยู่รอด ซึ่งถือได้ว่าเป็น การบิดเบือน เพื่อความอยู่รอด จะเห็นได้ว่า ประสบการณ์การต่อสู้ของพระสงฆ์นั้น หลักการศาสนาจะเป็น ทางเลือกที่จะปฏิบัติมากกว่าเป็นทางยืนหยัดบนฐานของธรรม ทั้งนี้ตัวแปรคือ “ความอยู่รอด” ของสังคม ศาสนา การเมือง และชาติพันธุ์

ในขณะที่บทบาทพระสงฆ์กับการเมืองในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนั้นได้สะท้อนบทบาท ที่สัมพันธ์กับการเมืองในหลายมิติ คือ

- ๑) บทบาทในการเป็นที่ปรึกษา
- ๒) บทบาทในการสนับสนุนกระบวนการ สร้างสันติภาพ ๓) บทบาทในการชี้แนะและชี้แนะผู้นำทางการเมือง
- ๔) บทบาทในการช่วยเหลือกิจการบ้านเมือง
- ๕) บทบาทในการสนองตอบนโยบายแห่งรัฐ ๖) บทบาทในการตั้งเป้าต่ออำนาจรัฐ ๗) บทบาทในการ ประท้วงรัฐเพื่อเรียกร้อง ๘) บทบาทในการสนับสนุนพรรคการเมือง ๙) บทบาทในการลงสมัครเป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การศึกษาวิจัยครั้งนี้ สามารถสรุปเป็นข้อเสนอแนะพระสงฆ์ที่

^{๒๔} พระมหาทรรษา ธมฺมหาโส. (๒๕๕๗). แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖). กรุงเทพฯ : บทความงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

เข้าไปแสดงบทบาทต่อการเมือง นักการเมือง และองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่ถูกต้อง และเหมาะสมทั้งต่อพระสงฆ์ และนักการเมืองดังนี้

๑) ข้อเสนอแนะต่อพระสงฆ์ในเชิงปัจเจก โดยการเข้าร่วมกิจกรรมทางการเมือง ซึ่งอันตรายที่ พระสงฆ์ควรระวังเมื่อเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมืองคือ ลาภ เงินทอง เกียรติยศ ชื่อเสียง ซึ่งเมื่อมีสิ่งเหล่านี้จะบัง ดวงใจให้มีคบอด ขาดอิสรภาพ แทนที่จะทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์แห่งคุณธรรม กลับกลายเป็นเครื่องมือและ บริวารของนักการเมือง

๒) ข้อเสนอแนะต่อสถาบันพระสงฆ์ คือ เห็นควรจัดตั้งสถาบันหรือกลุ่มงานด้านจัดการ ความ ชัดแย้งในทุกจังหวัด โดยกำหนดให้ ๑ จังหวัด ๑ ศูนย์ จัดการข้อพิพาททั้งประเด็นสิ่งแวดล้อม ครอบครัว วัด ชุมชน วัฒนธรรม และมิติอื่น ๆ ในจังหวัดนั้น เพื่อเป็นศูนย์กลางในการศึกษาและ วิเคราะห์ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การจัดการความขัดแย้งและเป็นศูนย์กลางจัดการความขัดแย้งระหว่าง นักการเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและ ระดับชาติได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

๓) ข้อเสนอแนะต่อนักการเมืองและผู้นำทางการเมืองจากการที่พระสงฆ์และนักวิชาการ ด้าน พระพุทธศาสนาจำนวนมาก ไม่มั่นใจในท่าที และแนวทางการพัฒนาพระพุทธศาสนาให้อยู่รอด และมั่นคงได้ จึง เป็นผลให้พระสงฆ์และนักวิชาการเหล่านั้นออกมาเรียกร้องเพื่อเข้ามามีส่วนร่วม ทางการเมืองเพิ่มมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกรณีการใช้สิทธิในการเลือกตั้งนักการเมือง เพื่อเข้าไป ทำหน้าที่ในการปกป้องและคุ้มครอง พระพุทธศาสนา

๔) ข้อเสนอแนะต่อสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ข้อเรียกร้องของพุทธศาสนิกชน จำนวน มากที่เกิดความกังวลและมีความสงสัยต่อพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่เข้าไปประท้วงกับกลุ่ม การเมืองต่าง ๆ ซึ่งทำให้พระสงฆ์สูญเสียภาพลักษณ์ของการเป็นที่พึ่งที่แท้จริงของพุทธศาสนิกชนและ ความไม่เชื่อมั่นและศรัทธาใน พุทธศาสนาโดยภาพรวม

๕) ข้อเสนอแนะต่อมหาวิทยาลัย เมื่อเกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมือง จะไม่ ปรากฏว่า มหาวิทยาลัยสงฆ์ซึ่งเป็นศูนย์กลางหรือเป็นหัวใจของการชี้แนะข้อมูลที่ต้องไม่ สามารถตอบคำถาม หรือออกมานำเสนอทางออกให้แก่สังคมได้อย่างเป็นรูปธรรมได้

๖) ข้อเสนอแนะต่อสื่อมวลชน จากการที่ประชาชนจำนวนมากขาดความเชื่อมั่นใน ภาพลักษณ์ ของพระสงฆ์ในภาพรวมอันเนื่องมาจากพระสงฆ์บางรูปเข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรม ทางการเมืองร่วมกับพรรค การเมืองนั้น ซึ่งการนำเสนอควรก่อให้เกิดภาพในเชิงบวกต่อการอยู่ร่วมกัน ท่ามกลางความแตกต่างของศาสนา ภาษา วัฒนธรรม และชาติพันธุ์ ๗) ข้อเสนอแนะต่อ พุทธศาสนิกชนทั่วไป การที่พระสงฆ์เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองกับพรรค การเมือง หรือแสดง อุดมการณ์ทางการเมืองกับกลุ่มต่าง ๆ จนทำให้สังคมมองประเด็นเรื่องความเป็นกลาง ทางการเมือง ของพระสงฆ์ ดังนั้น พุทธศาสนิกชนจำเป็นต้องยึดมั่นใน “หลักธรรม” มากกว่า “พระสงฆ์” ที่แสดง ออกมา

ไกรฤกษ์ ศิลาคม^{๒๕} ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง วิธีแห่งเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ในบริบทสังคมไทยสมัยปัจจุบัน

โดยแนวคิดที่ถือว่า ฐานันดรศักดิ์ในสังคมไทย จนถือว่าเป็นแนวคิดของนักคิดหลังนวยุค (Postmodernist) ก็คือท่านพุทธทาสภิกขุ ซึ่งได้ให้ความหมายของธรรมะกับการเมืองใหม่ว่า ประชาชนทุกคน เป็นนักการเมือง และทุกคนเป็นนักการเมืองโดยความรู้สึก การเมืองไม่อาจแยกออกจากศีลธรรม และ การเมืองคือส่วนหนึ่งของความพยายามในการสร้างความเป็นปรกติสุขของมวลมนุษยชาติ ซึ่งท่านพุทธทาสเรียกว่า “ระบบการจัดการหรือการกระทำ เพื่อคนจำนวนมากจะอยู่กัน โดยปราศจากปัญหาโดยไม่ต้องใช้อำนาจ” การเมืองจึงไม่ใช่เรื่องเรื่องสกปรก แต่เป็นเรื่องที่มีความหมายตามแง่มุมของธรรมะอย่างครบถ้วน จึงเป็นการ เปลี่ยนโลกทัศน์ให้กับพระพุทธศาสนาเพื่อตอบสนองต่อปัญหาในโลกปัจจุบันได้อย่างลงตัว

เมื่อหน้าที่ของพระสงฆ์ถูกตีความว่าเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทางการเมืองเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป เพียงแต่ บทบาทของแต่ละคนในสังคมก็จะแตกต่างกันไปตามสถานการณ์ ทำให้พระสงฆ์ออกมามีบทบาททางการเมืองใน รูปแบบต่างๆ กันไป เช่น การอภิปรายทางรายการทีวี การชุมนุมประท้วง การชุมนุมเรียกร้อง การนั่งบนรถเครื่อง เสียงอภิปราย การขึ้นเวทีร่วมอภิปราย เป็นต้น จนเป็นเหตุให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางเสื่อมเสีย จึงต้องหัน มาทบทวนกันใหม่ว่า เสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์นั้นควรมีขอบเขตแค่ไหน จากการศึกษาข้อมูลจากพระ ธรรมวินัย พระจริยาวัตรของพระพุทธรองค์ และการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางการเมืองของพระสงฆ์ในอดีต จึงพอจะประมวลหลักการแสดงเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์ดังนี้

๑. พระสงฆ์มีเสรีภาพที่จะแสดงออกทางการเมืองได้ เพราะพระธรรมวินัยไม่ได้ห้ามเอาไว้
๒. การแสดงออกทางการเมืองในที่นี้ไม่รวมถึงการแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วม หรือเกี่ยวข้องกับ ทางใดทางหนึ่งในเรื่องการศึกษาสงคราม
๓. การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์นั้นควรแสดงออกเท่าที่จำเป็นภายใต้ขอบเขตของ พุทธดำรัสที่เคยใช้เป็นเหตุในการบัญญัติวินัยว่า “การกระทำของพวกเขาไม่เป็นไปเพื่อความเสื่อมใสของ ชุมชนที่ยังไม่เสื่อมใส หรือเพื่อความเสื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เสื่อมใสแล้ว ...”
๔. การที่พระสงฆ์หนึ่งเฉยต่อเหตุการณ์ที่ควรออกมาคัดค้าน หรือ ไม่สนับสนุนสิ่งที่ถูกต้องดีงาม ก็ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรตำหนิได้ หากอยู่ในวิสัยที่จะสามารถทำได้
๕. การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์ไม่ว่าทางใด ต้องยึดหลักการที่ว่า “เพื่อประโยชน์และ ความสุขของคนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ จะประกาศพรหมจรรย์อันมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและ ที่สุด” โดยการดำรงตนเป็นกลางต่อทุกฝ่าย ยึดธรรมะ คือ ความถูกต้องดีงามเป็นที่ตั้ง

^{๒๕} ไกรฤกษ์ ศิลาคม. วิธีแห่งเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ในบริบท สังคมไทยสมัยปัจจุบัน. บทความนำเสนอในที่ประชุมวิชาการระดับชาติมหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ ๒๒ ปี ๒๕๕๕.

พระสงฆ์กับการเมืองควรเกี่ยวเนื่องกันในภาวะที่เหมาะสม จะทำให้พระสงฆ์สามารถบำเพ็ญสมณธรรม ได้สะดวกโดยมุ่งหมายที่เสรีภาพทางใจเป็นสำคัญ แต่ในขณะที่เดียวกันพระสงฆ์ก็ยังสามารบบำเพ็ญประโยชน์ เพื่อสังคมได้ด้วย โดยการเป็นสติปัญญาให้กับสังคมในการแก้ปัญหาสังคมรูปแบบต่างๆ

ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์^{๒๖} ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ปฏิรูปประเทศไทย : พระสงฆ์กับการถูกรอนสิทธิทางการเมือง เป็นการกล่าวถึงเรื่องราวของพระสงฆ์ไทยกับสิทธิทางกฎหมายในประเด็นต่าง ๆ เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการถือบัตรประจำตัวประชาชน และสิทธิในการได้รับหนังสือเดินทางตาม ขั้นตอนปกติ โดยการตีความทั้งเชิงกฎหมายและพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้ง ในที่นี้จะชี้ให้เห็นถึงความลักลั่นของ การตีความสิทธิและหน้าที่แห่งคณะสงฆ์ไทยที่ขัดแย้งกันเอง ระหว่างกระทรวงมหาดไทย กระทรวงกลาโหม กระทรวงคมนาคม และกระทรวงสาธารณสุข รวมทั้งยังได้มีการเปรียบเทียบกับสิทธิทางกฎหมายของคณะสงฆ์ ในประเทศเพื่อนบ้านที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาทอีกด้วย

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ ถูกยกเลิกโดย "คณะปฏิรูปการปกครอง แแผ่นดินอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข" ที่กระทำรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๙ กันยายน ๒๕๔๙ รัฐบาล แต่งตั้งของ พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์ เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งได้ให้สัตยาบันประชาคมโลกในการประชุมเอเปค (APEC) เมื่อวันที่ ๑๘-๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ ที่เวียดนามว่า ไทยจะจัดให้มีการเลือกตั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๕๕๐ ถ้าคำมั่นสัตยาบันเป็นจริง ก็จะต้องมีการร่างรัฐธรรมนูญฉบับถาวรขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง

ผู้ทำการศึกษาได้วิเคราะห์ไว้ว่า เนื้อหาสาระของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ควรจะมีโครงสร้างคล้ายกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ โดยแก้ไขจุดอ่อนใน ประเด็นการซื้อสิทธิ์ขายเสียง และประเด็นการแทรกแซงองค์กรอิสระจากรัฐ ในส่วนประเด็นที่เกี่ยวกับศาสนานั้น ควรจะระบุให้ชัดเจนว่า "พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ" อันสะท้อนข้อเท็จจริงในทางประวัติศาสตร์ของ ประเทศไทย (ศรีลังกา พม่า ลาว กัมพูชา ซึ่งเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเถรวาท ล้วนแล้วแต่ปกป้อง พระพุทธศาสนาโดยระบุข้อความดังกล่าวในรัฐธรรมนูญของตนทั้งสิ้น)

แต่ถ้าหากข้อความดังกล่าวมิได้ถูกระบุไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ประเทศไทยก็ควรจะแยกรัฐและศาสนาออกจากกันให้ชัดเจน โดยการยกเลิก พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ และ พระราชบัญญัติอิสลาม เพื่อให้ศาสนากลับคืนสู่ประชาชนและชุมชน โดยพระมหากษัตริย์ (สัญลักษณ์ของรัฐใน ประวัติศาสตร์) จะทรงเป็นองค์การศาสนูปถัมภ์ที่จะคอยดูแลและอุปถัมภ์ค้ำจุนศาสนาจักรดังเช่นครั้งในอดีต ความสัมพันธ์สามเส้าระหว่างพระมหากษัตริย์

^{๒๖} ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (๒๕๕๒). ปฏิรูปประเทศไทย : พระสงฆ์กับการถูกรอนสิทธิทางการเมือง. [ออนไลน์]. วันที่ค้นข้อมูล ๓ เมษายน ๒๕๕๗. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com>

พระสงฆ์ และประชาชน ซึ่งยังความเข้มแข็งแก่พระพุทธศาสนาของไทยมาตลอด ๒,๐๐๐ กว่าปี ก็จะมี หวนกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่ง เมื่อเป็นเช่นนี้สิทธิทางกฎหมายของพระสงฆ์ และสามเณร ตลอดทั้ง ภิกษุณี สามเณรี และแม่ชี ก็จะมีกลับคืนมาอีกครั้งหนึ่งโดยปริยาย

ทั้งนี้ จากการศึกษาผลการวิจัยของนักวิชาการและพระสงฆ์ดังกล่าวข้างต้น จะพบว่า การศึกษา เรื่องเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์ บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย เพื่อเป็นการนำเสนอแนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเมือง ในอนาคต ศึกษาแนวคิดเรื่อง เสรีภาพในคำสอนของพระพุทธศาสนาและขอบเขตของเสรีภาพของ พระสงฆ์เกี่ยวกับการเมือง ดังนั้น การเมืองไทยปัจจุบัน เราจะเห็นพระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหว เรียกร้องทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่มีการเรียกร้องให้ มีกระทรวงพระพุทธศาสนา ในที่สุดก็ได้มี สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากนั้นเป็นต้นมา ขบวนการ เรียกร้องของพระสงฆ์ก็มีให้เห็นมากขึ้น เช่น กลุ่มรัฐสภาวนารามเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล จนถึงปัจจุบันได้มี พระสงฆ์อดอาหารเพื่อ เรียกร้องให้บรรจุคำว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ” มีชาว พุทธหลาย กลุ่มทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ไทยจึงได้เข้ามีส่วน เกี่ยวข้องในกิจกรรมทางการเมืองทั้งทางโดยตรงและโดยอ้อม และทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็น ทางการจวบ จนทุกวันนี้

๘.๔ พระสงฆ์กับการเลือกตั้ง: ส่งเสริมประชาธิปไตยหรือทำลายความเป็นกลาง

จากประเด็นปัญหาการเคลื่อนไหวของพระสงฆ์เพื่อเรียกร้องทางการเมือง ตั้งแต่ปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ เป็นต้นมา มีการเรียกร้องให้ มีกระทรวงพระพุทธศาสนา ในที่สุดก็ได้มีสำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากนั้นเป็นต้นมาขบวนการเรียกร้องของพระสงฆ์ก็มีให้เห็นมากขึ้น เช่น กลุ่มสมณสันตโตศกเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล จนถึงมีพระสงฆ์อดอาหารเพื่อเรียกร้องให้บรรจุคำว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ” การเคลื่อนไหวทางการเมืองของพระสงฆ์ เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์ถึงความเหมาะสม และบทบาทของพระสงฆ์ว่าควรเป็นอย่างไร คณะกรรมการ มหาเถรสมาคมได้ออกระเบียบห้ามไว้อย่างชัดเจนว่า ไม่ให้ภิกษุสามเณรในคณะสงฆ์ไทยออกมา เคลื่อนไหวเรียกร้องทางการเมือง แต่ในทางปฏิบัติแล้วก็ปรากฏว่า เมื่อเกิดความขัดแย้งทางการเมืองขึ้นก็มักจะมีการนำเอาคณะสงฆ์เข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเสมอ หรือพระสงฆ์เองก็เป็นผู้เสนอตนเข้ามามี บทบาททางการเมืองในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ด้วยเหตุผลเฉพาะตนที่แตกต่างกันไป จึงเป็นที่น่าคิด ว่า ศาสนาและผู้รับใช้ศาสนาควรมีบทบาทหน้าที่อย่างไร การเมืองเป็นกิจของสงฆ์หรือไม่ ก็ยังมี คำตอบไม่เป็นที่ยุติ เพราะต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลสนับสนุนและฟังดูมีเหตุผลทั้งสองฝ่าย กล่าวคือ

กลุ่มแรก ให้เหตุผลว่า พระสงฆ์เป็นผู้ที่ได้ชื่อว่า สมณะ คือ ผู้สงบ หรือ บรรพชิต คือ ผู้ เว้นกิจกรรมอันเศร้าหมองมีโทษ พระสงฆ์ไม่ควรยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เพราะผิดสมณวิสัย นำความ เสื่อมเสียมาสู่ตนและพระศาสนา

ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งให้เหตุผลว่า ธรรมะกับเรื่องการเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน พระสงฆ์ สามารถยุ่งเกี่ยวกับเรื่องการเมืองได้ และนอกจากนี้การแสดงออกเหล่านี้ก็ยังถูกจัดว่าเป็น

พระพุทธศาสนาเพื่อสังคมรูปแบบหนึ่ง ความแตกต่างกันของเหตุผลดังกล่าวจึงสมควรเป็นอย่างยิ่งที่จะศึกษาให้ถ่องแท้ว่า เสรีภาพในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร พระสงฆ์ตามพระธรรมวินัยมีเสรีภาพมากน้อยแค่ไหน และบทบาทในทางการเมืองที่พระสงฆ์สามารถแสดงออกได้ควรเป็นอย่างไร โดยอาศัยหลักการตีความเพื่อทำความเข้าใจและการประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับเหตุการณ์ปัจจุบัน

โดยพื้นฐานทางสังคมไทยมีสถาบันสงฆ์ เป็นจุดยึดเหนี่ยวทางจิตใจและเป็นศูนย์ของกิจกรรมการพัฒนาชุมชนมาโดยลำดับและอย่างต่อเนื่อง จะเห็นได้ชัดในสังคมชนบทนั้น บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทศนคติและการดำรงชีพตลอดความศรัทธาอันมีมาก การจะเริ่มคิดแลทำสิ่งใดประชาชนในชุมชนในหมู่บ้าน จะมีจุดศูนย์รวมอยู่ที่วัด วัดจะกลายเป็นจุดศูนย์กลางของการพบปะ สนทนา ปรีกษาหารือกัน

ดังนั้น ความจำเป็นของพระสงฆ์ที่มีต่อชุมชนจึงมีมาก ไม่ว่าจะกลายเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ศูนย์กลางพัฒนาชุมชน ตัวแทนของผู้ทรงไว้ซึ่งคุณธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นต้น และพระสงฆ์อีกหลายประเทศที่เข้าไปมีบทบาททางการเมือง เช่น ประเทศศรีลังกา สาธารณรัฐแห่งสหภาพพม่า เป็นต้น จากการเข้าไปมีบทบาททางการเมืองดังกล่าวก็ย่อมมีทั้งข้อดีและข้อเสีย อีกทั้งยังเป็นที่น่านำมาศึกษาและเป็นอุทาหรณ์ในประเทศบ้านเรากำลังมีการเรียกร้องสิทธิและออกมาชุมนุมของพระสงฆ์กันในปัจจุบัน

๘.๔.๑ พระสงฆ์

พระสงฆ์ คือ หมู่สาวกผู้ปฏิบัติตามคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า. ในทางรัฐศาสตร์ พระสงฆ์หรือองค์การทางศาสนาเป็นกลุ่มทางสังคม ที่มีวัตถุประสงค์ทางการเมือง (รวมด้วย) คือ ให้รัฐบาลช่วยเหลือแก้ไขปัญหาของคณะสงฆ์และมีนโยบายการพัฒนาคณะสงฆ์ / พระพุทธศาสนา การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองเป็นเรื่องแห่งปัจจุบันสมัยที่ทุกคนควรเข้าไปเกี่ยวข้อง บางคนที่มีความคิดล้ำหน้ามองว่า พระสงฆ์ไม่ได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และการเรียกร้องสิทธิของคณะบุคคลเท่าที่ควรจะเป็น โดยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงคงเหลือบทบาทหรือพันธกิจอยู่เพียง ๒ บ และ ๒ ส คือ บ = บิณฑบาต บ = บังสุกุล และ ส = สังฆทาน และ ส = สวดมนต์ ซึ่งเป็นเรื่องกิจวัตรและกิจกรรมทางพิธีกรรม โดยไม่ได้ใส่ใจต่อทุกขสัจของสังคมาธิบดีด้าน หน้าที่ของพระสงฆ์ มีทั้งหน้าที่หลักและหน้าที่รอง ซึ่งล้วนแต่เป็นกิจที่พระสงฆ์ไม่อาจเลี่ยงได้ การจะปฏิบัติกิจใด ๆ ก็ตามต้องไม่ละเลยการประพฤติในส่วนที่เรียกว่า “พรหมจรรย์” ซึ่งเป็นความประพฤติเพื่อความประเสริฐ เพื่อบรรลุถึงความสิ้นกิเลส โดยประพฤติให้เป็นไปตามพุทธบัญญัติและต้องเอื้อเพื่อ ไม่ละเมิดพุทธอาณัติอันเป็นข้อห้ามมิให้ประพฤติ หรือเรียกว่าประพฤติให้เป็นไปตามพระธรรมวินัย ซึ่งถือว่าหน้าที่นั้นเป็นหน้าที่หลักของพระสงฆ์ เพราะพระธรรมวินัยนี้เป็นหน้าที่หลักการของพระพุทธศาสนาได้ทั้งหมด จึงถือได้ว่าการปฏิบัติตามพระธรรมวินัยเป็นหน้าที่แรกของสงฆ์ในพระพุทธศาสนา และเป็นหลักข้อกำกับควบคุมการกระทำหน้าที่อื่น ๆ ได้ทั้งหมดของพระสงฆ์ ซึ่งหน้าที่ที่สำคัญนั้นมี ๔ ประการ ได้แก่

๑. หน้าที่ในการศึกษาธรรม

๒. หน้าที่ในการปฏิบัติธรรม

๓. หน้าที่ในการเผยแผ่ธรรม

๔. หน้าที่ในการรักษาธรรม

นอกจากพระสงฆ์ได้ทำหน้าที่หลักทั้ง ๔ ประการแล้ว พระสงฆ์ยังมีหน้าที่ที่ต้องคำนึงถึง
อุปการคุณของคฤหัสถ์ โดยปฏิบัติต่อคฤหัสถ์ ๕ ประการ ได้แก่

๑. ห้ามปรามจากความชั่ว

๒. (สั่งสอน)ให้ตั้งอยู่ในความดี

๓. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม

๔. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยฟังไม่เคยรู้

๕. บอกทางสวรรค์ให้ (สอนวิธีดำเนินชีวิตให้ประสบความสำเร็จ)

๘.๔.๒ หน้าที่ของพระสงฆ์โดยพระธรรมวินัย

หน้าที่โดยพระธรรมวินัย หมายถึง หน้าที่พระธรรมวินัยโดยตรง รวมทั้งหน้าที่ที่คณะสงฆ์
กำหนดให้ โดยมีดังต่อไปนี้

๑. รักษาศีลให้บริสุทธิ์ โดยที่ต้องรักษา คือ จาตุปาริสุทธิศีล เช่น ปาฏิโมกขสังวรศีล อิทธิย
สังวรศีล อาชีวปาริสุทธิศีล ปัจจยสันนิตศีล

๒. ทำกิจวัตรต่างๆให้ครบถ้วน กล่าวคือ ข้อปฏิบัติที่ต้องทำเป็นประจำ

๓. ศึกษาไตรสิกขา อันได้แก่ สीलสิกขา คือ การรักษากาย วาจา ให้เรียบร้อย จิตตสิกขา
คือ การทำจิตให้สงบ ปัญญาสิกขา คือ การใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหา

๔. บริหารคณะสงฆ์ตามตำแหน่งหน้าที่ พระภิกษุที่อุปสมบทแล้วหลายพรรษาและม
ีความรู้ทางพระธรรมวินัยพอสมควร มักจะได้รับการแต่งตั้งเป็นผู้บริหาร ซึ่งแต่ละ
ตำแหน่งมีหน้าที่ปฏิบัติต่างๆเพื่ออำนวยความสะดวกแก่ประชาชน

๕. เผยแผ่พระพุทธศาสนาให้กว้างขวางออกไป โดยสามารถกระทำได้ทั้งในวัด นอกวัด
แม้แต่การเดินทางไปไหนต่อไหนด้วยอาการสำรวมก็ถือว่าเป็นการเผยแผ่ไปด้วย

๖. ปฏิสังขรณ์เสนาสนะ และปูชนียสถานในวัด ซึ่งนอกจากการซ่อมแซมแล้วยังต้องสร้าง
เพิ่มเติม

๗. สืบต่อพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นหน้าที่ที่ติดไปตลอดการครองสมณเพศตลอดชีวิต

๘.๔.๓ หน้าที่ต่อสังคม โดยจะมีทั้งหมด ๗ อย่าง ดังนี้

๑. อบรมให้ประชาชนมีคุณธรรม ไม่ทำความชั่ว รู้จักการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนาไป
ประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการที่จะทำกิจกรรมดังกล่าวนี้พระสงฆ์สามารถทำนอกเหนือจากการ
กระทำปกติ

๒. จัดให้มีการอบรมสมาธิ เพื่อให้ประชาชนมีความสงบในจิตใจและมีความเจริญ
ทางปัญญาสูง

๓. อุปถัมภ์บำรุงโรงเรียนที่อยู่ในวัด และนอกวัด

๔. นำประชาชนมาประกอบพิธีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕. อนุรักษ์ศิลปวัตถุ ปุชนียวัตถุ และปูชนียสถาน และแนะนำประชาชนให้อนุรักษ์ด้วย
๖. แนะนำส่งเสริมให้ประชาชนพัฒนาท้องถิ่น และรักษาสิ่งแวดล้อม
๗. แนะนำประชาชนให้ช่วยกันรักษาป่า และสงวนพันธุ์สัตว์ป่า

หน้าที่ของพระสงฆ์เป็นการแสดงว่าพระสงฆ์นั้นเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ถ้าในยุคใดพระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวคลาดเคลื่อน ในยุคนั้นประชาชนก็จะขาดความนับถือ สังคมไม่เห็นคุณค่าทางพระพุทธศาสนา และพระพุทธศาสนาก็จะเสื่อมลง แต่ถ้าในยุคใดที่พระสงฆ์ปฏิบัติหน้าที่ครบถ้วน ในยุคนั้นพระสงฆ์ก็จะมีประชาชนนับถือมาก และพระพุทธศาสนาก็จะรุ่งเรือง ซึ่งทำให้เป็นศูนย์รวมทางจิตใจ และเมื่อมีประชาชนมานับถือก็จะสร้างโบราณวัตถุและโบราณสถาน ดังนั้นพระสงฆ์จึงมีความสำคัญในฐานะเป็นตัวแทนของพระพุทธศาสนาที่สืบต่อพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง

๘.๔.๔ พระสงฆ์กับการเมือง

ความเข้าใจที่ว่า พระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาคือผู้ที่ประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัย บำเพ็ญพรตภาวนาอยู่แต่ในอารามนั้น ในความเป็นจริง พระสงฆ์มีชีวิตที่เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อยู่เสมอ เพราะปัจจัยการดำรงชีพของพระขึ้นอยู่กับชาวบ้าน ดังพระบาลีที่ว่า “ปรปฏิพทธา เม ชีวิกา” แปลว่าการเลี้ยงชีพของเรา (พระ)เนื่องด้วยผู้อื่น ด้วยชีวิตที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นที่เป็นชาวบ้านหรือคฤหัสถ์นี้เอง จึงเป็นความจริงที่ต้องยอมรับว่า พระสงฆ์ไม่ได้หนีไปจากสังคมแต่ประการใด ดังนั้นบทบาทหน้าที่ที่สำคัญ คือ การตอบแทนแก่ชาวบ้าน ซึ่งการตอบแทนแก่ชาวบ้านนั้น พระสงฆ์จะทำตอบแทนอย่างไร แคไหน จึงจะเหมาะสม พอดีและพองาม ในส่วนของคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับ“การเมือง” หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำให้บ้านเมืองสงบสุขนั้น พระสงฆ์ได้วางตนดำรงสถานอย่างไรต่อเรื่องดังกล่าว เพราะความหมายหนึ่งที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ คือ การเมือง หมายถึง การจัดการทำให้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เป็นไปอย่างสันติสุข สงบสุข เมื่อเป็นเช่นนี้พระสงฆ์ย่อมมีหน้าที่โดยตรงเช่นกันที่จะสอนธรรม แสดงธรรม หรือเผยแผ่ธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุข สันติสุขแก่ชาวเมือง

ปัจจุบันความหมายของคำว่า “การเมือง” ได้เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือเป็นความหมายในแง่ลบ เป็นเรื่องของอำนาจ กิเลส การแย่งชิง มีเรื่องการเป็นฝักฝ่าย และเป็นเรื่องของผลประโยชน์ จึงทำให้มองภาพพระสงฆ์ที่เข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องดังกล่าว ได้รับการมองไปในทางลบด้วย หรือการเข้าไปยุ่งเกี่ยวในแง่กิจกรรมทางบ้านเมือง เช่น กรณีเจ้าพระฝางในอดีต และพระสงฆ์บางกลุ่มในสมัยกรุงศรีอยุธยาล่มสลายใหม่ ๆ ได้มีบทบาทในทางบ้านเมืองโดยตรง จึงทำให้มีการวิพากษ์วิจารณ์กันไปต่างๆ นานา ในแง่ของพระธรรมวินัย ความเหมาะสม หรือแม้กระทั่งการพยายามอาศัยความเป็นสงฆ์เพื่อประโยชน์ในทางการเมือง เช่น การบวชเพื่อหลบราชภัย การบวชเพื่อแสวงหาช่องโอกาสในการขึ้นสู่อำนาจในทางบ้านเมือง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ก็มีตัวอย่างมากมายเช่นกันที่แสดงให้เห็นว่า แม้พระสงฆ์จะเกี่ยวข้องกับการเมือง ก็เกี่ยวข้องอย่างน่าชมเชย เช่น กรณีสมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว พร้อมพระราชาคณะ

คณะสงฆ์ผู้ใหญ่ ถึง ๒๕ รูป ที่เข้าไปแสดงธรรมถึงในพระราชฐานแต่สมเด็จพระนเรศวรมหาราช เพื่อยับยั้งโทษประหารชีวิตแม่ทัพนายกองที่ตามเสด็จไม่ทันคราวกระทำยุทธหัตถีกับพระมหาอุปราชา และมังจาชะโรแห่งกรุงหงสาวดี เป็นต้น ในปัจจุบัน ยังพบเห็นหรือได้ยินเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ต่อเรื่องการเมืองในแง่ต่าง ๆ เช่น การเทศน์สอนผู้นำทางการเมือง ผู้บริหารบ้านเมือง แม้กระทั่งการใช้วัดเป็นสถานที่เลือกตั้งหรือคัดสรรบุคคลเข้าไปบริหารประเทศตามระบอบประชาธิปไตย และบางครั้งพระสงฆ์ก็ต้องเป็นผู้กระตุ้นเตือนชักชวนในการสร้างประชาธิปไตย ดังนั้นการที่พระสงฆ์เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง จึงอาจจำแนกได้ใน ๒ ลักษณะใหญ่ ๆ คือ

๑. พระสงฆ์ได้พยายามแสดงธรรม เสนอธรรมเพื่อความผาสุกสวัสดิ์ของชาวเมือง
๒. พระสงฆ์และผู้อาศัยความความเป็นสงฆ์เป็นช่องทางเพื่อหาผลประโยชน์ในทางการเมือง

เราจะเห็นพระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่มีการเรียกร้องให้มีกระทรวงพระพุทธศาสนา ในที่สุดก็ได้มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากนั้นเป็นต้นมา ขบวนการเรียกร้องของพระสงฆ์ก็มีให้เห็นมากขึ้น เช่น กลุ่มรัฐสภานารามเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล จนถึงปัจจุบันได้มีพระสงฆ์อดอาหารเพื่อเรียกร้องให้บรรจุก้าว “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ” มีชาวพุทธหลายกลุ่มทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระสงฆ์ ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์ไทยจึงได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในกิจกรรมทางการเมืองทั้งทางโดยตรงและโดยอ้อม และทั้งอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ

พระสงฆ์เป็นบุคคลประเภทหนึ่งซึ่งมีบทบาทและหน้าที่จำเพาะในทางการเมือง บทบาทและหน้าที่ทางการเมืองของพระสงฆ์ที่สำคัญก็คือ การแนะนำสั่งสอนธรรมเกี่ยวกับการเมือง โดยเฉพาะการแสดงหลักการปกครองที่ดีงามชอบธรรมและเป็นธรรม สอนให้นักการเมืองหรือผู้ปกครองเป็นนักการเมืองหรือผู้ปกครองที่ดีมีคุณธรรม ดำเนินกิจการการเมืองและปกครองโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ความเหมาะสมหรือความสมควรแก่สมณเพศในการแสดงบทบาทดังกล่าวก็คือ การตั้งอยู่ในธรรมของสงฆ์ กล่าวคือมีความเป็นกลางที่แจ่มแจ้งแสดงธรรมเพื่อมุ่งประโยชน์สุขของประชาชน มิใช่เพื่อมุ่งให้เกิดประโยชน์ส่วนตัว แก่บุคคลกลุ่มคน หรือฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ในประวัติศาสตร์ได้มีพระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในทางการเมือง เพื่อให้ความคิดและเป็นสื่อกลางระหว่าง”หลักการ”กับ”วิธีการ”เพื่อให้บ้านเมืองสงบสุข ดังตัวอย่างเหตุการณ์ต่อไปนี้

๘.๔.๕ พระพุทธเจ้ากับกรณีห้ามการระงับข้อพิพาทไชน้ำ

กรณีห้ามการระงับข้อพิพาทไชน้ำเข้านาของพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย พระพุทธเจ้าทรงเข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง เมื่อทั้ง ๒ ฝ่าย มีความตึงเครียดเผชิญหน้า รอให้มีการปะทะออกมา อันจะก่อให้เกิดความสูญเสียทำลายชีวิตผู้คน กรณีนี้คือเรื่องการห้ามหรือการระงับข้อพิพาทไชน้ำเข้านาของพระญาติทั้ง ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายศากยวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระบิดา และฝ่ายโกถียวงศ์ซึ่งเป็นฝ่ายพระมารดา พระพุทธเจ้าทรงสอบสวนไต่ถามถึงที่มาของเรื่องและทรงให้ข้อคิดแก่บรรดาพระญาติว่า

“มหาบพิตร ทะเลาะด้วยเรื่องอะไรกัน”

“ พวกข้าพระองค์ไม่ทราบ พระเจ้าข้า ”

“ แล้วใครจักทราบเล่า ”

บรรดาพระญาติจึงสอบถามไปยังบุคคลที่เกี่ยวข้อง แล้วกราบทูลว่า “ ทะเลาะกันเพราะน้ำพระเจ้าข้า ”

“ น้ำมีราคาเท่าไร มหาบพิตร ”

“ มีราคาน้อย พระเจ้าข้า ”

“ กษัตริย์ทั้งหลายมีราคาเท่าไร มหาบพิตร ”

“ ขึ้นชื่อว่ากษัตริย์ทั้งหลายประเมินค่ามิได้ พระเจ้าข้า ”

“ การที่พวกท่านทำให้กษัตริย์ซึ่งหาค่ามิได้ให้ฉิบหาย เพราะเหตุแห่งน้ำที่มีค่าเพียงเล็กน้อย สมควรแล้วหรือ ”

บรรดาพระญาติยอมรับโดยดุษณีภาพ สุดท้ายพระบรมศาสดาจึงตรัสเตือนพวกพระญาติว่า “ มหาบพิตร เพราะเหตุไร พวกท่านจึงกระทำการกรรมเช่นนี้ เมื่อเราไม่มีอยู่ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตจักไหลนอง พวกท่านทำกรรมไม่สมควร เป็นผู้มิเฝ้าด้วยเวร ๕ มีความเดือดร้อนเพราะยังเต็มไปด้วยกิเลส มีความขวนขวายแสวงหากามคุณอยู่ แต่เราตถาคตมีนัยตรงกันข้าม ”

๘.๔.๖.กรณีห้ามการทำสงคราม

อีกกรณีหนึ่ง พระเจ้าวิชูททะ โอรสพระเจ้าปเสนทิโกศล เมื่อได้ครองราชสมบัติแล้ว ทรงระลึกถึงเวรที่พวกศากยะก่อไว้จึงยกกองทัพไปเพื่อจะล้างแค้นพวกเจ้าศากยะที่ดูหมิ่นตน พระพุทธเจ้าทรงทราบจึงเสด็จไปประทับ ณ ร่มไม้ใบบางต้นหนึ่งในรัฐสักกะ ดักทางที่กองทัพพระเจ้าวิชูททะจะผ่านไป เมื่อพระเจ้าวิชูททะเสด็จไปถึงที่นั่น ทอดพระเนตรเห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ จึงเสด็จเข้าไปถวายอภิวาท นิมนต์ให้เสด็จไปประทับที่ร่มไม้อีกต้นหนึ่งในรัฐโกศลซึ่งมีใบหนาที่บสนิทธิดีกว่า แต่พระพุทธเจ้าทรงตอบว่า “ ช่างเถอะมหาบพิตร ร่มเงาของญาติเย็นสบายดี ” พระเจ้าวิชูททะก็ทรงทราบว่า พระพุทธเจ้าเสด็จมาคุ้มครองพระญาติ จึงถวายบังคมยกกองทัพกลับกรุงสาวัตถี

เมื่อทรงนึกถึงการดูหมิ่นของพวกศากยะขึ้นมาอีก ความแค้นอาฆาตก็พุ่งขึ้นจึงยกกองทัพไปอีกถึง ๒ ครั้ง พระพุทธเจ้าก็เสด็จไปประทับนั่งให้เห็นอย่างนั้น ทำให้พระองค์ต้องยกทัพกลับ ในวาระสุดท้ายพระพุทธเจ้าทรงวางเฉย เพราะทรงเห็นบุพกรรมของพวกศากยะที่ทำไว้หนักนัก เมื่อพระเจ้าวิชูททะยাত্রาทัพออกไปไม่เห็นพระพุทธเจ้าก็บุกทะลวงเข้าไปจนถึงกรุงกบิลพัสดุ์ แล้วสั่งให้ฆ่าพวกศากยะตายไปมาก กระทั่งแม้แต่ทารกที่ยังดิ้นมอมอยู่ก็ไม่ได้ชีวิต แต่พวกศากยะที่หนีรอดไปได้ด้วยกลอุบายก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย พระเจ้าวิชูททะเมื่อล้างแค้นได้สมประสงค์แล้วก็ยกทัพกลับไปพักอยู่ที่หาดทรายริมฝั่งแม่น้ำอจิรวดี เผลอในคืนนั้นฝนตกหนัก จึงเกิดน้ำหลากไหลมาท่วมกองทัพของพระเจ้าวิชูททะจนน้ำตายเสียเป็นจำนวนมาก พระเจ้าวิชูททะเองก็สิ้นพระชนม์ในคราวนี้ด้วย เมื่อพระเจ้าวิชูททะสิ้นพระชนม์แล้ว รัฐโกศลก็ขาดกษัตริย์จึงต้องตกอยู่ในอาณัติของพระเจ้าอชาตศัตรูแห่งรัฐมคธ

๘.๔.๗ กรณีปราบแคว้นวัชชี

ก่อนพระพุทธเจ้าจะเสด็จดับขันธปรินิพพานไม่นาน พระเจ้าอชาตศัตรูกษัตริย์แห่งแคว้นมคธทรงประสงค์จะเสด็จกรีธาทัพไปตีแคว้นวัชชี แต่เพราะไม่แน่ใจว่าจะได้ชัยชนะ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงส่งวัสสการพราหมณ์ให้ไปเลียบเคียงถามพระพุทธเจ้าว่า ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชีหรือไม่ เมื่อวัสสการพราหมณ์ทูลถามปัญหานี้ พระพุทธเจ้ามิได้ตรัสตอบโดยตรง ถ้าพระพุทธองค์ทรงตรัสตอบว่า ควรจะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี ชาววัชชีก็ย่อมไม่พอใจ ถ้าพระพุทธเจ้าตอบว่า ไม่ควรที่จะยกทัพไปตีแคว้นวัชชี พระเจ้าอชาตศัตรูก็น่าจะไม่พอพระทัย ขณะที่วัสสการพราหมณ์ทูลถามปัญหายู่นั้น พระอานนทกำลังถวายงานพัดอยู่ พระพุทธเจ้าทรงหันไปถามพระอานนทว่า ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรม ๗ ประการที่พระพุทธองค์เคยสอนพวกเขาไว้หรือไม่ ในบรรดาวัชชีธรรมเหล่านั้น ข้อสำคัญก็คือให้หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ ร่วมกันประชุม ร่วมกันเลิกประชุม ร่วมกันทำกิจที่พึงทำ พระอานนทกราบทูลว่า ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่ พระพุทธเจ้าตรัสกับพระอานนทว่า ตราบเท่าที่ชาววัชชียังถือปฏิบัติตามวัชชีธรรมอยู่ก็จะมีแต่ความเจริญรุ่งเรือง ไม่มีความเสื่อมเลย

ตลอดเวลาที่พระพุทธเจ้าทรงสนทนากับพระอานนทนั้น วัสสการพราหมณ์ฟังอยู่ด้วย แม้พระพุทธเจ้าไม่ได้ตอบคำถามเขาโดยตรง วัสสการพราหมณ์ซึ่งเป็นคนฉลาด จึงจับประเด็นนำไปเล่าถวายพระเจ้าอชาตศัตรู เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูทรงสดับแล้วก็ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ว่า ยังไม่ใช่เวลาที่จะตีแคว้นวัชชีทั้งนี้เพราะชาววัชชียังสามัคคีกันดีอยู่ พระพุทธเจ้าทรงแก้วิกฤติทางการเมืองระหว่างมคธกับวัชชีได้โดยอุบายโกศล

๘.๔.๘ พระสงฆ์ไทยกับการเมือง

พระสงฆ์ของประเทศเพื่อนบ้านบางประเทศคือพม่าและศรีลังกา เข้าไปมีส่วนร่วมในการเรียกร้องเอกราชจากชาติตะวันตก จึงทำให้ได้รับสิทธิทางการเมืองบางอย่าง แต่ประเทศไทยไม่ได้มีเหตุการณ์ดังกล่าว อย่างไรก็ตาม ในประวัติศาสตร์ไทยจะพบว่า มีพระภิกษุสงฆ์ที่สำคัญหลายรูป เข้าไปเกี่ยวข้องกับการเมือง คือ

๑. เจ้าพระฝาง พระมหาเถรจารย์แห่งแผ่นดินสยาม
๒. สมเด็จพระพนรัตน์ วัดป่าแก้ว ต้นตำหรับพระสงฆ์กับการเมืองไทย
๓. พระอาจารย์ธรรมโชติ พระมหาเถระแห่งค่ายบ้านบางระจัน
๔. สมเด็จพระพุฒาจารย์ (โต)

ปัจจุบันเราจะเห็นพระสงฆ์ออกมาเคลื่อนไหวเรียกร้องทางการเมืองมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่มีการเรียกร้องให้มีกระทรวงพระพุทธศาสนา ในที่สุดก็ได้มีสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จากนั้นเป็นต้นมาขบวนการเรียกร้องของพระสงฆ์ก็มีให้เห็นมากขึ้นเช่นกลุ่มสมณสันติอโศกเดินขบวนต่อต้านรัฐบาล จนถึงปัจจุบันได้มีพระสงฆ์อดอาหารเพื่อเรียกร้องให้บรรจุคำว่า “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ” มีชาวพุทธหลายกลุ่มทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการกระทำของพระสงฆ์

สื่อมวลชนได้รายงานข่าวพระสงฆ์บางกลุ่มได้ดำเนินกิจกรรมที่คนบางส่วนเข้าใจว่าเป็นกิจกรรมทางการเมือง สมมติว่าเรายอมรับว่ากิจกรรมที่ดำเนินการโดยพระสงฆ์เหล่านี้เป็นกิจกรรมทางการเมือง เราก็น่าจะไม่สามารถวินิจฉัยได้ทันทีว่าพระสงฆ์ที่ดำเนินกิจกรรมเหล่านี้ประพฤตินอกพระ

ธรรมวินัยหรือไม่ トラบเท่าที่เรายังไม่ได้ศึกษาแล้วพบอย่างแน่ชัดว่าในพระไตรปิฎกพระพุทธเจ้าได้ตรัสเรื่องพระสงฆ์กับการเมืองเอาไว้อย่างไร

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธศาสนาไม่ได้ยุ่งเกี่ยวกับการเมืองเลย พระพุทธเจ้าได้ทรงดำเนินการพระศาสนาอย่างอิสระ ไม่ขึ้นต่อพรรคการเมืองใดๆ หรือระบอบการปกครองใดๆ ทั้งสิ้น เพราะฉะนั้นพระองค์ทรงสามารถประกาศพระศาสนาไปได้ทุกประเทศแคว้นแคว้นไม่เลือกว่าแคว้นนั้นๆ จะมีการปกครองในระบอบใด พระศาสนาสามารถเข้ารกเข้าสู่จิตใจของประชาชนได้ทุกชาติชั้นวรรณะและทุกเพศทุกวัย ในระยะเวลา ๔๕ ปี ที่พระองค์ทรงประกาศพระศาสนา พระองค์ได้เสด็จจาริกจากแคว้นโน้นมาแคว้นนี้ จากแคว้นนี้ไปสู่แคว้นโน้นตลอดเวลา การดำเนินการเผยแผ่ศาสนาของพระองค์และบรรดาสาวกทั้งหลายมิได้ถูกแทรกแซงจากผู้ปกครองประเทศและนักการเมืองใดๆ ทั้งสิ้น พระองค์ทรงทำงานอย่างเป็นอิสระจริงๆ ทั้งนี้ก็ได้รับความอุปถัมภ์จากบรรดาผู้ปกครองและประชาชนด้วยดี แต่เป็นการให้ความอุปถัมภ์อย่างบริสุทธิ์ใจมิได้มีการเมืองมาปะปนเลย การเผยแผ่พระศาสนาจึงดำเนินไปด้วยดีและบริสุทธิ์ผุดผ่องยิ่ง ในสมัยนั้นไม่มีนักการเมืองใดที่ใช้พระศาสนาเป็นเครื่องมือในการรักษาอำนาจ หรือในการหาเสียงเลย พระศาสนาจึงสามารถทรงตัวอยู่ได้ด้วยดี และอย่างบริสุทธิ์ผุดผ่องตลอดมา^{๒๗} ในอดีตการที่พระพุทธศาสนาอยู่ได้เพราะไม่ยุ่งเกี่ยวกับการเมือง

พระสงฆ์ไทยยุ่งเกี่ยวกับการเมืองตลอดมา เพราะพระมหากษัตริย์ไทยทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนาตลอดมา ทรงสร้างและปฏิสังขรณ์วัดวาอารามบำรุงพระสงฆ์ด้วยกัลปนา ทรงศึกษาพุทธธรรมและทรงสนทนาธรรมกับพระสงฆ์เป็นกิจวัตร พระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนสำคัญของชาติไทยในสายตาของฝ่ายปกครองมาโดยตลอด เมื่อความเจริญเกิดขึ้นที่สุโขทัยและศรีสัชนาลัยนั้น พระพุทธศาสนาแล้งกวางศ์ได้กลายเป็นภูมิปัญญาของบ้านเมือง พ่อขุนรามคำแหงทรงอาราธนาพระสงฆ์ผู้ทรงความรู้ให้อบรมสั่งสอนประชาชน พระองค์เองก็ทรงปกครองบ้านเมืองแบบธรรมราชา เช่นเดียวกับพระเจ้าอโศกมหาราช พระสงฆ์ได้มีส่วนในการปกครองคือการอบรมสั่งสอนให้ชาวสุโขทัยเป็นชาวพุทธ พระพุทธศาสนาได้กลายเป็นแก่นของการดำเนินชีวิตของผู้คน พระสงฆ์จึงนับว่าเป็นผู้นำทางความคิด วัฒนาอารามที่กระจายอยู่ทั่วไปในแทบจะทุกหมู่บ้านแสดงให้เห็นการกระจายการศึกษาที่มีพระพุทธศาสนาเป็นแกนไปทั่วอาณาจักร^{๒๘}

เมื่อพิจารณาตามข้อเท็จจริงพระสงฆ์มักเป็นที่พึ่งที่อาศัยของนักการเมืองในการหาเสียง บางครั้งอาจพูดสนับสนุนนักการเมืองโดยเจตนาบ้างไม่เจตนาบ้าง บางกรณีอาจไม่ใช้การสนับสนุนนักการเมืองแต่เป็นการมุ่งแก้ปัญหาของประเทศเช่นกรณีหลวงตามหาบัวเทศน์หาทุนสำรองให้แก่ประเทศเมื่อเศรษฐกิจฝืดบอบ ท่านพุทธทาสนำเสนอรบอบการเมืองใหม่ที่เรียกว่าธัมมิกสังคมนิยม การสั่งสอนให้สังคมและนักการเมืองมีจริยธรรมทางการเมืองของพระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต) เหล่านี้เป็นการยุ่งเกี่ยวกับการเมืองในลักษณะต่างๆ กรณีพระสงฆ์เรียกร้องให้บรรจุพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติไว้ในรัฐธรรมนูญควรวินิจฉัยว่าเป็นเรื่องศาสนาหรือการเมือง “หากมองว่า

^{๒๗} จานงค์ ทองประเสริฐ,ศ. สัมมนาทางวิชาการเรื่อง “พระสงฆ์กับการเมือง”, โดย ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕ มิ.ย. ๒๕๕๐.

^{๒๘} ปรีชา ช่างขวัญยืน,ศ. สัมมนาทางวิชาการเรื่อง “พระสงฆ์กับการเมือง”, โดย ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕ มิ.ย. ๒๕๕๐.

เป็นเรื่องศาสนาก็คือขอให้มีความสำคัญแก่พระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ไว้ในรัฐธรรมนูญอันเป็นหลักในการปกครองของประเทศ หากมองว่าเป็นเรื่องการเมืองก็จะตีความไปในทางที่เห็นว่าเป็นการขอให้พระพุทธศาสนามีความสำคัญทางการเมืองหรือมีอิทธิพลทางการเมืองเหนือศาสนาอื่น” ดังนั้น เราต้องตีความให้ดีและหาวิธีการที่เหมาะสม

พระสงฆ์กับการเมืองแยกออกจากกันไม่ได้ แต่จะอย่างไรให้พระสงฆ์แสดงบทบาททางการเมืองที่เหมาะสม ประชาชนไม่เอือมระอา ไม่เบื่อหน่ายในการแสดงบทบาทของท่านบางรูป พระสงฆ์ควรเป็นที่พึ่งทางจิตวิญญาณ ให้คำแนะนำและเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาเมื่อบ้านเมืองมีปัญหามากกว่า ไม่ควรลงไปดำเนินการเอง

ในกระแสสังคมกำลังเรียกร้องหาประชาธิปไตยเต็มใบ จะเห็นได้ว่าบทบาทพระสงฆ์ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก คือ มีบทบาททางการเมืองมากขึ้น ถึงขั้นเป็นผู้ชี้แนะความเป็นไปของสังคมได้ในแง่หนึ่งพระสงฆ์คือสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่ในอีกแง่หนึ่งพระสงฆ์ก็คือประชาชนที่มีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ ดังมาตรา ๕ ที่ว่า "ประชาชนชาวไทยไม่ว่าเหล่ากำเนิด เพศ หรือศาสนาใด ย่อมอยู่ในความคุ้มครองแห่งรัฐธรรมนูญนี้เสมอกัน" กระทบวงกลมกำหนดให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ต้องไปเกณฑ์ทหารในฐานะประชาชนไทยคนหนึ่ง แต่กระทบมหาดไทยกลับปฏิเสธสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งของพระสงฆ์ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ พุทธศักราช ๒๕๕๐ มาตรา ๑๐๐ บุคคลผู้มีลักษณะดังต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิเลือกตั้ง

- (๑) เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช
- (๒) อยู่ในระหว่างถูกเพิกถอนสิทธิเลือกตั้ง
- (๓) ต้องคุมขังอยู่โดยหมายของศาลหรือโดยคำสั่งที่ชอบด้วยกฎหมาย
- (๔) วิกลจริต หรือจิตฟั่นเฟือนไม่สมประกอบ

การตีความสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะประชาชน ของกระทบวงกลมและกระทบมหาดไทยจึงขัดแย้งกัน ทั้งๆ ที่ต่างก็เป็นหน่วยงานของรัฐทั้งคู่ ตาม รัฐธรรมนูญมาตรา ๒๖ การใช้อำนาจโดยองค์กรของรัฐทุกองค์กร ต้องคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์สิทธิและเสรีภาพ ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้" ในเมื่อพระสงฆ์เป็นทั้งนักบวชในพระพุทธศาสนาและประชาชนในเวลาเดียวกัน การตีความของกระทบวงกลมน่าจะถูกต้องกว่ากระทบมหาดไทย กฎระเบียบของกระทบมหาดไทยที่ห้ามพระสงฆ์ไม่ให้ไปใช้สิทธิออกเสียงเลือกตั้ง จึงน่าจะขัดต่อรัฐธรรมนูญและมีชอบด้วยกฎหมาย, ดังมาตรา ๖ ที่ว่า "รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ บทบัญญัติใดของกฎหมาย กฎ หรือข้อบังคับ ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญนี้ บทบัญญัตินั้นเป็นอันใช้บังคับมิได้" นักบวชในศาสนาอื่นๆ ที่เป็นพลเมืองไทย ไม่ว่าจะเป็บาทหลวงในศาสนาคริสต์ หรือเจ้าหน้าที่ในศาสนาอิสลาม (เช่น อิหม่าม โต๊ะครู ฯลฯ) หรือผู้ประกาศศาสนาฮินดูหรือศาสนาสิกข์ อันเป็นศาสนาที่เป็นทางการของไทย ล้วนแล้วแต่ได้รับสิทธิในฐานะพลเมืองไทยทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการมีสิทธิในการเลือกตั้ง หรือสมัครรับเลือกตั้ง สิทธิในการถือบัตรประชาชน และสิทธิอื่นๆ ที่ตามมาจากการถือบัตรประชาชน แต่ทำไมพระสงฆ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพลเมืองไทย จึงมิได้รับสิทธิเทียบเท่ากับนักบวชใน

ศาสนาอื่นของไทย ทั้งที่เป็นศาสนาที่เป็นทางการเช่นเดียวกัน เรื่องนี้จะมีเป็นการขัดรัฐธรรมนูญ มาตราดังกล่าวหรือไม่

มหาเถรสมาคมได้ออกคำสั่งเรื่องห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมือง พ.ศ. ๒๕๓๘ ไว้ในหนังสือแถลงการณ์คณะสงฆ์ เล่ม ๘๓ ตอนที่ ๑ วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๕๓๘ ว่า

“...ข้อ ๔ ห้ามพระภิกษุสามเณรเข้าไปในที่ชุมนุม หรือในบริเวณสภาเทศบาล หรือสภา การเมืองอื่นใด หรือในที่ชุมนุมทางการเมือง ไม่ว่าจะกรณีใด ๆ

ข้อ ๕ ห้ามพระภิกษุสามเณรทำการใดๆ อันเป็นการสนับสนุนช่วยเหลือโดยตรงหรือโดย อ้อมแก่การหาเสียง เพื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือสภาเทศบาลหรือสภาการเมืองอื่น ใดแก่บุคคลหรือคณะบุคคลใดๆ

ข้อ ๖ ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมชุมนุมในการเรียกร้องสิทธิของบุคคลหรือคณะบุคคลใดๆ

ข้อ ๗ ห้ามพระภิกษุสามเณรร่วมอภิปรายหรือบรรยายเรื่องเกี่ยวกับการเมืองซึ่งจัดตั้งขึ้น ทั้งในวัดและนอกวัด

ข้อ ๘ ให้พระสังฆาธิการตั้งแต่ชั้นเจ้าอาวาสขึ้นไป ผู้มีอำนาจหน้าที่ในทางปกครองชี้แจง แนะนำผู้อยู่ในปกครองของตนให้ทราบคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้ และกวดขันอย่าให้มีการฝ่าฝืนละเมิด

ข้อ ๙ พระภิกษุสามเณรรูปใดฝ่าฝืนละเมิดคำสั่งมหาเถรสมาคมนี้ ให้พระสังฆาธิการ ผู้ปกครองใกล้ชิดดำเนินการตามอำนาจหน้าที่ของตน

ถ้าความผิดเกิดขึ้นนอกเขตสังกัด ให้เจ้าคณะเจ้าของเขตที่ความผิดเกิดขึ้นว่ากล่าว ตักเตือนแล้วแจ้งให้พระสังฆาธิการผู้ปกครองใกล้ชิดดำเนินการ”

มหาเถรสมาคมได้แสดงผลของการห้ามพระภิกษุสามเณรเกี่ยวข้องกับการเมืองไว้ด้วย จึงขอสรุปไว้ดังนี้

๑) การเมืองเป็นหน้าที่ของฆราวาสผู้มีสิทธิตามกฎหมายโดยเฉพาะ ไม่ใช่หน้าที่ของ พระภิกษุสามเณรผู้อยู่นอกเหนือการเมือง จึงไม่มีสิทธิลงคะแนนเลือกตั้ง ไม่มีสิทธิสมัครรับเลือกตั้ง แม้ผู้ได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแล้วหากบวชเป็นพระภิกษุสามเณรในพระพุทธศาสนา ก็ ขาดจากสมาชิกภาพแห่งสภาผู้แทนราษฎรทันที

๒) การที่พระภิกษุสามเณรเข้าไปเกี่ยวข้องช่วยสนับสนุนการเลือกตั้งบุคคลใด ๆ เพื่อเป็น สมาชิกแห่งสภาผู้แทนราษฎรหรือสภาเทศบาลเป็นต้น ย่อมเป็นการประพฤติดิวิสัยของสมณะ (ผู้ สงบ) บรรพชิต (ผู้เว้นกิจกรรมอันเศร้าหมอง) นำความเสื่อมเสียมาสู่ตนเองและหมู่คณะตลอดถึงพระ ศาสนา เป็นที่ติเตียนของสาธุชนทั้งในและนอกพระศาสนา เพราะสมณะและบรรพชิตสมควรวางตน เป็นกลาง ทำจิตให้กว้างขวาง ด้วยเมตตาทั่วไปแก่ชนทั้งปวงผู้ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาโดยไม่เลือก หน้า

๓) ในตำแหน่งที่มีผู้แข่งขันชิงกันมากคน พระภิกษุสามเณรเข้าช่วยให้ผู้ใดได้ ย่อมเป็นที่พอใจของผู้นั้น แต่ผู้ที่ไม่ได้ก็อีกเป็นจำนวนมากกับพวกพ้องย่อมไม่พอใจ เสื่อมคลายความเคารพนับ ถือ

๔) ความเป็นอยู่ของพระสงฆ์และความดำรงอยู่ของพระศาสนาขึ้นอยู่กับความเคารพนับ ถือของประชาชน พระภิกษุสามเณรจึงควรทำตนให้เป็นที่เคารพนับถือนับถือของประชาชนทั่วไป ไม่ควรทำ

ตนให้เป็นพวกเป็นฝ่ายของผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งจะนำไปชนทั้งหลายเห็นว่าไม่ตั้งอยู่ในธรรม เกิดความเบื่อหน่ายคลายความนับถือและติเตียนต่างๆ

แต่หากพระสงฆ์ท่านไปยุ่งเกี่ยวกับการเมืองแล้ว ความมัวหมองของศีลของข้อวัตรปฏิบัติของท่านก็มักตามมาทันที จะเกิดการแบ่งกลุ่มของประชาชนจะเกิดการชิงดีชิงเด่น แกร่งแย่งซึ่งกันและกัน ในที่สุดอาจนำมาซึ่งการทำลายล้างผลาญกันก็อาจเป็นไปได้

ดังนั้น พระสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ์ปราศจากความขัดแย้ง หรือการชิงดีชิงเด่นเหล่านี้ ท่านจึงต้องอยู่เหนือการเมือง ไม่ให้ท่านมายุ่งเกี่ยวกับการเมือง

สรุป ในการเลือกตั้งแต่ละครั้งพรรคการเมืองต่าง ๆ ออกมาเคลื่อนไหวอย่างคึกคักเพื่อเตรียมการเลือกตั้ง ประชาชนทั่วประเทศต่างก็จะได้ใช้สิทธิขั้นพื้นฐานในการเลือกตั้งอีกครั้งหนึ่ง ตามระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ในอีกมุมหนึ่งของสังคมไทย ประชาชนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีจำนวนไม่น้อยถูกละเลยสิทธิขั้นพื้นฐานนี้ เพียงเพราะว่าบุคคลเหล่านั้นถูกเรียกว่า "พระสงฆ์" ในแง่หนึ่งพระสงฆ์คือสาวกของพระพุทธเจ้า เป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่ในอีกแง่หนึ่งพระสงฆ์ก็คือประชาชนที่มีสิทธิและหน้าที่ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กระทั่งวงกลาโหมกำหนดให้พระสงฆ์ซึ่งเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา มีหน้าที่ต้องไปเกณฑ์ทหารในฐานะประชาชนไทยคนหนึ่ง แต่กระทักรวมทาดไทยกลับปฏิเสธสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้งของพระสงฆ์ อันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน การตีความสิทธิและหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะประชาชน ของกระทักรวมทาดไทยและกระทักรวมทาดไทยจึงขัดแย้งกัน ทั้งๆ ที่ต่างก็เป็นหน่วยงานของรัฐทั้งคู่

ข้ออ้างโดยทั่วไปที่ห้ามมิให้พระสงฆ์ไปใช้สิทธิออกเสียงในการเลือกตั้งก็คือ พระสงฆ์ไม่ควรจะยุ่งเกี่ยวกับการเมือง เนื่องจากพระสงฆ์เป็นผู้ที่บริสุทธิ์ ส่วนการเมืองเป็นเรื่องสกปรก พระสงฆ์จึงไม่ควรเข้าไปแปดเปื้อนกับความสกปรกของการเมือง ถ้าหากข้อสมมติฐานที่ว่า การเมืองคือสิ่งสกปรก (ไร้จริยธรรม) เป็นจริงแล้ว พระสงฆ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของจริยธรรม ก็ยิ่งจะต้องเข้าไปเกี่ยวข้องให้มาก เพื่อที่จะชำระล้างการเมืองที่สกปรกให้เป็นการเมืองที่สะอาดให้ได้ อาจถือเป็นหน้าที่โดยตรงของพระสงฆ์ด้วยซ้ำไป

เมื่อพระสงฆ์ออกมาเรียกร้องสิทธิทางการเมืองแล้ว เราจะต้องศึกษาถึง หน้าที่ของพระสงฆ์ ควบคู่กันไปด้วย คือ หน้าที่โดยธรรมโดยวินัยของพระสงฆ์นั้นมีอะไรบ้าง และศึกษาเจตนารมณ์ของการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญที่ห้ามไม่ให้ พระภิกษุ สามเณร นักบวช ออกเสียงเลือกตั้ง นั้นเจตนารมณ์ที่แท้จริงนั้นเป็นอย่างไร และเชื่อแน่ว่าในสังคมไทยเป็นสังคมพุทธศาสนาผู้นำประเทศในสมัยนั้น ย่อมนำเรื่องดังกล่าวเข้าปรึกษาพระเถระผู้ใหญ่ ถึงความสมควรหรือไม่ควรในการที่จะให้พระสงฆ์ออกเสียงเลือกตั้ง จึงได้มีการตรากฎหมายออกมาดังเช่นทุกวันนี้ อีกประการหนึ่ง ผู้แทนที่เป็นพุทธศาสนิกชนไม่สามารถตอบสนองความต้องการหรือปกป้องพระพุทธเจ้าเหมือนกับผู้แทนที่เป็นศาสนิกของศาสนาอื่นได้ นี่ก็เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้พระสงฆ์ออกมาเรียกร้องสิทธิในการเลือกตั้งเพื่อเลือกผู้แทนของตนเองเหมือนในประเทศศรีลังกาและเมื่อนำหน้าที่ของพระสงฆ์ผู้ถือความว่าเป็นผู้ที่มีหน้าที่ทางการเมืองเช่นเดียวกับมนุษย์ทั่วไป เพียงแต่บทบาทของแต่ละคนในสังคมก็จะแตกต่างกันไปตามสถานภาพ ทำให้พระสงฆ์ออกมามีบทบาททางการเมืองในรูปแบบต่างๆ กันไป เช่น การอภิปรายทางรายการทีวี การชุมนุมประท้วง การชุมนุมเรียกร้อง การนั่งบนรถเครื่องเสียง อภิปราย การขึ้นเวทีร่วมอภิปราย เป็นต้น จนเป็นเหตุให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ไปในทางเสื่อมเสีย จึง

ต้องหันมาทบทวนกันใหม่ว่า เสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์นั้นควรมีขอบเขตแค่ไหน จากการศึกษาข้อมูลจากพระธรรมวินัย พระจริยาวัตรของพระพุทธองค์ และการมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางการเมืองของพระสงฆ์ในอดีต จึงพอจะประมวลหลักการแสดงเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์ ดังนี้

๑. พระสงฆ์มีเสรีภาพที่จะแสดงออกทางการเมืองได้ เพราะพระธรรมวินัยไม่ได้ห้ามเอาไว้
๒. การแสดงออกทางการเมืองในที่นี้ไม่รวมถึงการแสดงความคิดเห็น มีส่วนร่วม หรือเกี่ยวข้องทางใดทางหนึ่งในเรื่องการศึกษาสงเคราะห์
๓. การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์นั้นควรแสดงออกเท่าที่จำเป็นภายใต้ขอบเขตของพุทธดำรัสที่เคยใช้เป็นเหตุในการบัญญัติวินัยว่า “การกระทำของพวกเธอนั้น ไม่เป็นไปเพื่อความเลื่อมใสของชุมชนที่ยังไม่เลื่อมใส หรือเพื่อความเลื่อมใสยิ่งของชุมชนที่เลื่อมใสแล้ว ...”
๔. การที่พระสงฆ์หนึ่งเฉยต่อเหตุการณ์ที่ควรออกมาคัดค้าน หรือ ไม่สนับสนุนสิ่งที่ถูกต้องดังนั้นก็ถือว่า เป็นสิ่งที่ควรตำหนิได้ หากอยู่ในวิสัยที่จะสามารถทำได้
๕. การแสดงออกทางการเมืองของพระสงฆ์ไม่ว่าทางใด ต้องยึดหลักการที่ว่า “ เพื่อประโยชน์และความสุขของคนเป็นจำนวนมาก เพื่ออนุเคราะห์ จะประกาศพรหมจรรย์อันมีความงามทั้งเบื้องต้น ท่ามกลางและที่สุด ” โดยการดำรงตนเป็นกลางต่อทุกฝ่าย ยึดธรรมะ คือ ความถูกต้องดังงามเป็นที่ตั้ง

พระสงฆ์กับการเมืองควรเกี่ยวเนื่องกันในภาวะที่เหมาะสม จะทำให้พระสงฆ์สามารถบำเพ็ญสมณธรรมได้สะดวกโดยมุ่งหมายที่เสรีภาพทางใจเป็นสำคัญ แต่ในขณะเดียวกันพระสงฆ์ก็ยังสามารถบำเพ็ญประโยชน์เพื่อสังคมได้ด้วย โดยการเป็นสติปัญญาให้กับสังคมในการแก้ปัญหาสังคมรูปแบบต่างๆ ในสังคมไทยนั้นศาสนากับการเมืองสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออกมาโดยตลอด ในอดีตรัฐเข้าไปจัดการปัญหาของคณะสงฆ์ เช่น รัฐเป็นผู้แต่งตั้งผู้นำคณะสงฆ์ ตรวจสอบพระธรรมวินัยของพระสงฆ์ และจับผู้ปลอมปนมาบวชให้สึกออกไป เป็นต้น ปัจจุบันนักการเมืองเป็นฝ่ายเข้าไปควบคุมกิจการของคณะสงฆ์ เช่น นายกรัฐมนตรีและรองนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ดูแลสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติโดยตรง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรมเป็นผู้ดูแลกรมการศาสนา เป็นต้น เมื่อนักการเมืองเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการของคณะสงฆ์แล้ว คณะสงฆ์ก็น่าจะมีสิทธิเลือกนักการเมืองเหล่านั้นด้วยโดยผ่านกระบวนการเลือกตั้ง

ดังนั้น เพื่อให้มีความเป็นกลางและรักษาไว้ซึ่งความยุติธรรม เพราะพระสงฆ์เองเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนทุกหมู่เหล่าไม่ว่าจะเป็นกลุ่มใด พรรคการเมืองใด แต่ถ้าพระสงฆ์เข้าไปยุ่งกับการเมืองแล้ว ความหม่อมองของศีลของข้อวัตรปฏิบัติของท่านก็มักตามมาทันที จะเกิดการแบ่งกลุ่มของประชาชนจะเกิดการชิงดีชิงเด่น แก่งแย่งชิงกันและกันในที่สุดอาจนำมาซึ่งการทำลายล้างผลาญกันก็อาจเป็นไปได้ “พระสงฆ์เป็นผู้บริสุทธิ์ปราศจากความขัดแย้ง หรือการชิงดีชิงเด่นเหล่านี้ ท่านจึงต้องอยู่เหนือการเมืองไม่ให้ท่านมายุ่งการเมือง แต่เมื่อใดพระสงฆ์มายุ่งกับการเมือง เมื่อนั้นความตรงกันข้ามก็จะบังเกิดขึ้นในพระสงฆ์”

๘.๕ แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖)^{๒๙}

หลังจากนั้น จึงได้นำ (ร่าง) แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้าไปสัมภาษณ์นักวิชาการ (In-depth Interview) และนักปฏิบัติการผู้มีประสบการณ์ งานเขียน งานวิจัย และเกี่ยวข้องกับพระสงฆ์ในมิติต่างๆ ทั้งการเมือง การปกครอง และการศึกษา และนำประเด็นที่ได้จากการสัมภาษณ์ประมวลผลแล้วนำเข้าสู่การประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อรับฟังความคิดเห็นเป็นครั้งสุดท้าย และอธิบายเทียบเคียงเอกสารทางวิชาการ หนังสือพิมพ์ หนังสือวิชาการ บทความทางวิชาการ งานวิจัย และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ผนวกเข้ากับบทสัมภาษณ์อื่นๆ ที่นักวิชาการ พระสงฆ์ฝ่ายปกครอง และนักการเมืองได้แสดงทัศนะต่อบทบาทของพระสงฆ์กับการเมือง ทำให้ผู้วิจัยค้นพบคำตอบว่า “แนวโน้มบทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า” ที่ผ่านการจัดลำดับความสำคัญ (Set Priority) นั้น ประกอบไปด้วยบทบาทที่สำคัญดังต่อไปนี้

(๑) บทบาทในฐานะวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี ในขณะที่สังคมไทยกำลังเผชิญหน้ากับสถานการณ์ของความขัดแย้ง และความรุนแรง กลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับวิกฤติการณ์ดังกล่าวประกอบไปด้วยกลุ่มคน และกลุ่มผลประโยชน์จำนวนมาก ในขณะที่กลุ่มการเมืองซึ่งเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการสร้างความกระบวนกรปรองดอง มิได้มีท่าทีในเชิงบวก หรือตอบรับต่อแนวทางดังกล่าว ฉะนั้น สังคมไทยจึงไม่ใช่สังคมที่สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขในช่วงสองทศวรรษหน้านี้ จากตัวแปรดังกล่าว จึงทำให้สังคมกลับมาตั้งคำถามต่อองค์กรศาสนาว่าจะเข้าไปมีบทบาทในการจัดการความขัดแย้งเพื่อสร้างความปรองดองให้แก่สังคมได้อย่างไร ในประเด็นนี้ คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติ จึงพยายามจะเรียกร้องว่า “บุคลากรทางศาสนาควรเพิ่มบทบาทในการลดความแตกแยก ส่งเสริมสันติภาพ และแก้ไขความขัดแย้งในสังคมโดยสันติวิธี”

บทบาทในการเป็นวิศวกรจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี จึงถือได้ว่าเป็นบทบาทสำคัญที่พระสงฆ์จำเป็นต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับหน่วยงาน ทั้งองค์กรภาครัฐ และเอกชน เพื่อแสวงหาแนวทางในการจัดการความขัดแย้งและความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นในสังคมไทย เพราะพระสงฆ์มีต้นทุนทางสังคม (Social Capital) สูงมากเพื่อเปรียบเทียบกับองค์กรอื่นๆ ในสังคม เพราะพื้นฐานของพระธรรมวินัย พระพุทธเจ้าได้ทรงออกแบบให้สังคมสงฆ์อยู่เหนือสถานะการแย่งชิงผลประโยชน์และอำนาจการปกครองของกลุ่มชนชั้นนำทางการเมือง อย่างไรก็ตาม ต้นทุนทางสังคมของพระสงฆ์อาจจะไม่สามารถก่อให้เกิดคุณค่าต่อพระสงฆ์ในการเข้าไปช่วยจัดการความขัดแย้ง หากพระสงฆ์ขาดศักยภาพ และเครื่องมือในการเป็นวิศวกรสันติภาพ เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนกระบวนการในการสร้างสันติ (Peace-Building Process) ในสังคมไทย

จากเหตุผลดังกล่าว มีความจำเป็นเร่งด่วนที่องค์กรสงฆ์ ภาครัฐ และภาคเอกชนควรเข้าร่วมพัฒนาให้พระสงฆ์ศึกษา เรียนรู้ และพัฒนาศักยภาพในการทำหน้าที่เป็นวิศวกรสันติภาพอย่างมีประสิทธิภาพ ดังที่คณะกรรมการอิสระตรวจสอบและค้นหาความจริงเพื่อการปรองดองแห่งชาติพยายามเสนอในประเด็นนี้ว่า “ทุกฝ่ายควรให้ความสำคัญกับการฟื้นฟูหลักศีลธรรมและจริยธรรม และสนับสนุนให้สถาบันศาสนาเข้ามามีบทบาทในการลดความขัดแย้ง และยุติการใช้ความรุนแรง” ถึงกระนั้น เชื่อมั่นว่า ต้นทุนทางสังคมผนวกกับศักยภาพของพระสงฆ์ จะนำไปสู่การเสริมสร้างพลังสันติสุขให้เกิดขึ้นแก่สังคมไทยในปัจจุบันและอนาคต

(๒) บทบาทพระสงฆ์กับการชี้แนะและชี้นำทางการเมือง พระสงฆ์ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นกลุ่มคนที่ถือได้ว่า ผู้นำทางการเมืองให้ความไว้วางใจ และเชื่อมั่นศรัทธาทั้งต่อวัตรปฏิบัติ และองค์ธรรมที่เป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ จากฐานความเชื่อในลักษณะนี้ จึงทำให้นักการเมืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันหมั่น

^{๒๙} พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส,รศ.ดร., แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖), (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc. (๒๐ เมษายน ๒๕๖๐).

เข้าไปปรึกษาหารือแนวทางการบริหารกิจการบ้านเมืองอยู่อย่างต่อเนื่อง ซึ่งแนวทางนี้ คือ “ปริพฺจณา” ที่ปรากฏอยู่ในหลักการของจักรพรรดิวัตร ซึ่งเน้นสอนให้ผู้นำทางการเมืองเปิดใจของตนเองในการปรึกษาหารือ สอบถามปัญหา กับสมณพราหมณ์ ผู้ประพตติศิ ปฏิบัติชอบ ผู้ที่ไม่ประมาทมัวเมา อยู่เสมอตามกาลอันควรเพื่อให้รู้ชัด และสอบถามเกี่ยวกับแนวทางในการบริหารกิจการบ้านเมือง

บทบาทนี้ ยังมีความจำเป็นที่พระสงฆ์จะต้องรักษาและพัฒนาแนวทางในการให้คำปรึกษา (Counseling) ที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ถึงกระนั้น จุดเด่นของพระสงฆ์ประการหนึ่งคือ “การเป็นนักฟังที่ดี” (Mindful Listening) อีกทั้งความเป็นผู้ที่ไม่มีส่วนได้ส่วนเสียกับกลุ่มต่างๆ จึงสามารถเข้าไปทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแก่ผู้นำทางการเมืองได้ดี อย่างไรก็ตาม บทบาทในการเป็น “ปุโรหิต” หรือ “มัคคุเทศก์” นั้นจำเป็นต้องนำเสนอหลักการและหลักปฏิบัติที่อยู่เหนือผลประโยชน์ทางการเมือง อีกทั้งไม่หวังประโยชน์ส่วนตนจนทำหน้าที่หมิ่นเหม่อันเป็นที่มาของการ “ประจบประแจง” ซึ่งขัดกับหลักการในพระพุทธศาสนา

(๓) บทบาทในการพัฒนาพลเมืองของรัฐตามระบอบประชาธิปไตย การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีความเชื่อว่า “การปกครองระบอบประชาธิปไตยที่ดีมีจุดเริ่มต้นมาจากพลเมืองที่ดี” ซึ่งพลเมืองที่ดีนั้นประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการ เช่น การรับผิดชอบต่อตนเองและสังคมได้ การมีจิตสำนึกสาธารณะ การรู้จักเคารพกฎกติกา ระเบียบ และข้อกฎหมายต่างๆ ที่เป็นแนวปฏิบัติของสังคม และการรู้จักจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นด้วยหลักการสันติวิธี จะเห็นว่า การพัฒนาประชาธิปไตยทั้งมิได้เน้นเฉพาะ “รูปแบบ” แต่เน้นหนักไปที่ “การพัฒนาคน” ด้วย เพื่อให้คนในเชิงปัจเจกกลายเป็นพลเมืองที่ดีของชาติ อาเซียน และของโลก

แม้ว่าพระสงฆ์จะเป็นนักบวชในพระพุทธศาสนา แต่ในอีกบทบาทหนึ่งนั้น พระสงฆ์ถือว่าเป็นพลเมืองของประเทศชาติ และอยู่ภายใต้กฎหมายของประเทศเช่นเดียวกัน แนวโน้มที่เกิดขึ้นในอนาคตนั้น พระสงฆ์จึงควรที่จะเข้าไปทำหน้าที่ในการช่วยรัฐพัฒนา “คนดี” ในมิติของศาสนา ให้กลายเป็น “พลเมืองที่ดี” ของประเทศชาติ และของโลก ซึ่งหลักการในพระพุทธศาสนาเอื้อต่อแนวทางในการพัฒนาดังกล่าว ไม่ว่าจะเป็นหลักสังคหวัตถุธรรม หลักสุจริตธรรม หลักการวัชรธรรม หลักเมตตาธรรม และหลักสันติธรรม ด้วยเหตุนี้ พระสงฆ์จึงควรศึกษาและประยุกต์หลักการดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการช่วยรัฐ ทั้งนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐจะต้องเริ่มต้นพัฒนาศักยภาพของพระสงฆ์ให้เรียนรู้และเข้าใจมิติด้านนี้มากยิ่งขึ้น และเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์เข้าไปทำหน้าที่ดังกล่าว อีกทั้งช่วยสนับสนุนโครงการและกิจกรรมต่างๆ ทั้งในแง่งบประมาณและเครื่องมือต่างๆ

ข้อสังเกตในประเด็นนี้คือ ไม่มีเหตุผลอันใดที่รัฐจะไม่ดำเนินการสนับสนุนให้พระสงฆ์มีบทบาทตามแนวทางนี้ เพราะการที่พลเมืองเป็นคนดีมีศีลธรรม ย่อมส่งผลต่อการบริหารจัดการรัฐได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังแนวทางที่พระพุทธเจ้าเคยเสนอไว้ในกฎทนต์สูตรที่ว่า “ศัตรูของรัฐไม่ใช่โจรผู้ร้าย หากแต่เป็นความยากจน” ความยากจนไม่ได้มีมิติของกายภาพเท่านั้น หากแต่หมายถึงความสุขที่เกิดขึ้นในคนของรัฐด้วย ฉะนั้น การสนับสนุนให้พระสงฆ์ทำหน้าที่นี้ จึงถือว่ามีเอื้อต่อการพัฒนาประชาธิปไตยให้ตั้งมั่นและยั่งยืนต่อไป

สรุปในประเด็นนี้คือ ระบอบประชาธิปไตยเปิดกว้าง และพัฒนาเติบโตมากขึ้นเพียงใด พระพุทธศาสนาในรูปแบบขององค์กรสงฆ์จะต้องนำหลักธรรมไปพัฒนาให้สอดคล้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยมากขึ้นเพียงนั้น ประชาธิปไตยในยุคปัจจุบันนี้ รัฐไม่สามารถที่จะกันพื้นที่ของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พื้นที่ทางศีลธรรม ออกจากพื้นที่ของการเมืองได้อีกต่อไป ในขณะที่เดียวกัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้เข้าไปช่วยทำหน้าที่ในพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมือง และนำหลักการของพระพุทธศาสนาไปประยุกต์ใช้ในการสร้างการมีส่วนร่วมและพัฒนาพลเมืองไปสู่การเป็นพลเมืองที่ดีของระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์ต่อไป

(๔) บทบาทในการใช้สิทธิวิพากษ์วิจารณ์นักการเมืองและนโยบายแห่งรัฐ การวิพากษ์วิจารณ์อย่างสุจริตนั้นอาจจะสอดคล้องกับบทบาทของสื่อมวลชน หรือนักวิจารณ์ทั่วไป แต่ถึงกระนั้น พระสงฆ์บางรูปได้ออกมาทำหน้าที่ในการวิพากษ์วิจารณ์ (Commentator) การเมืองในหลายมิติ เช่น การวิจารณ์พฤติกรรมผู้นำทางการเมือง หรือ

นักการเมือง การวิจารณ์แนวนโยบายแห่งรัฐว่าอาจจะนำไปสู่การสูญเสียทั้งชีวิต และทรัพย์สิน หรือนโยบายบางอย่างของรัฐอาจจะก่อให้เกิดพลเมืองในสังคมไทยเป็นนักวัตถุนิยมและบริโภคนิยมมากยิ่งขึ้น

การวิพากษ์วิจารณ์ในลักษณะนี้ พระพุทธเจ้าชื่อว่า “ประดุจการชี้ขุมทรัพย์” จากกรณีศึกษาที่เกิดขึ้นในอดีตนั้นจะพบว่า แม้ว่าพระสงฆ์จะทำหน้าที่ในการชี้ขุมทรัพย์ แต่นักการเมือง หรือผู้นำทางการเมืองบางคนมีท่าทีในเชิงลบต่อการวิจารณ์ดังกล่าว ซึ่งมหาเถรสมาคมในฐานะเป็นองค์กรบังคับบัญชาสูงสุดของพระสงฆ์ตระหนักรู้ในประเด็นนี้เป็นอย่างดี จึงได้ออกประกาศมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการเทศน์ หรือแสดงธรรมทางการเมือง เพื่อป้องกันการกระทบกระทั่งระหว่างพระสงฆ์กับผู้นำของรัฐ อย่างไรก็ตาม พระสงฆ์จำนวนหนึ่งได้ทำหน้าที่ในการชี้ขุมทรัพย์แก่นักการเมืองอย่างต่อเนื่อง

คำถามมีว่า “พระสงฆ์ควรจะวิพากษ์วิจารณ์ทางการเมืองอย่างไร? จึงจะไม่ทำให้ผู้นำทางการเมืองมีท่าทีในเชิงลบต่อคำวิพากษ์วิจารณ์ของพระสงฆ์” ปัจจัย หรือตัวแปรที่จะนำไปสู่การพัฒนาบทบาทนี้ให้เกิดขึ้นในสองทศวรรษหน้านั้นควรองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย ๔ ประการ (๑) ประเด็น (Issues) ในการวิพากษ์วิจารณ์รัฐต้องชัดเจน (๒) ความรู้ความเข้าใจ (Understanding) ของพระสงฆ์ หรือสถาบันสงฆ์ต่อการดำเนินนโยบายสาธารณะ รวมไปถึงผลกระทบทั้งในเชิงลบและเชิงบวก เมื่อได้ข้อมูลเป็นที่ประจักษ์ชัดแล้ว ย่อมสามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์ผลเสียที่จะเกิดขึ้น (๓) ความสามารถในการที่จะสื่อสารทางการเมือง (Political Communication) พระสงฆ์จำเป็นต้องเรียนรู้ และมีทักษะในการสื่อสารทางการเมือง โดยเข้าใจวิธีการและกระบวนการสื่อสารทั้งระบบตามหลัก SMCR ประกอบด้วย ผู้ส่ง (Source) ข้อมูลข่าวสาร (Message) ช่องทางในการส่ง (Channel) และผู้รับ (Receiver) และ (๔) การเปิดใจ (Open Mind) รับฟังจากรัฐ ผู้นำ หรือนักการเมืองด้วยใจที่เป็นกุศล

ในขณะที่เดียวกัน แนวทางวาจาสุภาพสันติจะเป็นอีกคำตอบหนึ่งที่น่าจะมาเป็นเกณฑ์ในการวิพากษ์วิจารณ์ได้ กล่าวคือ (๑) ประเด็นที่นำเสนอที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นจริง ซึ่งสังคมโดยทั่วไปรับรู้ได้ว่าพฤติกรรมหรือนโยบายนั้นอาจจะมีข้อบกพร่องอยู่ (๒) การนำเสนอสมควรจะวางภาษา และท่าทีที่เหมาะสม เพราะปัญหาที่เกิดขึ้นหลายครั้งมิได้หมายความว่าเนื้อหาในการนำเสนอไม่ดี หรือไม่มีประโยชน์ แต่ประเด็นอยู่ที่วิธีการและท่าทีในการนำเสนอที่ไพเราะและให้เกียรติ (๓) การนำเสนอจำเป็นต้องจะต้องสอดคล้องกับเวลาที่เหมาะสม (๔) การวิพากษ์วิจารณ์จะต้องอยู่บนพื้นฐานของการเชื่อมสมานสามัคคี ทั้งผู้พูด หรือผู้ที่ได้รับการวิจารณ์ รวมไปถึงกลุ่มคนที่สนับสนุน (๕) สิ่งทีวิพากษ์วิจารณ์นั้นจะต้องก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน สังคม และประเทศชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจจะทำให้เกิดประโยชน์แก่ผู้นำทางการเมืองที่จะได้รับทางเลือกในการปฏิบัติที่หลากหลายและรอบด้านมากยิ่งขึ้น (๖) การวิพากษ์วิจารณ์ควรจะดำรงอยู่บนฐานของเมตตาธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเจตนาปรารถนาในการสื่อสารนั้น ควรมุ่งที่ก่อให้เกิดผลในเชิงบวก ควรหลีกเลี่ยงการสื่อสารที่จะอาจจะก่อให้เกิดความขัดแย้งจนนำไปสู่ความรุนแรงทั้งการพูด และการแสดงออก

(๕) บทบาทในการชุมนุมเพื่อเรียกร้องความต้องการทางการเมือง ในปัจจุบันและอนาคตนั้น การดำเนินกิจการทางการเมืองของพระสงฆ์ตามแนวทางนี้ แม้ว่าประเพณีในสังคมไทย พระธรรมวินัย และกฎหมายรัฐธรรมนูญจะเปิดพื้นที่ให้ (ก) พระสงฆ์สามารถดำเนินการประกาศคว่ำบาตรด้วยมติของสงฆ์ ทั้งระดับหมู่บ้าน จนถึงระดับประเทศต่อกลุ่มบุคคลที่กระทำผิดต่อพระพุทธศาสนา ทั้งการพูด การแสดงออก หรือการดำเนินนโยบายที่กระทบ หรือขัดกับหลักธรรมวินัย อันจะนำไปสู่ความดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาอย่างยั่งยืน เพื่อตักเตือนด้วยความปรารถนาดีให้หยุดพฤติกรรมต่างๆ (ข) คว่ำบาตรต่อรัฐ หรือนักการเมืองที่ดำเนินนโยบายกระทบต่อวิถีชีวิตของพลเมืองและวิถีธรรมของชุมชน สังคม และศาสนา เพื่อรักษาผลประโยชน์และวัฒนธรรมอันดีงามของสังคมไทย

อย่างไรก็ตาม การแสดงออกในลักษณะดังกล่าว พระสงฆ์ควรระมัดระวังการเข้าร่วมการชุมนุมทางการเมืองกับกลุ่มการเมืองในเชิงปัจเจกที่ไม่สัมพันธ์กับการคว่ำบาตรในพระพุทธศาสนา อีกทั้งระมัดระวังท่าทีการแสดงออกทางกาย วาจา และใจที่อาจจะแสดงออกด้วยความรุนแรงภายใต้อิทธิพลของความโลภ ความโกรธ และ

ความหลง ซึ่งจะส่งผลต่อการเลือกข้าง แบ่งฝักแบ่งฝ่าย ให้คุณ ให้โทษต่อกลุ่มการเมือง อันจะขัดต่อหลักการที่ ศาสนาห้ามมิให้ประจบประแจง เพื่อให้ได้มาซึ่งลาภ ยศ สรรเสริญ ซึ่งจะส่งผลเสียต่อความอยู่รอดพระพุทธศาสนาใน รูปขององค์กรในระยะสั้น และระยะยาว

สำหรับเกณฑ์ชี้วัดการเข้าไปร่วมชุมนุมทางการเมืองของพระสงฆ์ จำเป็นต้องประเมินทั้ง (๑) แนวคิด (Concept) อันเป็นที่มาของข้อเรียกร้อง เจตนารมณ์ในการเรียกร้อง วัตถุประสงค์ในการเรียกร้อง เหตุและผลในการ เรียกร้อง ที่มาของแนวคิดในการเรียกร้อง ผลประโยชน์และความต้องการ (๒) เนื้อหา (Content) เนื้อหาในการ นำเสนอ ขอบเขตของเนื้อหา ความน่าจะเป็นของเนื้อหา คุณและโทษอันจะเกิดจากเนื้อหา รายละเอียดของเนื้อหา ความน่าเชื่อถือของเนื้อหา แหล่งอ้างอิงของเนื้อหา วิธีการนำเสนอของเนื้อหา และ (๓) บริบท (Context) ความ เป็นมาและความสำคัญของปัญหา ประวัติศาสตร์ของการชุมนุม คนหรือกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องกับการชุมนุม สถานที่ใน การจัดการชุมนุม เวลาและจังหวะในการเข้าร่วมการชุมนุม สถานการณ์การชุมนุม สภาพการเมือง/เศรษฐกิจ และ ทำที่ของชุมชนและสังคม ทั้งนี้ เกณฑ์ชี้วัดทั้ง ๓ ประการนั้น จำเป็นอย่างยิ่งต้องสอดคล้องกับหลักการพระธรรมวินัย ประเพณี และกฎหมายที่เป็นกรอบในการประพฤติปฏิบัติของพระสงฆ์ในสังคมไทย

ข้อสังเกตที่กลุ่มคนจำนวนมากให้แนวทางคือ การที่พระสงฆ์จะชุมนุมเพื่อเรียกร้องความต้องการทาง เมืองนั้น ไม่มีความจำเป็นอันใดที่พระสงฆ์จะเข้าร่วมกับกลุ่มการเมืองใดกลุ่มหนึ่ง เพราะจะนำไปสู่การแบ่งฝ่าย และจะทำให้สูญเสียสภาพความเป็นกลางของพระสงฆ์ ถ้าพระสงฆ์ไม่เห็นด้วยกับแนวคิด หรือการกระทำอย่างใด อย่างหนึ่งของผู้นำทางการเมือง พระสงฆ์สามารถประกาศเจตนารมณ์ได้โดยตรงอยู่แล้ว โดยไม่จำเป็นต้องเข้าข้าง ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เพราะอาจจะทำให้พระสงฆ์เป็นเครื่องมือให้กลุ่มการเมืองอ้างความชอบธรรมในการเข้าร่วมของ พระสงฆ์ต่อการเรียกร้องของกลุ่มการเมืองเอง กรณีศึกษาที่ชัดเจนต่อผลเสียอันเกิดจากการเข้าร่วมกับพรรค การเมืองของพระสงฆ์บางรูปดังกล่าว สามารถประเมินผลเสียได้จากประเทศศรีลังกา และพม่า ซึ่งทำให้น่าทางการเมือง มีได้ตระหนักรู้ว่า พระสงฆ์ที่เข้าร่วมเป็นทรัพยากรของพระพุทธศาสนาในภาพรวม หากแต่เป็นกลุ่มคนที่ฝักใฝ่ ทางการเมืองของกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองอีกด้านหนึ่ง

(๖) บทบาทในการใช้สิทธิเลือกตั้งนักรบการเมือง ในขณะที่รัฐของประเทศศรีลังกา และประเทศ กัมพูชาได้เปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์ได้ทำหน้าที่ในการใช้สิทธิในการเลือกตั้งนักรบการเมืองในทุกระดับเพื่อเข้าไปทำหน้าที่ใน รัฐสภา แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทยตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๕ ได้กั้นพื้นที่ในการใช้สิทธิเลือกตั้งของพระสงฆ์ ออกไปจากการเมือง แม้กฎหมายจะบัญญัติเอาไว้ การเลือกตั้งเป็นหน้าที่ไม่ใช่สิทธิก็ตาม การจำกัดสิทธิในการ เลือกตั้งได้ทำให้เกิดการถกเถียงในสังคมไทยทั้งในเชิงบวกและเชิงลบ ซึ่งข้อถกเถียงดังกล่าวมีเหตุผล และชุดอธิบาย ที่แตกต่างกัน

กลุ่มที่สนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ใช้สิทธิในการเลือกตั้งได้ให้เหตุผลที่น่าสนใจว่า (๑) พระสงฆ์เป็นกลุ่มคน ดีมีคุณภาพ (๒) พระสงฆ์เป็นกลุ่มคนที่ซื่อสัตย์ ไม่เห็นแก่ประโยชน์ (๓) การเลือกตั้งเป็นการกำหนดชะตากรรม พระสงฆ์ (๔) การเลือกตั้งเป็นเครื่องมือปกป้องพระพุทธศาสนา (๕) การเลือกตั้งเป็นสิทธิของพลเมืองทุกคน (๖) ประเทศนับถือพระพุทธศาสนาให้พระสงฆ์เลือกตั้งได้ จะเห็นว่า ชุดวิธีในการอธิบายเพื่ออ้างเหตุผลให้พระสงฆ์ สามารถใช้สิทธิในการเลือกตั้งได้นั้น ส่วนหนึ่งเกิดจากคุณภาพเสียงของพระสงฆ์เอง แต่ในขณะเดียวกัน บางกลุ่มได้ ยกข้ออ้างจากประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาที่เปิดพื้นที่ให้พระสงฆ์

อย่างไรก็ตาม กลุ่มที่ไม่สนับสนุนให้พระสงฆ์มีสิทธิในการเลือกตั้ง ได้ยกเหตุผล และความน่าจะเป็นมา อ้างเช่นกันว่า (๑) การเมืองเป็นการแย่งชิงผลประโยชน์ และอำนาจ (๒) การเลือกตั้งเป็นการแสดงออกถึงการเลือก ข้างใดข้างหนึ่ง แม้ว่าข้างนั้นจะมีความโดดเด่นเชิงคุณภาพก็ตาม (๓) การเลือกตั้งมีแนวโน้มที่พระสงฆ์จะพัฒนา ตนเองไปเป็นหัวคะแนน และเป็นมือปืนรับจ้างนักรบการเมือง (๔) จะก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพระสงฆ์ที่เลือก สนับสนุนกลุ่มการเมืองต่างๆ (๕) การให้คุณให้โทษแก่กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง (๖) สังคมขาดหลักในการพึ่งพาหากพระสงฆ์

เลือกข้าง (๗) พระสงฆ์จะตกเป็นเครื่องมือของนักการเมือง (๘) การเลือกตั้งเป็นโลกียวิสัยที่พระสงฆ์ไม่ควรเข้าไปเกี่ยวข้อง (๙) การเลือกตั้งไม่ใช่หน้าที่ของพระสงฆ์ (๑๐) พระธรรมวินัยไม่เปิดช่องให้พระสงฆ์สามารถเลือกตั้งได้ (๑๑) กฎหมายไม่เปิดช่อง และ (๑๒) การเลือกตั้งไม่สอดคล้องกับประเพณีปฏิบัติที่เปิดโอกาสให้พระสงฆ์เลือกตั้งได้

หากจะวิเคราะห์จากข้ออ้างที่พาดพิงถึงบทบาทในการเลือกตั้งของพระสงฆ์ในประเทศศรีลังกาและประเทศกัมพูชา จะพบประเด็นที่น่าสนใจว่า ในยุคปัจจุบันนี้ พระสงฆ์กระแสหลักของทั้งสองประเทศนั้นมิได้มีความยินดีพร้อมใจที่จะมีบทบาทในการใช้สิทธิในการเลือกตั้ง และจากการสัมภาษณ์จะพบว่า หากเลือกได้นั้น พระสงฆ์เหล่านั้นเลือกที่จะไม่ไปใช้สิทธิในการเลือกตั้งนักการเมือง เพราะสภาพการณ์ทางการเมืองนั้นชี้ชัดว่า นักการเมืองได้ใช้พระสงฆ์ไปเป็นเครื่องมือในการได้มาซึ่งการเลือกตั้ง ทั้งการสัญญาว่าจะให้ การนิมนต์พระสงฆ์ไปทำหน้าที่ในการกล่าวสนับสนุน หรือพระสงฆ์บางรูปได้กลายเป็นหัวคะแนนให้แก่แก่นักการเมือง ผลกระทบบางส่วนที่ตามมาคือ พระสงฆ์ในวัดเกิดความขัดแย้ง เพราะอุดมการณ์ทางการเมืองของพระสงฆ์ในแต่ละวัดมีความแตกต่างกัน

อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์แนวโน้มในอนาคตต่อบทบาทนี้ของพระสงฆ์ในสังคมไทย ข้อมูลของประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยชี้ชัดไปในทิศทางเดียวกัน “ตัวแปรสำคัญที่จะทำให้พระสงฆ์เรียกร้องบทบาทในการใช้สิทธิเพื่อเลือกตั้งนักการเมือง” จะเกิดขึ้นจากปัจจัยดังต่อไปนี้ (๑) การดำเนินนโยบายของรัฐต่อพระพุทธศาสนาที่ขาดความเข้าใจ และไม่สนับสนุนพระพุทธศาสนาอย่างจริงจัง แม้ว่าประชาชนส่วนใหญ่ของสังคมไทยจะนับถือพระพุทธศาสนาก็ตาม (๒) การขาดการตระหนักรู้ของนักการเมืองต่อชะตากรรมของพระพุทธศาสนา ทั้งในเชิงพฤตินัยและนิตินัย (๓) การดำเนินนโยบายของศาสนิกและศาสนาอื่นๆ ที่กระทบต่อความรู้สึกของพุทธศาสนิกชน หรือการไม่สามารถที่ป้องกันมิให้ศาสนาหรือศาสนิกของศาสนาอื่นๆ ทำร้าย หรือกระทำการณที่บั่นทอนพระพุทธศาสนาในลักษณะต่างๆ

บทเรียนที่น่าสนใจที่เป็นเครื่องมือในการจุดประกายให้พระสงฆ์ชักนำตัวเองเข้าไปสู่การขอใช้สิทธิในการเลือกตั้ง รวมไปถึงการขอใช้สิทธิ์เพื่อลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นนักการเมืองนั้น “ตัวแปรสำคัญจึงขึ้นอยู่กับนักการเมือง หรือผู้นำทางการเมืองขาดการตระหนักรู้ และใส่ใจต่อความอยู่รอดของศาสนาทั้งในแง่ของการรักษาธรรม และการดำรงอยู่ของศาสนา” สิ่งที่สามารถนำมายืนยันสมมติฐานดังกล่าว คือ พระสงฆ์ประเทศศรีลังกาได้ตั้งพรรคการเมืองชื่อ “Jathika Hela Urumaya: JHU” พระสุมังคะ หัวหน้าผู้สมัครในกรุงโคลัมโบเห็นว่า “การเลือกตั้งเป็นเพียงสงครามธรรม (Dhamma Yuddhaya) หรือธรรมยุทธ์ เพื่อปกป้องศาสนาพุทธและชนชาติสิงหล” พระเมตตานันทะและ ท่านธรรมโลกาชื่อว่า “รัฐบาลล้มเหลวในการปกป้องศาสนาพุทธ จนทำให้พระสงฆ์ต้องออกมาต่อสู้เพื่อให้ได้กฎหมายป้องกันการเปลี่ยนศาสนาโดยไร้จรรยา... ดังนั้น พระสงฆ์จำเป็นต้องสมัครรับเลือกตั้ง เพื่อป้องกันประเทศ และปิดกั้นไม่ให้นักการเมืองกระหายอำนาจเข้ามาแสวงหาประโยชน์และส่งผลกระทบต่อพระพุทธศาสนา”

พระสงฆ์และนักวิชาการด้านพระพุทธศาสนาจำนวนหนึ่งชี้ชัดว่า ตัวแปรสำคัญประการหนึ่งที่น่าไปสู่ความเจริญหรือความเสื่อมของพระพุทธศาสนานั้น สัมพันธ์กับนักการเมืองที่ทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย และการบริหารบ้านเมือง ถึงกระนั้น แรงบีบคั้นจากตัวแปรภายนอกที่มาจากการรุกรานทางศาสนา ประเด็นปัญหาเรื่องชาติพันธุ์ และการดำเนินนโยบายทางการเมืองของนักการเมือง ได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระสงฆ์ใน ๔ ประเทศจำเป็นต้องออกมาทำหน้าที่ในการแสดงออกทางการเมืองโดยการเรียกร้อง การใช้สิทธิทางการเมือง และการเป็นนักการเมือง เพื่อปกป้องความอยู่รอดของพระพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าบางครั้งอาจจะทำให้เกิดการตั้งคำถามต่อการใช้ศาสนาเป็นข้ออ้าง แต่เมื่อวิเคราะห์จากปัจจัยภายนอกต่างๆ แล้ว ทำให้การเคลื่อนไหวทางการเมืองของพระสงฆ์เหล่านั้นมีน้ำหนักมากยิ่งขึ้น

๘.๖ บทบาทพระสงฆ์กับข้อจำกัดการเมืองการปกครองไทย^{๓๐}

การกำเนิดพุทธะนำมาซึ่งพุทธศาสนาอันเป็นกลจักรวงล้อแห่งธรรมขับเคลื่อนสรรพสิ่งในหลากหลายมิติ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาสำคัญในทวีปประเทศเอเชีย ซึ่งมีบทบาทและมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการ ศึกษา สังคม จิตวิทยา เศรษฐกิจ และการเมือง ซึ่งสะท้อนผ่านแง่มุมมองทางด้านปรัชญา พิธีกรรม ความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีปฏิบัติของพระสงฆ์และพุทธศาสนิกชนที่ยึดถือเป็นหลักปฏิบัติ^{๓๑} และประเทศไทยถือว่าเป็นประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นส่วนมากในอัตราเฉลี่ย ๙๔.๖% ของคนไทยทั่วประเทศ^{๓๒} เมื่อวิเคราะห์อิทธิพลของ พระพุทธศาสนาผ่านสังคมสังคมไทยจะพบว่า พระสงฆ์กับชาวบ้านมีความสัมพันธ์ที่ติดอกกันมาเป็นระยะเวลา อันยาวนานกว่า ๗๐๐ กว่าปี บทบาทและความสำคัญของพระสงฆ์ในฐานะปัจเจก และองค์กรสามารถ วิเคราะห์ได้จากความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับนักปกครอง และประชาชนทั่วไปตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้น มาพระสงฆ์เป็นผู้ที่พุทธศาสนิกชนยอมรับความประพฤติว่าเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในสังคม เนื่องจากพระสงฆ์เป็นบุคคลที่มีโอกาสศึกษาพระธรรมวินัยและนำพระธรรมวินัยมาปฏิบัติเพื่อการบรรลุธรรม และเพื่อ สอนให้บุคคลเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม พระสงฆ์จึงได้รับการคาดหวังจากสังคมว่าควรประพฤติตน สอดคล้องกับพระธรรมวินัย^{๓๓} พระสงฆ์ทำหน้าที่ สำคัญในฐานะเป็นที่ปรึกษาของพระมหากษัตริย์ และบางครั้งสามารถนำเสนอทางเลือกของการตัดสินใจ ของกษัตริย์ต่อการบริหารกิจการบ้านเมืองดังจะเห็นได้จากพ่อขุนรามคำแหง พระญาติไท และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช หรือกรณีที่ชาวบ้านบางระจันที่กำลังเผชิญหน้ากับสงคราม พระสงฆ์ได้เข้าไปมีบทบาท สำคัญในการเสริมสร้างพลังให้แก่การเมือง และประชาชน เพื่อให้บ้านเมืองสามารถผ่านวิกฤติการณ์ต่างๆ มาได้ จะเห็นว่า ประวัติศาสตร์ของการพัฒนาชาติบ้านเมืองตั้งแต่สมัยสุโขทัยเป็นต้นมานั้น พระสงฆ์ได้เข้ามาช่วยเป็น “แกนกลาง” ในการเชื่อมทั้งผู้ปกครอง และประชาชนให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

^{๓๐} พระปลัดเกษญา ผาทอง, *บทบาทพระสงฆ์และข้อจำกัดทางการเมืองในสังคมไทย*, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม- มีนาคม ๒๕๖๑), (ออนไลน์), แหล่งที่มา : <https://www.tci-thaijo.org> (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)

^{๓๑} Jerrold Schecter. (1967). *The new face of Buddha: Buddhism and Political power in Southeast Asia*. London:Victor Gollancz LTD. Introduction XI.

^{๓๒} National Research Council. (2012). *Survey of social and cultural conditions B.E. 2011*. Bangkok: Cabinet and the Government Gazette.

^{๓๓} Sukkheeyamanon, P. and Ngamchitcharoen, W. (2017). Korean Buddhist Monk Army and its Buddhist Ethical Problems. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(2), 1-14. Suwannapong, W. and Prapnok, B. (2017). A study of Buddhist Disciplines in Vinaya Tipitaka. *Journal of MCU Buddhapanya Review*, 2(2), 45-55.

บนพื้น ฐานของการนำเสนอหลักการทางพระพุทธศาสนา^{๓๔} วิถีชีวิตของพระสงฆ์มีความเกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์อยู่เสมอ เพราะปัจจัยการดำรงชีพของพระขึ้นอยู่กับชาวบ้าน ดังพระบาลีที่ว่า “ปรปฏิกุพธา เม ชีวิกา” แปลว่า การเลี้ยงชีพของเรา (พระ) เนื่องด้วยผู้อื่น ด้วยชีวิตที่ยังต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่นที่เป็นชาวบ้านหรือคฤหัสถ์นี้เอง จึงเป็นความจริงที่ต้องยอมรับว่า พระ สงฆ์ไม่ได้หนีไปจากสังคมแต่ประการใด ดังนั้น บทบาทหน้าที่ที่สำคัญ คือ การตอบแทนแก่ชาวบ้าน ซึ่งการ ตอบแทนแก่ชาวบ้านนั้น พระสงฆ์จะทำตอบแทนอย่างไร แค่นั้น จึงจะเหมาะสม พอดีและพองาม ในส่วน ของคฤหัสถ์หรือชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับ“การเมือง” หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำให้บ้านเมืองสงบสุขนั้น พระสงฆ์ได้วางตนดำรงสถานะอย่างไรต่อเรื่องดังกล่าว เพราะความหมายหนึ่งที่พระสงฆ์ให้ความสำคัญ คือ การเมือง หมายถึง การจัดการทำให้คนที่อยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก เป็นไปอย่างสันติสุข สงบสุข^{๓๕} เมื่อเป็นเช่นนี้ พระสงฆ์ย่อมมีหน้าที่โดยตรงเช่นกันที่จะสอนธรรม แสดงธรรม หรือเผยแผ่ธรรมเพื่อให้ได้มาซึ่งประโยชน์สุข สันติสุขแก่ชาวเมือง ตลอดจนส่งเสริมคุณค่าของความมีวินัยต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม ทำให้สังคมและประเทศชาติ มีความสงบสุข พุทธศาสนาในประเทศไทย สามารถจะพบได้ว่าการเมืองกับพระสงฆ์ไทยมีนั้นต่างมีความสัมพันธ์ กันเกี่ยวข้องมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยเพราะสถาบันการปกครองของไทยโดยเฉพาะสถาบันพระมหากษัตริย์ทรง ให้การสนับสนุนกิจการคณะสงฆ์มาโดยตลอดไม่เพียงแต่เท่านั้น พระมหากษัตริย์หลายพระองค์ยังได้ทรง ยึดถือเอาพุทธธรรมมาเป็นหลักในการปกครองอีกด้วยซึ่งเราจะเห็นได้จากในสมัยสุโขทัย เมื่อพ่อขุน รามคำแหงเสด็จขึ้นครองราชย์ ได้มีการวางรากฐานพุทธธรรมให้เป็นรากฐานที่มั่นคง ทรงอาราธนาพระมหา เถระสังฆราช ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกาที่มาเผยแผ่อยู่ที่นครศรีธรรมราช มาเผยแผ่พระพุทธศาสนาในกรุง สุโขทัย มีการส่งเสริมการเรียนพระไตรปิฎก เมื่อพระยาลิไทขึ้นครองราชย์ ก็ได้มีการพัฒนาพุทธธรรมตาม บริบทของสังคมไทยให้เป็นแบบ “สามประสาน” คือ ๑) การสร้างระบบความรู้ ที่เน้นเรื่องราวของการ ดำเนินชีวิตตามหลักกฎแห่งกรรมและไตรภูมิ เพื่อให้บุคคลมีแรงกระตุ้นในการพัฒนาตนเองให้ดีขึ้นจนพ้น ทุกข์ในวิภวสงสาร มุ่งเน้นให้คนเคารพในพระรัตนตรัย เห็นความสำคัญของพระรัตนตรัยที่มีต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ๒) ระบบค่านิยมพฤติกรรมบุญ ที่เน้นการมีสัมมาทิฏฐิ ทานศีล ความกตัญญูการเชื่อฟังผู้ใหญ่ การมุ่งให้เห็นความสำคัญของการทำนุบำรุงกิจการของพระพุทธศาสนา ๓) ระบบคติความเชื่อและวิถีปฏิบัติ ของประชาชนทั่วไปในเรื่องนรกสวรรค์และการทำดีทำชั่ว^{๓๖}

๘.๖.๑ พระสงฆ์กับการเมืองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย

^{๓๔} Phramaha Hansa Dhammhaso. (2014). Trend in Sangha's Role towards Thai Politics in the Next Two Decades. Buddhist Studies: Chulalongkorn University.

^{๓๕} Buddasabhikkhu. (2011). This world is crazy. n.d.

^{๓๖} Na Bangchang, S. (1992). Traditions: The beliefs and practices of the Ayutthaya period. Bangkok: Chulalongkorn University. National Office of Buddhism. (2011). Development of Temple to standardized measurement. Bangkok: National Office of Buddhism Printing.

การเมือง (Politics) เป็นเรื่องของการต่อสู้เพื่อการมีอำนาจ (Power) อำนาจหน้าที่ (Authority) หรือความขัดแย้ง^{๓๗} (Conflict) ซึ่งเกิดขึ้นในกระบวนการทางสังคมในรูปของกิจกรรม ที่มีทั้งการแข่งขันและการร่วมมือ และการใช้อำนาจเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ในระดับบุคคล กลุ่มคนต่อ กลุ่ม คน และสังคมต่อสังคม อย่างไรก็ตามในสภาพของความเป็นจริงการเมือง กลับกลายเป็นเรื่องของอิทธิพลและผู้ทรงอิทธิพลหรือผู้ที่สามารถได้รับหรือกอบโกยสิ่งที่มีคุณค่าต่างๆ ใน สังคม อันได้แก่ อำนาจ ความเคารพนับถือ ความนิยมชมชอบความยุติธรรม ความอยู่ดีกินดี ความมั่นคง ชำนาญ และความรอบรู้ได้มากที่สุด^{๓๘} ชีวิตกับการเมืองเกี่ยวข้องกันเพราะ การเมืองเข้ามามีอิทธิพลต่อชีวิตของมนุษย์ทุกคน กล่าวคือผลการบริหารของรัฐนำไปสู่การพัฒนาบ้านเมือง เพื่อความอยู่ดี กินดี มีสุขของประชาชน ชีวิตกับการเมืองจึงมีปฏิสัมพันธ์กัน^{๓๙} ซึ่ง อริสโตเติล (Aristotle) กล่าวว่า รูปแบบการปกครองใดก็ตามที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครองใช้อำนาจ เพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวมถือเป็นรูปแบบที่ดี ในขณะที่รูปแบบการปกครองที่ส่งเสริมให้ผู้ปกครอง ใช้อำนาจเพื่อผลประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวกนั้นเป็นรูปแบบที่ไม่ดี ฉะนั้นเพื่อป้องกันมิให้ผู้มีอำนาจ ทางการเมืองใช้อำนาจเพื่อประโยชน์ของตนและพวกพ้อง นักปรัชญาการเมืองจึงเห็นว่า ประชาชนจึง เป็นผู้มีส่วนที่จะเป็นผู้กำหนดตัวผู้ปกครอง รูปแบบการปกครองนี้ เรียกว่า “ระบอบประชาธิปไตย”^{๔๐} อย่างไรก็ตามระบอบประชาธิปไตยอาจมองได้ ๓ มิติด้วยกัน ได้แก่ มิติ อุดมการณ์ทางการเมือง มิติรูปแบบการปกครอง และมิติวิถีชีวิตของประชาชน ทั้งสามอย่างอาศัยหลักการ แห่งประชาธิปไตย เช่น การยึดถือเหตุผล การ เน้นความสำคัญของปัจเจกชน การถือรัฐเป็นเครื่องมือของประชาชน การอาศัยความสมัครใจเป็นใหญ่ การ ยึดถือกฎหมายเหนือกฎ การเน้นความสำคัญของวิธีการ การถือความเห็นพ้องต้องกันเป็นหลักในมนุษย์สัมพันธ์ การถือสมภาพ หรือความเท่าเทียมกัน ขึ้นมูลฐานของมนุษย์ ซึ่งออกมาในลักษณะของรัฐธรรมนูญ ดังนี้ การควบคุมผู้วางนโยบายโดยประชาชนความเสมอภาคทางการเมือง เสรีภาพทางการเมืองหรือประสิทธิผลใน การควบคุมโดยประชาชน ยึดเสียงส่วนมาก อำนาจอธิปไตย (อำนาจสูงสุด) มาจากพลเมือง การเลือกผู้นำ เป็นไปโดยเสรี ผู้นำมีความรับผิดชอบการสนับสนุนระบบพรรคการเมืองหลายพรรค การไม่กีดกันการมีส่วนร่วม ร่วมทางการเมืองการบริหารการปกครองการส่งเสริมครรถดทัศนคติแบบประชาธิปไตย เน้นความเชื่อมั่นในความดี ของมนุษย์ การรับฟังความคิดเห็น เป็นต้น

๘.๖.๒ ข้อจำกัดวิถีสังคมนายใต้รัฐธรรมนูญ

^{๓๗} David Easton. (1960). The Political System. New York: Alfred A. Knoff.

^{๓๘} Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan. (1970). Power and Society. New Haven: Yale University Press.

^{๓๙} Kenaphoom, S. (2017). The Influences of Political Utility Affecting the Democratic Political Decision, Central Northeast, Thailand. Journal of MCU Peace Studies, 5 (2), 22.

^{๔๐} Copelend, L. and Lawrence, L. (Eds.). (1985). The World's Great Speeches. (2nd ed..) New York: Dover.

การประกาศใช้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ บทบาททางการเมืองของ พระสงฆ์ก็ถูกจำกัดลง ด้วยกฎหมายที่นักการเมืองร่างขึ้นมา ในยุคการเมืองการปกครองของไทยที่ใช้กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๔๐ พระสงฆ์ได้ถูก ลิดรอนสิทธิทางการเมืองหลายด้านด้วยกัน เช่น สิทธิในการเลือกตั้ง สิทธิในการถือบัตรประจำตัวประชาชน และสิทธิในการได้รับหนังสือเดินทางตามขั้นตอนปกติ รวมทั้งเรื่องราวของภิกษุณี สามเณรี และแม่ชีกับสิทธิ ทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง โดยการตีความทั้งในเชิงกฎหมาย (ตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ (ฉบับประชาชน) พ.ศ. ๒๕๔๐) และพระธรรมวินัยเป็นที่ตั้งโดยได้ชี้ให้เห็นถึงความลักลั่นของการตีความสิทธิและหน้าที่แห่ง คณะ สงฆ์ไทยที่ขัดแย้งกันเอง ระหว่างหน่วย งานรับผิดชอบต่างๆ เช่น กระทรวงมหาดไทย, กระทรวงกลาโหม, กระทรวงคมนาคม, และกระทรวงสาธารณสุข แม้พระสงฆ์ในปัจจุบันจะถูกจำกัด สิทธิและบทบาททางการ เมืองด้วยข้อกฎหมายและการเมืองแต่ทางจริยธรรมแห่งพุทธศาสนา พระสงฆ์ก็ยังได้ใช้ธรรมในการที่จะออก ช่วยเหลือประเทศชาติ โดยใช้ความรู้ ใช้คุณธรรมจริยธรรม และจิตสำนึกของการเป็นพระในร่มเงาของ พระพุทธศาสนาออกช่วยเหลือประชาชนในด้านต่างๆ ทั้งนี้เป็นเพราะวัฒนธรรมของสังคมไทยที่บ่มเพาะกัน มาว่า พระสงฆ์คือ ที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ชี้แนะแนวทางสายกลางเพื่อให้พ้นจากความทุกข์ ซึ่งใน ปัจจุบันรัฐบาลได้กำหนดนโยบายโดยการนำ มิติทางศาสนาเข้ามาแก้ไขปัญหาวิกฤติสังคมด้วยการส่งเสริม นำ พลัง “บ ว ร” บ้าน วัด โรงเรียน ร่วม สร้างสังคมคุณธรรม ซึ่ง “วัด” จะเป็นหน่วยกลางในการเชื่อมต่อระหว่างบ้านกับโรงเรียนอันเป็น สถาบันหลักของชาติ เมื่อเป็น เช่นนี้บทบาททางพระพุทธศาสนาจะมีมาก แต่เมื่อวิเคราะห์ถึงอิทธิพลของพระพุทธศาสนาผ่านสังคมไทย แล้วจะพบว่าที่ผ่านมา ผู้มีบทบาทอันเป็นตัวแทนในการเผยแผ่ศาสนาธรรมก็คือ “พระสงฆ์” เพราะมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาวบ้านมาเป็นระยะเวลาอันยาวนานกว่า ๗๐๐ กว่าปี ความสัมพันธ์ของพระสงฆ์ดังกล่าวเรียกได้ว่าเป็นบทบาทหน้าที่หลักต้องปฏิบัติตามในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ ทั้ง ๖ ด้าน โดยเฉพาะด้าน ๓ ซึ่งเป็นภารกิจด้านการดำเนินการประกาศ พระพุทธศาสนาให้ประชาชนได้รับ ทราบในทุกๆ วิธีที่ไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย โดยมุ่งเน้นให้ประชาชน ได้มีความรู้ความเข้าใจ ในหลักธรรมแล้ว น้อมนำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เช่น การเทศนา การปาฐกถาในโอกาสและสถานที่ต่างๆ ทั้งในวัด และ นอกวัด การบรรยายธรรมทั้งทางวิทยุและโทรทัศน์ การเผยแผ่ธรรมด้วยสื่อต่างๆ เช่น หนังสือ หนังสือพิมพ์ หรือวีดิทัศน์ภารกิจด้านนี้ครอบคลุมถึงการที่ วัดหรือพระภิกษุจัดกิจกรรมต่างๆ ขึ้นในวัด โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อการเผยแผ่ธรรมหรือต้องการให้ ประชาชนเข้าวัดปฏิบัติธรรม หรือมุ่งเน้นสืบสานวัฒนธรรมไทยที่ได้รับ อิทธิพลมาจากหลัก พระพุทธศาสนา เช่น การจัดงานเทศน์มหาชาติการจัดงานในวันสำคัญทางพระพุทธ ศาสนาการจัด งานในวันที่กำหนดเป็นวันสำคัญของไทย (วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ เป็นต้น) การจัดโครงการ บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน การจัดโครงการ บวชนกขัมมจาริณี (ชีพรามณ์) การจัดอุปสมบทหมู่ หรือจัด ให้มีการปฏิบัติธรรมเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันเฉลิมพระชนมพรรษาของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และ สมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ การจัดพิธีแสดงตนเป็น พุทธมามกะ การจัด ให้มีการแสดงธรรมใน วันอัมมสวณะ (วันพระ) การจัดส่งพระภิกษุไปสอนศีลธรรมแก่นักเรียนตาม

โรงเรียนต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการ เผยแพร่ธรรมที่คณะสงฆ์ร่วมกับสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ จัดให้ดำเนินการในรูปแบบ “หน่วยอบรม ประชาชนประจำตำบล (อ.ป.ต.)” “การอบรมจริยธรรม นักเรียน ข้าราชการ และประชาชน” “การอบรมครู จริยศึกษา” “การส่งเสริมหน่วยเผยแพร่ ศิลธรรม” “การส่งเสริมหน่วยสงเคราะห์พุทธมามกะผู้เยาว์” เช่น โครงการอุทยานการศึกษาในวัด โครงการสวนสมุนไพรวัด โครงการลานวัด ลานใจ ลานกีฬาโครงการวัด พัฒนาตัวอย่าง เป็นต้น ปัจจุบันการบริหารกิจการของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญเพราะถ้ามีระบบการบริหารที่ดี พระพุทธศาสนาก็มีความเจริญมั่นคง การบริหารกิจการของคณะสงฆ์ที่ดีนั้นจะต้องมีรูปแบบและวิธีการ จัดการหรือมีแนวคิด ซึ่งขึ้นอยู่กับงานมอบอำนาจกระจายงานให้ผู้อยู่ฝ่ายบริหารระดับต่างๆ รับผิดชอบ ตามความรู้ความสามารถของตน และพัฒนาการในด้านต่างๆ ประเด็นสำคัญมีอยู่ ว่า บทบาทหน้าที่ของพระสงฆ์ดังกล่าวส่วนมากจะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการสร้างคุณ ประโยชน์ให้ สังคมประเทศชาติ “จะเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องทางการเมืองได้อย่างไร” และก็มีคำถามต่อไป อีกว่า “เมื่อเข้าไปยุ่งเกี่ยวแล้วจะได้ประโยชน์อะไร” เพราะทั้งๆ ที่กฎหมายบ้านเมืองก็กำหนดไว้ชัดเจนว่า พระสงฆ์เป็นบุคคลธรรมดา เพียงแต่มีกรอบวิถีทางดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากพลเมืองทั่วไป ถึงแม้เป็น บุคคล ที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ด้วยปัจจัยสี่แต่ด้วยความศรัทธาต่อคุณธรรมอันยิ่งในศาสนา จึงต้องยอมละ ความสุขแบบ ชาวโลกมาแสวงหาธรรมที่เหนือโลกและทำที่ดีที่สุดก็ย้อนกลับมาให้คุณประโยชน์ต่อ สังคมไทยอยู่ดังเดิม ฉะนั้นบทบาทของพระสงฆ์ไทยที่มีต่อสังคมประเทศชาตินั้นเป็นที่ประจักษ์ให้เห็น มาทุกยุคสมัยว่าท่านมี คุณูปการมากจนเกินที่จะพรรณนาได้ ตั้งแต่การรักษาความเป็นชาติไทยเคียงคู่ มาพร้อมกับสถาบันพระมหากษัตริย์ การสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงาม ส่งเสริมให้สังคมมีความร่มเย็น เป็นต้น แต่เมื่อพิจารณาในอีก มุมหนึ่งพระสงฆ์เกือบจะถูกกลืนจากสังคมไทย หากจะกล่าวไปแล้วใน รัฐธรรมนูญได้มีบทบัญญัติใดที่จะส่งเสริม หรือรับรองสถานะสงฆ์ให้มีความพิเศษแตกต่างจาก พลเมืองทั่วไป ทั้งๆ ที่อยู่ในสถาบันศาสนาอันเป็น สถาบันหลักของประเทศ ในทางกลับกันต้องถูก จำกัดสิทธิหลายประการในทางกฎหมาย เช่น สงฆ์ไม่ได้รับ สิทธิเข้าร่วมพิจารณาออกกฎหมาย ไม่ได้ รับสิทธิในการใช้สิทธิเลือกตั้ง โดยจะเห็นจากบทบัญญัติของ รัฐธรรมนูญมาตรา ๑๐๖ (๒) บัญญัติว่า “บุคคลผู้มีลักษณะต่อไปนี้ในวันเลือกตั้ง เป็นบุคคลต้องห้ามมิให้ใช้ สิทธิเลือกตั้ง คือ เป็นภิกษุ สามเณร นักพรต หรือนักบวช”

สถานภาพสงฆ์กับวิถีปฏิบัติ บทบัญญัติกฎหมายพระภิกษุสงฆ์นั้นมี ๒ ฐานะคือ ฐานะ พลเมืองของรัฐต้องอยู่ภายใต้บังคับ กฎหมายของรัฐเช่นเดียวกับพลเมืองทั่วไป นอกจากพระภิกษุจะ ถูกจำกัดสิทธิในบางส่วนแล้ว สิทธิในบาง ส่วนยังไม่เกินไปกว่าพลเมืองทั่วไป ดังบทบัญญัติรัฐธรรมนูญ ในหมวด ๓ ว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพของชนชาว ไทย มาตรา ๓๘ พระภิกษุสงฆ์ก็อยู่ภายใต้ความ ค้ำครองของรัฐธรรมนูญเสมอกับพลเมืองทั่วไปที่นับถือในทุก ศาสนา ซึ่งบัญญัติว่า “บุคคลย่อมมี เสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนาบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความ เชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็น ปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมืองและไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีล ธรรมอันดีของ ประชาชนในการใช้สิทธิเสรีภาพดังกล่าวตามวรรคหนึ่ง บุคคลย่อมได้รับความคุ้มครองมิให้รัฐ กระทำ

การใดๆ อันเป็นการรอนสิทธิหรือเสียประโยชน์อันควรมีควรได้เพราะเหตุที่ถือศาสนา นิกายของศาสนา ลัทธินิยมในทางศาสนา หรือปฏิบัติตามศาสนบัญญัติหรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อที่แตกต่างจากบุคคลอื่น” ส่วนฐานะที่สองต้องอยู่ภายใต้กรอบพระธรรมวินัยสงฆ์และต้องไม่ขัดต่อกฎหมายคณะสงฆ์ ซึ่งฝ่ายบ้านเมืองได้บัญญัติเพื่อให้การปกครองคณะสงฆ์เป็นไปด้วยความเรียบร้อย ป้องกันบุคคลผู้มีเจตนาไม่ สุจริตอาศัยร่มเงาพระพุทธศาสนาหาประโยชน์ใส่ตน อันเป็นต้นเหตุให้เกิดความเสื่อมศรัทธาของชุมชนและ เป็นการส่งเสริมสถาบันสงฆ์อันเป็นสถานะที่สำคัญต่อการดำรงอยู่ของศาสนา เนื่องจากพระภิกษุเป็นตัวแทน ของศาสนาในฐานะองค์พระสังฆรัตนะซึ่งเป็นที่เคารพบูชา จึงมีความพิเศษแตกต่างจากพลเมืองทั่วไป

๘.๖.๓ รัฐธรรมนูญภายใต้รัฐบาล คสช. กับข้อจำกัดเชิงพุทธ

รัฐประหารในประเทศไทย เมื่อวันที่ ๒๒ พฤษภาคม ๒๕๕๗ เป็น การเปลี่ยนแปลงครั้งยิ่งใหญ่ของประเทศ โดยเฉพาะประเด็นทางด้านกฎหมายที่กำหนด “มาตรา ๔๔” กับ “กฎอัยการศึก” จากภาพรวมค่อนข้างเหมือนกันแต่จะแตกต่างในทางรายละเอียด ตรงที่ กฎอัยการศึก มีบทบัญญัติที่ชัดเจน แต่มาตรา ๔๔ ขอบเขตอำนาจนั้นกว้างกว่า ในเรื่องของอำนาจ กฎอัยการศึก ให้อำนาจ แก่ทหาร แต่ มาตรา ๔๔ มีอำนาจทั้งนิติบัญญัติ บริหาร ตุลาการ การฝ่าฝืนประกาศหรือคำสั่งของ คสช. ถือเป็นความผิด

ทั้งนี้ มาตรา ๔๔ ได้มอบอำนาจให้กับข้าราชการทหาร ในการปราบปรามการกระทำผิดที่ระบุไว้ ข้างต้น ด้วยวิธีการดังต่อไปนี้

๑) เรียกให้มารายงานตัว ส่งมอบเอกสาร หรือหลักฐาน ที่เกี่ยวกับการกระทำผิดข้างต้น ในกรณีที่ การสอบสวนยังไม่เสร็จสิ้น มาตรา ๔๔ กำหนดให้เจ้าหน้าที่ที่มีอำนาจกักตัวบุคคลดังกล่าวไว้ได้ไม่เกิน ๗ วัน ในที่ที่ไม่ใช่สถานีตำรวจ ที่คุมขัง หรือเรือนจำ ทั้งนี้ การขึ้นศาลทหาร จำกัดไว้เพียงบุคคลที่กระทำผิดต่อความมั่นคงของประเทศเท่านั้น

๒) จับกุมได้ทันทีเมื่อทำความผิดข้างต้นแบบซึ่งหน้า และนำส่งเจ้าพนักงานสืบสวนให้ดำเนินการ ต่อไป

๓) มีอำนาจตามกฎหมายในการเข้าไปร่วมสืบสวน โดยให้ถือว่าเจ้าหน้าที่ทหารเป็นพนักงาน สอบสวนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

๔) ตรวจสอบตัวบุคคล ที่อยู่อาศัย หรือยานพาหนะของบุคคลใดก็ตามที่ต้องสงสัยว่าเป็นผู้กระทำ ความผิดที่ได้ระบุไว้ข้างต้น โดยไม่ต้องขออนุญาตค้นจากศาล

๕) เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจยึดหรืออายัดทรัพย์สินที่พบจากข้อ ๔)

๖) เจ้าหน้าที่ทหารมีอำนาจทุกประการ หาก คสช. มอบหมายให้ทำ หรือก็คือมีอำนาจหน้าที่แบบ ครอบจักรวาลนั่นเอง มาตรา ๔๔ ยังระบุว่า คสช. มีอำนาจออกคำสั่งห้ามสื่อมวลชนออกข่าวอะไรก็ตามที่ขัดต่อความสงบ เรียบร้อย ภายใต้อำนาจนี้ สื่อที่ออกมาวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล อาจจะมีผลผิดตามกฎหมาย ได้ หาก คสช. เห็นว่าส่งผลกระทบต่อความสงบเรียบร้อยของชาติ (Sanook, ๒๐๑๕) นอกจากนี้ การไม่ปฏิบัติตามคำสั่งหรือขัดขวางการทำงานของเจ้าหน้าที่

ทหาร ถือเป็นความผิด ตามมาตรา ๔๔ มีโทษจำคุก และปรับ หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่บริบทวิถีดั้งเดิมของสังคมไทยที่เคยปลูกฝังพระพุทธศาสนาอย่างยาวนาน จากกรณีพระสงฆ์ ชุมนุมที่พุทธมณฑล จ.นครปฐม และมีข้อเรียกร้องหนึ่ง คือ “บรรจुพระพุทธศาสนา” เป็นศาสนาประจำชาติในรัฐธรรมนูญ ในเรื่องพุทธศาสนา ตามร่างรัฐธรรมนูญฉบับมีชัย ฤชุพันธุ์ ได้มีการบัญญัติไว้ใน มาตรา ๖๓ วรรค แรก ว่า รัฐพึงอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนาอื่น ส่วนในวรรคสอง บัญญัติว่า ในการคุ้มครองพระพุทธศาสนาอันเป็นศาสนาที่ประชาชนชาวไทย ส่วนใหญ่นับถือมาช้านาน รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อนทำลายพระพุทธศาสนา ไม่ว่าในรูปแบบใด และพึงส่งเสริมให้พุทธศาสนิกชน มีส่วนร่วมในการดำเนินการมาตรการหรือกลไกดังกล่าว จริงอยู่แม้ว่าร่างรัฐธรรมนูญ จะไม่ได้บัญญัติถึงขนาดที่ให้ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติ

แต่ก็จะเห็นได้ว่าร่างรัฐธรรมนูญฉบับมีชัย ได้บัญญัติ ให้รัฐต้องอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธ ศาสนา และที่สำคัญ ในวรรคสอง ได้ระบุ ให้รัฐต้องมีมาตรการและกลไกในการป้องกันมิให้มีการบ่อน ทำลายพระพุทธศาสนา ไว้ด้วย ซึ่งนับว่า มีดีกรีและความเข้มข้นในการอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนา มากกว่า รัฐธรรมนูญ ปี ๒๕๔๐ และปี ๒๕๕๐ ที่บัญญัติ เพียงว่า รัฐต้องให้ความอุปถัมภ์และคุ้มครองพระพุทธศาสนาและศาสนา อื่น เท่านั้น สำหรับเหตุผลที่คณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญ ไม่ได้บัญญัติ ให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ มีเหตุผล ๓ ประการ คือ

๑. ร่างรัฐธรรมนูญมีมาตรการและกลไกในการปกป้อง คุ้มครอง พระพุทธศาสนา อยู่แล้ว
๒. การกำหนดให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ อาจกระทบความรู้สึกของประชาชนในเรื่อง สิทธิและเสรีภาพในการนับถือศาสนาซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนและเป็นเรื่องอันตราย
๓. ประเทศอื่นที่พลเมือง ส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ก็ได้ไม่มีการบัญญัติให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติที่ผ่านมา ผู้ที่เห็นด้วย ให้บัญญัติ “ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติ ” ให้เหตุผล ว่า

- ๑) ศาสนาพุทธเป็นศาสนาของคนส่วนใหญ่ ในประเทศ
- ๒) ศาสนาพุทธเป็นศาสนาประจำชาติไทยมาช้านาน
- ๓) พระพุทธศาสนาเป็นเอกลักษณ์ของชาติ ส่วนผู้ที่ไม่เห็นด้วย ให้เหตุผลว่า

(๑) เป็นการเลือกปฏิบัติ

(๒) ทำให้เกิดความแตกแยก การเรียกร้อง ให้ศาสนาพุทธ เป็นศาสนาประจำชาติ มีมานานแล้ว ในปี ๒๕๑๗ มีการเรียกร้องให้บัญญัติ “พุทธศาสนาเป็น ศาสนาประจำชาติ” ในรัฐธรรมนูญ เช่นเดียวกับปี ๒๕๔๐ ที่มีการยกร่างรัฐธรรมนูญ ส่วนในปี ๒๕๕๐ ถือเป็น ครั้งแรกในประวัติศาสตร์พุทธศาสนาในประเทศไทย ที่เกิดมีอบพระหน้ารัฐสภา ฮือกอดตัน ให้ ส.ส.ร. แปรญัติเพิ่มข้อความ “พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติ” ไว้ในร่างรัฐธรรมนูญ แต่ทุกครั้ง ไม่เคยสำเร็จ และที่จริงแล้ว ประเทศไทยมีพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติโดยพฤตินัยอยู่แล้ว เห็นได้จากการใช้ปี พ.ศ.อย่างเป็นทางการในการนับศักราชของประเทศ อีกทั้งมีวันหยุดประจำชาติเพื่อเฉลิม

ฉลองเทศกาล สำคัญในพุทธศาสนา โดยที่รัฐบาลไทยไม่เคยกำหนดให้มีวันหยุดราชการของศาสนาอื่นใดเลย จึงไม่มีความ จำเป็นที่จะต้องบัญญัติให้ “ศาสนาพุทธ” เป็นศาสนาประจำชาติอีก^{๔๑}

บทสรุป เรื่องราวที่เกี่ยวข้องระหว่างพุทธศาสนากับการเมืองโดยเฉพาะประเด็นด้านพระสงฆ์ จากอดีต จนถึงปัจจุบันกับความดีที่เคยสร้างความงามที่เคยทำควบคู่กับการพัฒนาสังคมไทยมาตั้งแต่สมัยสุโขทัย ทั้งด้านบทบาทในการเป็นที่ปรึกษา บทบาทในการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท บทบาทในการเป็นทูตสันติภาพ บทบาทในการเชื่อมสมานความขัดแย้ง บทบาทในการชี้แนะและชี้หน้า บทบาทในการช่วยเหลือกิจการบ้าน เมือง บทบาทในการตอบสนองนโยบายแห่งรัฐ บทบาทในการตั้งแง่ต่ออำนาจรัฐ บทบาทในการประท้วง ผู้ปกครอง บทบาทในการสนับสนุนพรรคการเมือง บทบาทในการลงสมัครรับการเลือกตั้ง บทบาทในการเป็นนักการเมือง แต่มีดีใหม่ทางสังคมการพัฒนาภายใต้ยุคโลกาภิวัตน์ การเปิดเสรีในการนับถือศาสนาที่ หลากหลาย การเรียกร้องของพระสงฆ์ผู้ข้อกำหนดวิถีปฏิบัติตามประเพณี เปลี่ยนแปลงไปตามกาลสมัย ด้วย การเข้าแทรกแซงของต่างศาสนาโดยเจ้าหน้าที่รัฐ ในการกำหนดแผนแนวทางปฏิบัติ ซึ่งจะเห็นได้จากภัย คุกคามทางศาสนา การสร้างศาสนสถานของต่างศาสนาในพื้นที่ชุมชนที่ไม่มีประชาชนในพื้นที่นับถือซึ่งชาว บ้านในชุมชนออกมาต่อต้านก็ไม่สัมฤทธิ์ผล ตลอดจนเหตุการณ์จำกัดเชิงพุทธทางอ้อมในศาสนสถาน เช่น การห้ามทำพิธีปลุกเสกวัตถุมงคล การสั่งให้ชนย้ายวัตถุที่ไม่ใช่พุทธศาสนาออกไปจากวัด เป็นต้น แต่ทั้งนี้ ความเกี่ยวพันพุทธศาสนากับรูปสัญลักษณ์ความเชื่อมาที่มีแหล่งกำเนิดมาจากสถานที่เดียวกัน ประการสำคัญประเทศไทยเป็นเมืองแห่งประชาธิปไตย สิทธิและเสรีภาพในการเลือกเคารพนับถือสิ่งใดก็ตามอันไม่ ขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงามของไทย เป็นที่พึงพอใจให้มีแรงบันดาลใจในการดำเนินชีวิต

สรุป พระสงฆ์นอกจากเป็นพระรัตนตรัยแล้ว ยังมีความสำคัญอยู่ ๒ ประการ ได้แก่ ความสำคัญ ในฐานะเป็นชุมชนในอุดมคติ หรือ ชุมชนตัวอย่าง เช่น เป็นชุมชนพึ่งพิงวัดน้อย มีชีวิตเรียบง่าย พึ่งปัจจัยสี่เท่าที่จำเป็น เป็นชุมชนมีระเบียบวินัย มีระเบียบวินัยเคร่งครัดคือ ศิล ฝึกใจให้สงบ เพื่อเป็นแบบอย่าง เป็นชุมชนที่มีอิสระทั้งกายและใจ ไม่ขึ้นอยู่กับระบบต่างๆ ในสังคมส่วนใหญ่ไม่วุ่นวาย กับสถาบันต่างๆ มีความเป็นอยู่ของตนเอง จิตใจอิสระไม่ถูกกิเลสครอบงำ เป็นชุมชนที่มุ่งทำประโยชน์แก่สังคม เผยแผ่ศาสนาทำประโยชน์แก่ทุกคนโดยเสมอกัน และมีความสำคัญในฐานะเป็นบุคคลตัวอย่าง เช่น ละสิ่งที่พึงละได้ เช่น ละพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมไม่ควรสมัยก่อนบวช เช่น ดื่มสุรา เจริญสิ่งที่ควรเจริญ คือ พัฒนาตนให้สูงขึ้นด้วยคุณธรรม มีการปฏิบัติ ๔ ประการ คือ ปฏิบัติดี (สุปฏิปันโน) คือ ปฏิบัติถูกต้องตามหลักอริยมรรคมีองค์แปด หมายถึงการปฏิบัติตนของโสดาบัน ปฏิบัติตรง (อุชุปฏิปันโน) คือ ปฏิบัติตรงตามหลักอริยมรรคมีองค์แปด หมายถึงการปฏิบัติตนของสัทธาคามิ ปฏิบัติเพื่อแจ้ง (ญาณปฏิปันโน) คือ ปฏิบัติเพื่อความรู้แจ้งซึ่งสภาวะธรรมทั้งหลาย เพื่อคลายกิเลส หมายถึงการปฏิบัติตนของอนาคามี ปฏิบัติชอบยิ่ง (สามมีจิตปฏิปันโน) คือ ปฏิบัติถูกต้อง

^{๔๑} Business Bangkok. (2517). Buddhism in the Constitution. Retrieved October 3, 2017, from <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/687344>

ตามหลักอริยมรรคมีองค์แปดอย่างครบถ้วนสมบูรณ์จนละกิเลสได้สิ้นเชิง ตัดวงจรสังสารวัฏ หมายเอาการปฏิบัติตนของพระอรหันต์ ทั้งนี้ เพื่อเป็นตัวอย่างของการประพฤติปฏิบัติ แต่ในขณะเดียวกัน เมื่ออยู่ในสังคมส่วนรวม พระสงฆ์ย่อมต้องมีบทบาท เพื่อเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจ โดยเฉพาะบทบาททางการเมือง ซึ่งเป็นไปตามวัฒนธรรมทางการเมือง ที่มุ่งให้ พระสงฆ์เป็นเพียงที่ปรึกษาทางด้านจิตใจ มุ่งอบรมสั่งสอนให้คนเรารู้จักละวางละทิ้งในสิ่งที่ไม่ใช่ของตน เพื่อไม่ให้เกิดทุกข์ โดยปฏิบัติตามคำสอนของพุทธศาสนา

คำถามท้ายบท

๑. จงอธิบายบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองตามพระธรรมวินัยและประวัติศาสตร์
๒. จงอธิบายพระวินัยสงฆ์กับการเมืองการปกครอง
๓. จงอธิบายบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทย
๔. จงอธิบายบทบาทพระสงฆ์กับการเลือกตั้งส่งเสริมประชาธิปไตยหรือทำลายความเป็นกลาง
๕. จงวิเคราะห์แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (๒๕๕๖-๒๕๗๖)
๖. จงบอกบทบาทพระสงฆ์กับข้อจำกัดการเมืองการปกครองไทย

เอกสารอ้างอิง

- ไกรฤกษ์ ศิลาคม. **วิถีแห่งเสรีภาพทางการเมืองของพระสงฆ์ไทย : การศึกษาเชิงวิเคราะห์ในบริบท สังคมไทยสมัยปัจจุบัน**. บทความนำเสนอในที่ประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยทักษิณ ครั้งที่ ๒๒ ปี ๒๕๕๕.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ.ศ. สัมมนาทางวิชาการเรื่อง “**พระสงฆ์กับการเมือง**”.โดย ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕ มิ.ย.๒๕๕๐.
- ชุติมา เกษียรสินธุ์. “ubi societas. ibi jus....ที่ใดมีสังคมที่นั่นมีกฎหมาย”. ๓ มกราคม ๒๕๖๐
 ชูชาติ สทระ. “**พระสงฆ์กับการเลือกตั้ง : ส่งเสริมประชาธิปไตยหรือทำลายความเป็นกลาง**”. ๓ มกราคม 2554 <http://www.mcupyo.com> (27 May 2017).
- ทวีวัฒน์ ปุณฺทริกวิวัฒน์. (๒๕๕๒). **ปฏิรูปประเทศไทย : พระสงฆ์กับการถูกรอนสิทธิทางการเมือง**. [ออนไลน์]. วันที่ค้นข้อมูล ๓ เมษายน ๒๕๕๗. เข้าถึงได้จาก <http://www.bloggang.com>
- ปรีชา ช่างขวัญยืน.ศ.สัมมนาทางวิชาการเรื่อง “**พระสงฆ์กับการเมือง**”.โดย ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕ มิ.ย.๒๕๕๐.
- พระปลัดเกษงกา ผาทอง. **บทบาทพระสงฆ์และข้อจำกัดทางการเมืองในสังคมไทย**. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๑ (มกราคม- มีนาคม ๒๕๖๑). (ออนไลน์).
 แหล่งที่มา : <https://www.tci-thaijo.org> (๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑)
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๔. กรุงเทพฯ : ผลิตภัณ์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนท์โฮม จำกัด. ๒๕๕๘.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์**. พิมพ์ครั้งที่ ๓๑. กรุงเทพฯ : ผลิตภัณ์ในเครือบริษัท สำนักพิมพ์แพรวแอนท์โฮม จำกัด. ๒๕๕๓.
- พระภุชงค์วัฒน์ หอมแก้ว. **พระสงฆ์กับการเมืองไทย**. (ออนไลน์) แหล่งที่มา : <https://www.baanjommyut.com>.
- พระมหาธรรมรัต อริยธมฺโม. “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ หลักรัฐศาสตร์ในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส. (๒๕๕๗). **แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า** (๒๕๕๖-๒๕๗๖). กรุงเทพฯ : บทความงานวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส.รศ.ดร.. **แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า** (๒๕๕๖-๒๕๗๖). (ออนไลน์) แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc. (๒๐ เมษายน ๒๕๖๐).
- วิมลรักษ์ ศานติธรรม. **บทบาทของพระสงฆ์กับการเมืองไทย**. เอกสารข่าวงานวิจัยและพัฒนา ปีที่ ๑๓ ฉบับที่ ๑๔๑ ประจำเดือนพฤษภาคม ๒๕๕๗.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

Buddasabhikkhu. (2011). This world is crazy. n.d.

Business Bangkok. (2517). Buddhism in the Constitution. Retrieved October 3. 2017.
from <http://www.bangkokbiznews.com/news/detail/687344>

Copeland. L. and Lawrence. L. (Eds.). (1985). The World's Great Speeches. (2nd ed.)
New York: Dover.

David Easton. (1960). The Political System. New York: Alfred A. Knoff.

Harold D. Lasswell and Abraham Kaplan. (1970). Power and Society. New Haven: Yale
University Press.

Jerrold Schecter. (1967). The new face of Buddha: Buddhism and Political power in
Southeast Asia. London:Victor Gollancz LTD.

Kenaphoom. S. (2017). The Influences of Political Utility Affecting the Democratic
Political Decision. Central Northeast. Thailand. Journal of MCU Peace
Studies. 5 (2).

Na Bangchang. S. (1992). Traditions: The beliefs and practices of the Ayutthaya
period. Bangkok: Chulalongkorn University. National Office of Buddhism.
(2011). Development of Temple to standardized measurement. Bangkok:
National Office of Buddhism Printing.

National Research Council. (2012). Survey of social and cultural conditions B.E. 2011.
Bangkok: Cabinet and the Government Gazette.

Phramaha Hansa Dhammhaso. (2014). Trend in Sangha's Role towards Thai Politics
in the Next Two Decades. Buddhist Studies: Chulalongkorn University.

Sukkheeyamanon. P. and Ngamchitcharoen. W. (2017). Korean Buddhist Monk Army
and its Buddhist Ethical Problems. Journal of MCU Buddhapanya Review.
2(2). 1-14. Suwannapong. W. and Prapnok. B. (2017). A study of Buddhist
Disciplines in Vinaya Tipitaka. Journal of MCU Buddhapanya Review. 2(2).